

naše planine

11-12

1984

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

Glavni i odgovorni urednik: prof. dr Željko Poljak. Urednički odbor: Nikola Aleksić, Darko Berljak, Vlado Božić, Krunoslav Milas, Željko Poljak, Ante Rukavina i Cvjetko Šoštaric.

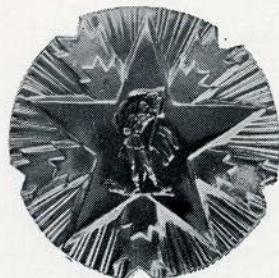
Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 600 dinara (za inozemstvo dvostruko). Pojedini broj 100 dinara. Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (broj 30102-678-5535). Na poledini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kožarčeva 22, tel.: 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5499 od 26. XII 1972).

Godište 36 (76) Studeni—Prosinac 1984 Broj 11—12
Volumen 36 (76) Novembar—Decembar 1984 No 11—12

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

SADRŽAJ

Obnovljen dom na Glavici	191
Željko Gobec: Jugoslavenska zastava na nepalskoj školi	194
Barbara Lapenna-Brakus: Stazama Crvenog Erika	196
Dr. Neda Köhler Kubelka: Požar na Kilimandžaru	199
Krunoslav Milas: Još melje Vodenica	201
Smilja Petričević: Legenda o babi Garini	203
Želimir Kantura: Ridsko jezero na Prokletijama	204
Vlastimir Jovanović: Ukrali nam vodu s planine	205
Josip Vuković: Uz osmijeh	205
Borivoje Veljković: Planina je divan drug	206
Ljudmila Kozomora: Lebršnik, planina narcisa i pećina	207
Perica Korica: Velebit, oj planino!	209
Dr. Željko Poljak: Stoljetnica riječkog planinarstva	210
Dr. Željko Poljak: Lov na planinare	211
Branko Jalžić: Bezdanika kod Čabrića na Velebitu	212
Mr. Mladen Garašić: Ponor Pepelarica (—358) na Velebitu	213
Speleologija	215
In memoriam	217
Vijesti	219

Jubilarni prilog:

Slike iz povijesti hrvatskog planinarstva, str. 49—80.

Autor: Dr. Ž. Poljak

Na naslovnoj stranici:

Planinski biseri

Foto: Ing. Z. Smerke

Na zadnjoj stranici omota:

Bobotov kuk na Durmitoru

Foto: Ing. Z. Smerke

Obnovljen dom na Glavici

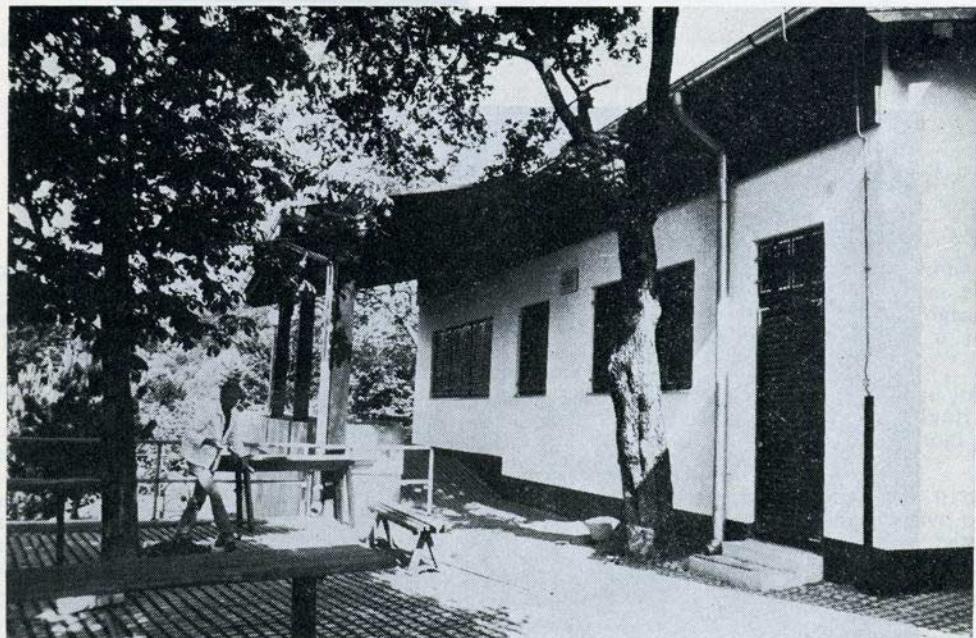
Duboko usjećeno korito potoka Vrapče odvaja zapadni dio Medvednice od središnjeg dijela te četrdesetak kilometara duge planine u sjevernom zaledu Zagreba. Za razliku od ostalih dijelova planine, ovdje ima mnogo kraških pojava, kao što su ponikve, ponornice i spilje, a osobito je privlačno područje gorskih livada na Ponikvama. Na obronku gorske kose koja se spušta jugozapadno od Ponikava, nalazi se poznati planinarski dom na Glavici, koji nakon višegodišnje obnove, ponovo otvara svoja vrata — sada pod upravom PD »Sutjeska« iz Zagreba. Dom se otvara na 50. godišnjicu početka njegove prve izgradnje i 60. godišnjicu osnutka Radničkog planinarskog društva »Prijatelj prirode« — koje, na žalost, više ne postoji a otvorenje je posvećeno Danu borca i 110. godišnjici organiziranog planinarstva u Hrvatskoj.

Gradnju predratnog planinarskog doma na tom lijepom mjestu zapadnog dijela Medvednice počelo je točno prije 50 godina RPD »Prijatelj prirode«, koje je tada imalo više od 3000 članova, pretežno radnika. Dom je sa građen za dvije godine dobrovoljnim priložima i radom, a bio je namijenjen nedjeljnoj rekreatiji radnika. Osim toga, Komunistička partija je tu imala svoje čvrsto uporište pa su se u domu održavali sastanci, kružoci, a služio je i za ostale potrebe radničkih sindikata.

Spomen-ploča na njegovom obnovljenom pročelju podsjeća posjetioca na 97 članova predratnog društva, koji su poginuli u NOR-u a među kojima su bili Božidar Adžija, Pavao Markovac, Rade Končar, Andrija Žaja, braća Kavurić, braća Gluhak, i drugi. Ispred doma i danas raste šest od sedam tuja koje je tu zasadio narodni heroj Marijan Čavić.

Dom je obnovljen na inicijativu PD »Sutjeska« iz Zagreba, a u obnovi su, opremom i osnovnim građevinskim materijalom, sudjelovale 42 organizacije udruženog rada te finansijskom pomoći društveno-političke organizacije Zagreba. Dom su gradile i uredivale njegov okoliš omladinske radne brigade iz Sušedgrada te pitomci Vojnih akademija Tehničkog školskog centra »Ivan Gošnjak« iz Zagreba 10.000 radnih sati. Svoj doprinos dali su i članovi PD »Sutjeske«, a posebno Žarko Alujević, general u mirovini, koji je čitavo vrijeme rukovodio obnovom.

U starom, obnovljenom dijelu doma sada je postavljena spomen-zbirka, posvećena predratnom djelovanju RPD »Prijatelj prirode«. Dom na Glavici je dograđen pa raspolaže sa 40 kreveta, restoranom, kuhinjom, velikom terasom sunčalištem s tušem, malim igralištima, a u dogledno vrijeme uredit će se i trim-staze. Posebno je lijepa terasa ispred doma s koje se pruža lijep vidik na zapadni dio Zagreba, Samoborsko gorje i Plešivicu, a za lijepa vremena i na Klek i Bjelolasicu.

Novi dio Dom na Glavici

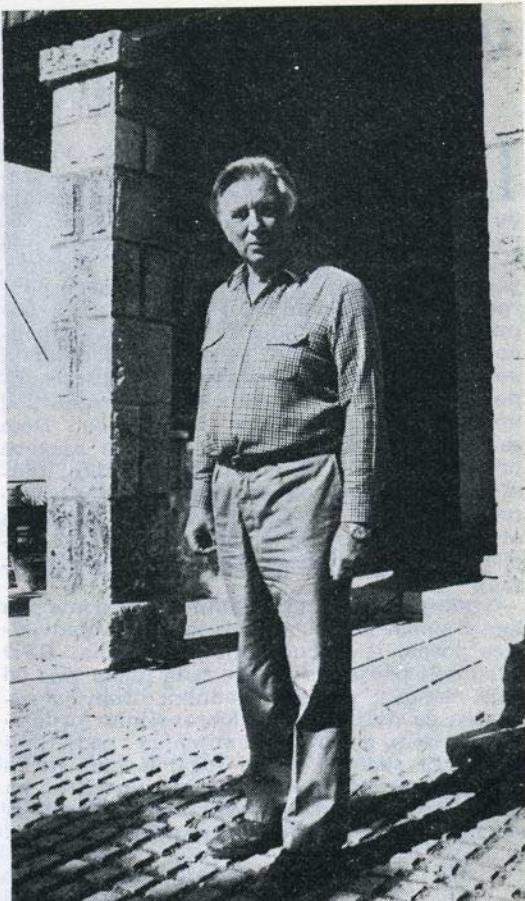
Foto: Ž. Hlebec

Planinarski dom »Glavica«, koji je svojim plamenocrvenim krovom vidljivim iz cijelog Zagreba bio nadahnuc̄e revolucionarne borbe u doba nenarodnih režima, 1. srpnja je poslije preuređenja svečano otvoren. Na svečanosti se okupilo mnoštvo planinara, izviđača, brigadista, a među njima bili su osobito ponosni članovi prijeratnog Radničkog planinarsko-turističkog društva »Prijatelj prirode«, organizacije koja je u uvjetima ilegalnog rada KPJ okupljala napredne radnike i omladinu.

Na svečanosti je govorio Mika Šmiljak, predsjednik Predsjedništva CK SKH: I ovaj svečani skup na kojem smo se okupili da proslavimo Dan borca pokazuje koliko naš narod cjeni narodnooslobodilačku revoluciju, slobodu koju smo sami izborili i za koju nikome ništa ne dugujemo. Zahvaljujući tome, već gotovo četrdeset godina živimo u miru i slobodi, bez straha za sutrašnjicu, sigurno oslonjeni na vlastite snage — rekao je obraćajući se prisutnima.

Slika desno: Zarko Alujević, predsjednik koordinacijskog odbora za obnovu Doma na Glavici, stalno je rukovodio radovima i vlastoručno u njima sudjelovao. Kao predsjednik PD »Sutjeska« bio je pokretač i mnogih drugih akcija, npr. uređenja Vaternice, doma u Tuku, kuće na Jančarici, a kao načelnik Centra vojno-tehničke škole kopnene vojske »General Ivan Gošnjak« u Zagrebu svojim je ugledom pridonio popularnosti planinarstva među pitomcima i njihovom masovnom sudjelovanju u planinarskim radnim akcijama. Rodio se 1922. u Splitu. Prije rata bio je član SKOJ-a, a u ratu prvoborac. Poslije rata diplomirao je brodogradnju u Zagrebu i bio šef razvoja projekta naših prvih podmornica. Umirovljen je u činu general-potpukovnika. Među planinarama je poznat pod nadimkom Feda, koji potječe još iz razdoblja ilegalnog revolucionarnog rada

Foto: Z. Hlebec

Slika dolje: stari dio Doma na Glavici
Foto: Dr. Z. Poljak

Obnovljeni dom otvorio je predatni predsjednik društva »Prijatelj prirode« Mirko Tandarić. Boro Čavić, brat narodnog heroja Marijana Čavića, posadio je sedmi u nizu od šest čempresa koje je prije pedeset godina zasadio njegov brat u spomen na sedam sekretara SKOJ-a.

Osim Mike Spiljaka na svečanosti, kojom je proslavljen i 110. obljetnica organiziranog planinarstva u Hrvatskoj, 60. obljetnica Radničkog planinarsko-turističkog društva »Prijatelj prirode« i 50. godišnjica početka rada na prvo bitnom planinarskom domu »Glavica«, prisutnima su se obratili i Stipe Sladić, predsjednik SO Susedgrad, Željko Kašpar, predsjednik Planinarskog saveza Hrvatske, Lože Motore, predstavnik Planinarske zveze Slovenije i Žarko Alujević, predsjednik Koordinacionog odbora za obnovu i revitalizaciju Spomen-doma »Glavica«.

Skupu je prisustvovalo više od dvije stotine planinara iz 17 planinarskih društava SR Slovenije, koji su na svečanost došli pješice Bratiskim planinarskim putem Ljubljana — Zagreb. Svečanom zboru prisustvovali su i Stanko Stojčević, sekretar Predsjedništva CK SKH, Pero Skrlin, predsjednik Predsjedništva GK SKH Zagreba, Marija Krapf, predsjednica Predsjedništva GV SSH Zagreba, mr. Zorislav Šonje, predsjednik Skupštine grada Zagreba, i drugi. (M. A. K. i S. Š.)

Osim ugodnog odmora i rekreativne u Domu na Glavici, izletniku se tu pruža mogućnost za lijepu šetnju i niz planinarskih izleta. Već

na prilazu domu iz pravca Gornjeg Stenjevca kroz selo Dubravici može se posjetiti spilja Veternika. Ulaz u tu spilju nalazi se desetak minuta hoda od doma, a otvorena je subotom i nedjeljom. To je jedna od najvećih spilja u Hrvatskoj, uređena i električni osvijetljena 350 metara.

Šetnje u okolini doma mogu se upotpuniti i posjetom gorskim livadama Ponikave na kojima je 4. kolovoza 1940. godine održan veliki radnički miting na kojem je govorio Rade Končar. To mjesto je obilježeno spomenikom.

Nešto prije Ponikava odvaja se — lijevo — planinarska staza za Kamene svate (1 sat i 30 minuta hoda), skup dolomitskih stijena koje se dižu 400 metara visoko nad selom Jablanovcem. U blizini je i lijepa planinarska kuća, otvorena subotom i nedjeljom.

Planinarskom stazom u pravcu jugozapada stiže se za četrdesetak minuta hoda do kamnoloma »Bizek«, a odatle se može nastaviti do Podsuseda, što je još jedan pješački prilaz Glavici i Ponikvama.

Preko Ponikava i dalje, šumovitim hrptom, vodi i planinarska staza prema središnjem dijelu Medvednice i Sljemenu kojom se nakon 4 sata hoda stiže do planinarskog doma »Grafičar«. S te staze odvaja se i staza kojom se, preko slapa »Sopot«, dolazi do planinarskog doma »Risnjak«. Spomenimo da je to i dio Medvedničkog planinarskog puta koji hrptom Medvednice povezuje sve planinarske domove i značajnije vrhove, a dom na Glavici je jedna od kontrolnih točaka. (Ž. Hlebec)

O PROPUSTIMA NA SLETU PLANINARA JUGOSLAVIJE NA SLJEMENU

Planinarskom savezu Hrvatske stigao je niz dopisa i usmenih pritužbi na organizacijske propuste prilikom Sleta planinara Jugoslavije koji je održan na Sljemenu iznad Zagreba 15. rujna 1984. godine. Prigovori se uglavnom odnose na smještaj i obavljevanje posjetila. Većina od tih primjedbi je opravdana i dobro namjerna, ali je upućena na pogrešnu adresu jer organizator sleta nije bio Planinarski savez Hrvatske, što je svakom pažljivijem planinaru moglo biti jasno iz dnevnog tiska i iz sletskog prospekta koji je bio poslan svim planinarskim društvima u Hrvatskoj i svim planinarskim savezima u Jugoslaviji.

Ovom prilikom valja naglasiti da se ni mnogi planinari nisu korektno ponijeli, osobito oni koji su bili smješteni u zagrebačkim hotelima, jer su otputovali ne plativši noćenje i

tako oštetili Planinarski savez Zagreba. Neke skupine planinara nisu ni došle na sletište, gdje je za njih bio organiziran program niti su se prijavile recepciji uređenoj u jednom šatoru.

Nažalost, svemu tome uslijedila je još i koga tako da posjetiocima nisu mogli uživati u ljetopatama Medvednice nego su se mnogi vratili kućama nezadovoljni.

Planinarski savez Hrvatske nije u mogućnosti da pojedinačno odgovori na sve pristigle primjedbe i prijedloge, ali ih s razumijevanjem prima na znanje kao korisno iskušto za buduće slične priredbe.

Predsjedništvo Planinarskog saveza Hrvatske, na sjednici 11. 12. 1984.

Jugoslavenska zastava na nepalskoj školi

ŽELJKO GOBEC
ZAGREB

Nepal je neosporno svjetski centar alpinizma sa svojom najvišom planinom na svijetu — Himalajom. Velika je perspektiva te srođenašće i nerazvijene zemlje razvijanje planinarskog turizma. Specijalno ospozobljeni vodiči za Himalaju bitan su faktor toga razvoja. Školovanjem takvih kadrova smanjuje se ovisnost prema tehnički naprednijim alpinistima iz cijelog svijeta koji dolaze u Nepal.

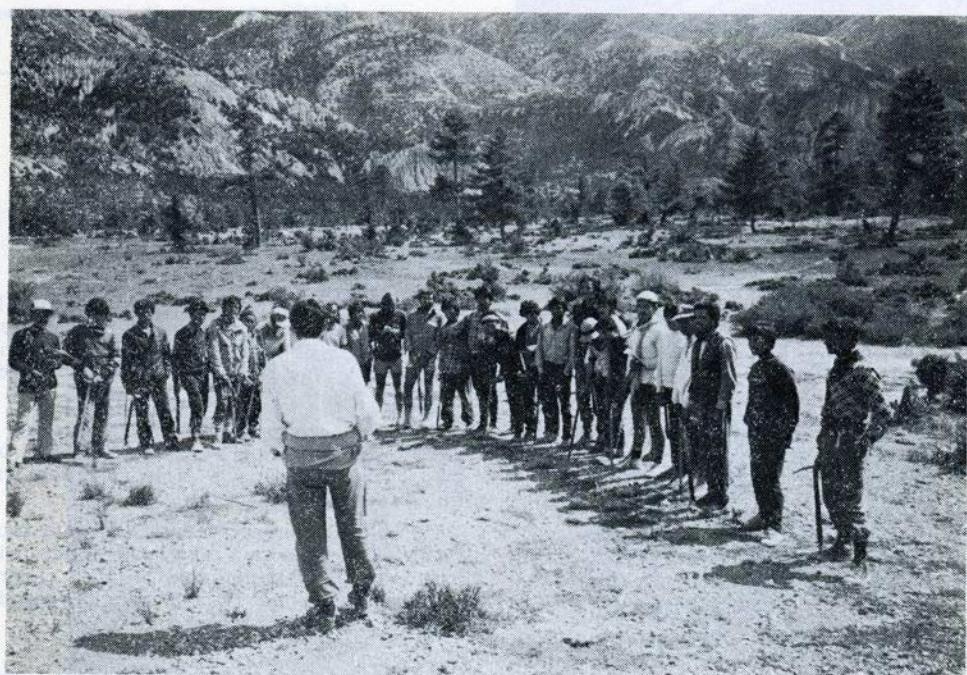
Naša zemlja, kao idejni voda nerazvijenih zemalja i zemalja u razvoju, prihvatala je ideju nepalske planinarske organizacije, te pristala da izgradi školu za himalajske vodiče. Inicijator toga projekta bio je voda mnogih jugoslavenskih ekspedicija Aleš Kunaver (popginuo 8. 11. 1984). Nakon proučavanja opsežne projektne i finansijske dokumentacije, 1978. godine dodijeljena su sredstva za gradnju škole iz jugoslavenskog Fonda solidarnosti s nesvrstanima i zemljama u razvoju.

Lokaciju za izgradnju škole predložio je Aleš Kunaver, i ona je prihvaćena, jer je on bio izvrstan poznavalac Himalaje. Škola je izgrađena u gornjem dijelu rijeke Marsyandi, ispod glavnog lanca Annapurne, gdje je I. za-

grebačka ekspedicija izvela 1982. godine uspon na Annapurnu IV (7525 m) u sastavu: Mario Bago, Edin Alikalfić i Željko Gobec, bez upotrebe boca s kisikom. Izgradnji škole poklonjena je u Nepalu velika pažnja, tako da je projekt izведен pod pokroviteljstvom princa Kumor Kadha Bakram Shaha i direktora Nacionalnog komiteta za plan i izgradnju dr. Gurunga Harka.

Nakon izgradnje, koju su nadzirali naši ljudi Branko Perko i Petar Janežić, škola je službeno otvorena 13. studenog 1980. Presijecanjem vrpcu školu za vodiče u Manangu svečano je otvorio premijer Nepala Surya Bahadur Thape i sekretar Planinarskog saveza Nepala Sandra Pokharel. Stanovnici okolnih selova shvatili su koliko tom školom dobivaju, pa je tako selo Braga poklonilo potrebnu drvenu građu za gradnju, a mještani tog sela ujedno čuvaju školu i kod njih se nalazi ključ. Pošto je škola 140 km udaljena od zadnje prometnice, do nje se putuje danima (devet dana).

Obaveza je naše vlade da iz svoga fonda osigura inspektore za rad škole. Putni troškovi do Nepala relativno su mala stavka (sve

Pripreme za vježbu sondiranja lavine u našoj školi u Nepalu

ostale troškove snose Nepalci), a treba da ih pokrije Jugoslavija (do prošle godine je sve bilo u redu). Ove godine su sredstva za putne troškove bila su osigurana samo djelomično, s obećanjima raznih foruma da će se to naknadno srediti.

U Nepal su otputovali naši najbolji instruktori: Zvone Korenčan iz Kranja, te Darko Berljak, Vlado Mesarić i Željko Gobec iz Zagreba. Svi instruktori su već prije bili u Himalajima i imaju veliko iskustvo. U Nepalu im se pridružio još i instruktor Nepalac — Tashi Jangbu Sherpa. Za nas je on bio iznenadenje svojim znanjem koje je stekao na školovanju u Ensei, u Francuskoj nacionalnoj školi za skijanje i alpinizam.

Zagreb smo napustili 8. kolovoza 1984. Sretljivošću avionske kompanije KLM, koja nam je mnogo pomogla bez ikakve naknade, uspjeli smo našu obilnu opremu sretno prebaciti do glavnog grada Nepala Kathmandua. Nakon svih formalnosti i dogovora u Nepalskom planinarskom savezu krećemo na put prema školi pješice. U školu stižemo nakon devet dana pješačenja kroz teško prohodnu vegetaciju, uz još uvijek monsunsku klimu i uz poteškoće s pijavicama, kojih je usput bilo vrlo mnogo.

S radom škole započeli smo odmah. Polaznike smo podijelili po grupama. Jedni su bili s mnogo iskustva, drugi s puno manje. Kada sam ujutro prvog dana počeo s gimnastikom, shvatio sam i to da je ona nama instruktorma puno teža nego njima, s obzirom na visinu od 3400 m na kojoj se škola nalazi (Nepalci su rođeni na toj visini).

Serpe su pripadnici malog naroda koji živi u zemlji što je nazivaju Solo Khumbu, u centru Himalaje. Nakon što se pedesetih godina počeo razvijati turizam i ekspedicionizam, Serpe su postali nezamjenjivi pratioći svih ekspedicija. S osvajanjem najvišeg vrha svijeta, kada je bio prisutan i Serpa Tensing, prenijela se slava naroda Šerpa čitavim svijetom. No, tehnički napredak alpinizma Šerpe je s vremenom onemogućio da prate ekspedicije, te su shvatili da gube posao ako ne nauče samostalno i brzo kretanje po najtežim vrhovima. A to se može postići samo školovanjem.

Na vrlo teškim terenima u suhoj stijeni, te na ledenjacima u podnožju Annapurne IV uvežbavali smo upotrebu penjačke opreme, organizaciju ekspedicija, prvu pomoć, prehranu u planinama, zaštitu okoline, orijentaciju, spašavanje u planinama, odgovornost vodiča i vodičke organizacije. Posebno nam je bilo problematično vježbanje po ledenjacima sa derezama i cepinom, što je vrlo važno, ali i opasno. Pošto smo bili u doba monsunskih kiša, dnevno pljuštanje kiše mnogo nam je otežavalo rad.

Naši instruktori u nepalskoj školi za himalajske vodiče (s lijeva): Vladimir Mesarić, Tashi Sherpa, Željko Gobec i Darko Berjak

Nakon napornog rada pod vrlo teškim uvjetima u tom kraju, školu je 18. rujna završio 31 tečajac. Time je ovogodišnja škola uspješno završena. Od početka rada do danas školu je uspješno završilo 198 tečajaca pod jugoslavenskom zastavom. Oni će svoje znanje prenijeti na mnoge druge koji nisu mogli prisustvovati školi. Nakon uspješno završene škole postavlja se pitanje hoće li još biti jugoslavenskih instruktora u školi Manang podno Annapurne IV. Nepalci računaju na nas, jer imaju u planu da ta škola bude centar za sve članice južno-azijske federacije (nesvrstanih zemalja Indije, Pakistana, Šri-Lanke, Bangladeša i Sikima). U interesu je ugleda naše zemlje da naši instruktori i dalje budu na toj školi koju je Jugoslavija izgradila. Zemlje Zapada, pogotovo alpske zemlje, vrlo su zainteresirane da preuzmu vodstvo škole, čim se mi povučemo, a ta opasnost sada postoji. Naši instruktori rade na obostrano zadovoljstvo, bez ikakve naknade, koristeći svoje godišnje odmore i neplaćene dopuste, ali bez pokrića barem putnih troškova do Nepala to postaje nemoguće.

Nadajmo se da ovako velik poklon koji smo dali Nepalu, a priznat je i na Zapadu, ne ćemo morati prepustiti drugima. Ugled stečen na međunarodnom nivou možemo zadržati uz cijenu od svega nekoliko avionskih karata do glavnog grada Nepala, pa će škola u Manangu i dalje raditi pod našom jugoslavenskom zastavom.

Stazama Crvenog Erika

Iz dnevnika ekspedicije na južni Grenland 1984. godine

BARBARA LAPENNA-BRAKUS

ZADAR

Julianehab, 11. kolovoza

Pogled kroz zamagljen prozor na more: ni danas nećemo isploviti. Orkanski vjetar vani na pučini nanjo je jučer niz fjord bezbrojne sante, koje sad poput nepremostivog bedema blokiraju izlaz iz malene duboke uvučene lučke Julianehaba. Nekoliko ribarskih brodova smrznuto se stislo u zaklonu vjetrobrana. Crno nebo, crne planine, crno divlje uzburkano more. Čak su i pojedine sante u luci sive i mrtve. Žarko obojene montažne kućice djeluju kao neki jadni, bezuspješni pokušaj čovjeka da nadmudri prirodu. I one danas izgledaju mrtvo i tužno.

Ovo je peti dana našeg boravka na Grenlandu. »Zelena zemlja«! Pitam se što je samo natjeralo Crvenog Erika da osnuje vikinšku koloniju na ovom mračnom neljudskom otoku. Sve do jučerašnjeg dana ispunjali smo marljivo naš planinarski program. S kompasom u jednoj, kartom u drugoj ruci i visinomjerom oko vrata, prodirali smo hrabro bespućem kroz maglu, kišu i snijeg. Tamo gdje dalje nije išlo uzbrdo, znali smo da smo doštigli vrh. Vidljivost je u prosjeku iznosila

10—15 metara. Bolje je i ovako naizgled besmisleno planinarenje, nego dan za danom sjediti u mokrom i hladnom šatoru.

Jučer smo stigli brodom u Julianehab, baš na vrijeme, pred olujom. Na našu sreću kampiralište je već bilo poplavljeno, pa nas je ovđašnji agent smjestio u planinarski dom. Sad barem u suhoj i toploj prostoriji možemo čekati da se priroda smiluje i omogući nam izlaz iz ove mišolovke.

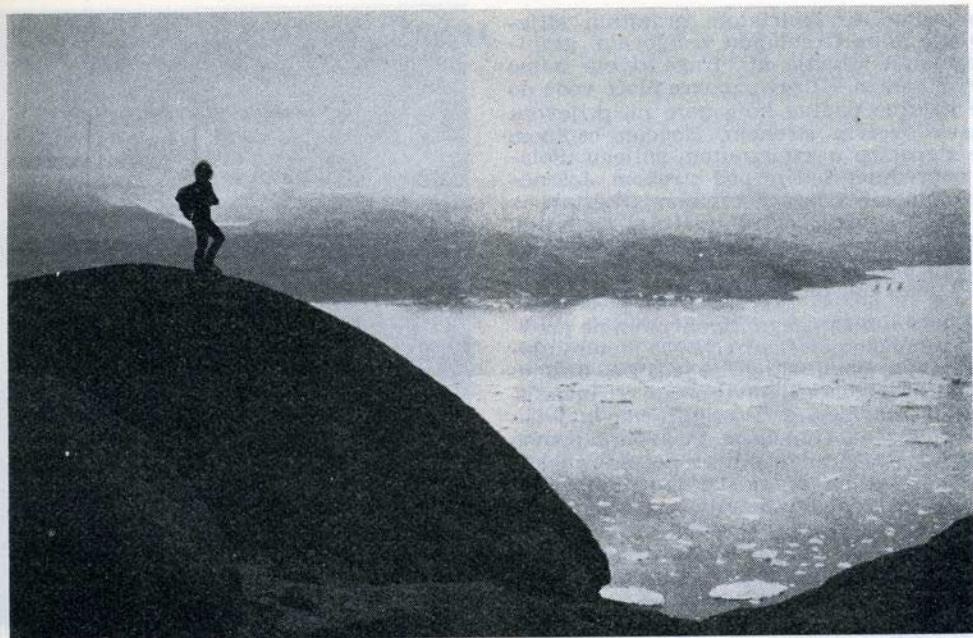
Preko noći se desilo čudo. Nastupila je potpuna metamorfoza: modro nebo, još tamnije modro more, zaslijepljujući sjaj sunca. Pojedine sante lagano se ljuljaju na valovima. Pri svakom pokretu zablijaste ledeni kristali. Nepremostivi ledeni bedem nestao je netragom. Sarene kućice vedro su se raširile poput cvjetne livade. Svježe umiveni brežuljci prekriveni sočnom zelenom travom i tepisima zlatnog jaglaca. Grenland, kakav poznajem s fotografijom i prospekata. Zelena zemlja!

Preko radija dozajemo da je vjetar još uvihek veoma jak, ali se kapetan našeg iznajmljenog brodića ipak odlučuje da isplovi. Današnja morska etapa je kratka: samo tri sata

Skovfjord s Quaquaressuaqua

Foto: Bogdan Brakus

Nad Erikovim fjordom

Foto: B. Lapenna-Brakus

vožnje do Hvalseya, baznog logora za planinarske uspone tokom tri slijedeća dana.

Crveni brodič se hrabro probija sve jače uzburkanim morem. Bogdan i nekolicina drugih muškaraca na pramcu imaju problema oko učvršćivanja opreme. Iznenadan i jak moriski val upravo mi je izlio šalicu vruće kave u krilo. Ovo već nije šala. Bacam plašljiv pogled na pilota; njegov smiren, lagano nasmišljen izraz ulijeva povjerenje. Sante su sve gušće. Sporo napredujemo tražeći najlakši prolaz među njima. Sad smo gotovo stali. Kapetanova supruga, jedini član posade, hrabro se penje na jarbol da bi s visine sagledala mogućnost prolaza. Moramo natrag, zatim zaobići divovski ledeni toranj, progurati se između nekoliko manjih santi i evo nas od jednom s druge strane barijere. Kapetan se veselo smiješi.

— Nije to ništa! — tvrdi, ne baš sasvim uvjerljivo.

Pristajemo u Hvalsey. Mjesto je poznato kao zadnje boravište Vikinga. Temelji crkve iz 14. stoljeća svjedoče o tome. Od tada im se gubi svaki trag. »Možda će tako biti i s nama!« — pokušavam se našaliti. Oproštaj s kapetanom i njegovom suprugom. Obećanje da će za tri dana doći po nas. Zatim se crveni brodič smjelo otiske od obale ususret sve jačim valovima i vjetru. Najednom postajemo svijesni pustoši i divljine oko sebe. Osim napola razrušene crkvice nigdje traga ljudskog boravka. A i ovaj je šest stoljeća star. Dokle pogled doseže, planine oko nas: oble, strme, nazubljene, divlje, nepristupačne. El Dorado za planinare, primamljiv i izazovan.

Predveče vjetar slab. Na ostacima logorske vatre pečemo velike losose ulovljene u kristalnoj vodi obližnje rječice. Na noćnom nebu pomalo se javlja polarno svjetlo. Očaranu zrimo u svijetle zavjese duginih boja koje plove, nestaju, prelivaju se jedna u drugu u bezbrojnim varijacijama, stalno drugačije, fascinirajuće. Beskrajan mir spušta se na logor. Neizmjerno daleko ostavili smo za sobom hektičnu, zagađenu civilizaciju. Osjećam da sam dio ove divlje, veličanstvene prirode i zahvalna sam joj što mi omogućuje taj osjećaj.

Hvalsey, 14. kolovoza

Još jedno veče uz logorsku vatu. Na tankoj granitnoj ploči prži se nad vatrom svježi bakalar. Ovdje nije potrebno mnogo ribarskog umijeća da se na brzinu ulovi dobra večera. Osjećaj zadovoljstva miješa se sa zdravim umorom nakon još jednog uspješno ispunjenog planinarskog dana. Ovdje je sve novo, nedirnuto, neistraženo. Nigdje traga stazi ili markacije. Svaki osvojeni vrh znači mukotropno probijanje bespućem, gaženje preko močvara, brzaca, nabujalih potoka, veliku sposobnost orientacije, borbu s tisuću nepredviđenih faktora.

Dugo smo hodali strmom obalom fjorda tražeći najlakši pristup prema Qaqortup Qoqa, strmom planini koja se gotovo prijeteći nadnosi nad logorom. Predugo, jer su uskoro mračni oblaci počeli plaziti njenim bokovima. Prišli smo joj s najpitomije strane, ali nas je to koštalo mnogo dragocjenog vremena. Na rubu crnog jezera 600 metara nad morem obavili su nas prvi rastrgani pramenovi.

Provlačimo se labirintom granitnih stijena. Ovdje je na Grenlandu već gornja granica vegetacije. Nigdje ni traga života, samo goli, sivi kamen. Klizave, mokre ploče vode do strme snježne padine koja gore na prijevoju završava ovećem strehom. Bogdan cepinom sijeće stepenice u zamrznutom snijegu. Polaganu napreduje. Sad je pod strehom. Još nekoliko odlučnih udaraca cepinom i nestaje iz vida. Fiksira uže, pogled unatrag: bezbrojni crni šiljci Redekamenna protegli se horizontom. Redekammen (u prijevodu »Nazubljeni češalj«) još čeka na prvenstvene uspone.

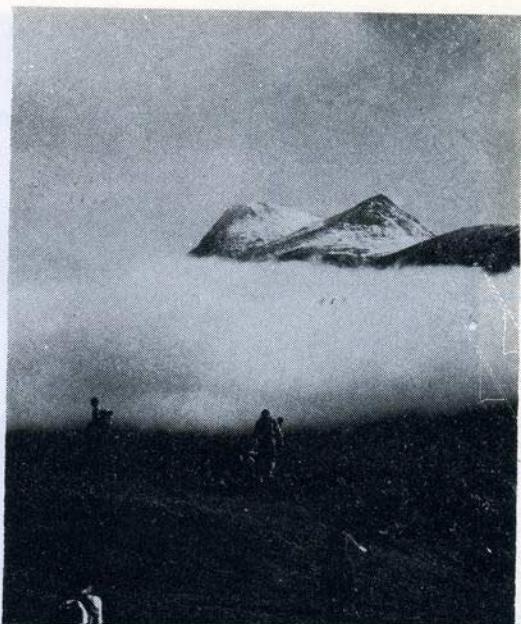
Dalji uspon blago nagnutim hrptom ne predstavlja tehničke poteškoće. Na 900 metara ulazimo u oblak. Poput slijepaca jedan za drugim tapkamo kroz gustu ljepivu masu. Visinomjer pokazuje 1040 metara. Dostigli smo najvišu točku hrpta, Qaqortup Qoqa. Pozivam u pomoć maštu da si dočaram vidik na neizmjerni kopneni led, brojne planinske lance, fjordove koji se poput zmija desetinama kilometara provlače prema pučini. Postali smo skromni. Sad smo već sretni što nema oluje ni snježne mećave. Planinarenje na grenlandski način ...

Igaliko, 16. kolovoza

Pod zadnjim zrakama sunca vedro i nevino se rumene snjegovi Igdlervikslika. Kao da nije svijestan truda i napora koje nam je danas zadao. Po bespuću, kroz stijene i snijeg, djełomicno u gustoj magli, savladali smo 1700 metara visinske i oko 30 km daljinske razlike. Počelo je sasvim bezazleno. Ujutro se planina oštro očrtala na rumenoj podlozi izlazećeg sunca. Pri ekstremno bistru vidljivosti izgledala je »na dohvati ruke«. Zatim se tanki magleni prsten oko njenog struka počeo pomalo širiti. Što smo joj bliže prilazili postajao je deblji i gušći, dok nas na kraju nije progutao. Polovina grupe je odustala, a nas nekolicina hrabro smo zaronili u mrak.

Bogdan na čelu kolone s kartom i kompasom pokušava da održi pravac, a istovremeno traži najlakši prolaz među kaotično razbacanim granitnim blokovima. Ja sam na kraju kolone. Svakih tridesetak metara postavljam markacije od kamenih čunjkova, u nadi da magla pri povratku neće biti još gušća. Na visini od 1000 metara ulazimo u snijeg. Sad je već lakše. Pažljivo gazimo u stope pretvodnika da bismo napravili što dublji trag. Pogledom jedva mogu doprijeti do vrha kolone. Korak za korakom vučem se po strmom snijegu. Zer strmini nikad neće biti kraja? Iznenada kao da postaje svjetlje. Zaista, kroz sivilo se već naziru konture sunčeve kugle. Još stotinjak metara i najednom izranjamo u blještavilo. Bolno zatvaram oči. Čak kroz tamne naočale treba vremena da se oči priviknu na naglu promjenu.

Zadnjih 200 metara savladali smo gotovo u trku. Na vrhu smo. Ovog puta ne

... a onda se magleni prsten stao širiti ususret Igdlerviksliku

trebamo pomoći visinomjera da bismo to utvrdili. Pod snježnom kupolom vrha u krug se u nedogled proteglo bijelo more oblaka. Samo u daljinici strše osamljeni otoci visokih planina Kap Farevela. Čitav sat proveli smo na snježnoj kupoli Igdlerviksliku. Gotovo smo se bojali govorom poremetiti svečanu, upravo bolnu tišinu. Osjećali smo se kao prvi ili posljednji ljudi na zemlji.

Silazak kroz snijeg po tragovima i zatim pažljivo od jednog kamenog čunjka do drugog protekao je brzo i bez problema.

Kroz šatorski otvor gledam na već tamnu gromadu Igdlerviksliku. Ovo je bio naš posljednji planinarski potpovrat na Grenlandu. I najljepši.

U avionu, 19. kolovoza

Upravo smo uzletili s aerodroma u Narsarsuaqu. Dan je kristalno bistar. U dubini bezbrojni fjordovi, sante, neprekidni planinski lanci, zatim led, led u nedogled. Grenland kao da hoće da nam se na oprečtaju pokaže u svom najljepšem sjaju.

Pravim bilancu protekla dva tjedna: deset dana u kiši, magli, snježnoj mećavi; dva oblačna i tri sunčana dana. Usprkos tome sedam osvojenih vrhova od 700 do 1700 metara visine. Nezaboravni dojmovi: srdačni susreti s Eskimima, gostoprимstvo toplog grenlandskog doma, cvjetne livade, strmi fjordovi, smaragdr „blještave sante, surove sive planine, polarne lisice i irvasi, beskrajni kopneni led. Ovo sigurno nije bio moj posljednji posjet Grenlandu ...

Požar na Kilimandžaru

Dr. NEDA KÖHLER KUBELKA

ZAGREB

Prošle godine ispunila nam se još jedna velika planinarska želja, posjetili smo Nacionalni park Kilimandžaro u Tanzaniji i obišli ga koliko su nam zdravlje i snaga dopuštale. Priklučili smo se grupi naših mlađih planinara koji su krenuli na ovaj daleki put sa željom da osvoje vrh toga masiva. Nas šestero bili smo grupa već skoro seniora koja je sudjelovala na tom planinarskom usponu prema svojim mogućnostima.

Najviši vrh Nacionalnog parka je Vrh slobode (5895 m) na ugasлом vulkanu Kibo. Za posjet vrhu i obilazak parka plaća se ulaznina u koju je uključeno obavezno vodstvo tamošnjeg vodiča i nosači. Cijela planinarska tura sa osvajanjem vrha traje četiri do pet dana. Na putu postoje četiri planinarska objekta udaljeni jedan od drugoga 6 do 7 sati hoda. Do prvog planinarskog objekta Marangu (1700 m) stiže se autom direktno s aerodroma u Arushi. Tamo se obave sve formalnosti i nakon ugodnog noćenja počinje tura. Prva etapa puta prolazi kroz širok usjek, planinarski put usječen u vlažnu prašumu. Preko dva metra visoki listovi prašumske paprati čine prekrasan špalir s obje strane puta.

Prašuma koja nas na tom putu okružuje mračna je i neprohodna, sa svim svojim stanovnicima od kojih se samo povremeno čuju neidentificirani glasovi. Izgleda da na tome putu postoji prešutni sporazum između stanovnika prašume i planinara koji ovim putem masovno prolaze. Znaju stanovnici prašume da im ništa zlo ne spremamo te zato ne ometaju naš prolaz kroz njihovo carstvo. Ne pamti se da je u posljednje vrijeme bilo ikakvih incidenta s divljim životinjama na tome putu.

Sretno smo stigli do planinarskog naselja na Mandari (2727 m) i ugodno se smjestili u planinarskoj kući. Još isto popodne prošetali smo do obližnjeg ugaslog vulkana Maundi sa čijeg se ruba pruža prekrasan pogled na Kibo. Odande smo prvi puta vidjeli velik dimni oblak koji se dizao između nas i Kiba. Povremeno su se vidjeli plameni jezici koji su gutali sve pred sobom.

Dimni oblak izgledao je u tim predvečernim satima kao zloduh koji prijeti svemu živome na toj pustoj planini. Krakovi plamena spuštali su se do prašumskog pojasa koji je radi svoje viažnosti zaštićen od njihove razaračke

Plamen uz stazu

Foto: N. Köhler Kubelka

Preživjela gusjenica

Foto: N. Köhler Kubelka

moći. Bili smo osupnuti ovim strašnim spektaklom, ali nismo još bili svijesni opasnosti koja je prijetila tom cijelom kraju. Vratili smo se u planinarski dom koji je smješten u prašumi i mirno prespavali.

Druge jutro krenuli smo na slijedeću etapu prema planinarskom naselju Horombo (3780 m). Staza se oštroskinjala i vrlo brzo smo izašli iz prašumskog pojasa. Nakon sat hoda kroz savanu pojavio se oko stotinjak metara udaljen od staze dimni oblak koji se širio nošen vjetrom. Mala skupina domorodaca pokušavala je lokalizirati požar, ali bez ikakva uspjeha. Tek smo tada postali svijesni ozbiljnosti situacije i nemogućnosti ljudske ruke da bilo što učini. Ishod svega ovisio je o smjeru vjetra i mogućnosti kiše, koju u ovo doba godine nije bilo za očekivati. Rub plamenog zida protezao se usporedno s našom stazom. Na jednom mjestu se plameni jezik posve približio planinarskom putu, tako da smo pretrčavali uz sam plamen zaustavljenog daha. Nismo mislili u taj čas što nam se može dogoditi ako vjetar promijeni smjer. Tjerala nas je naprijed želja da se što više približimo ledenom divu koji nam je iza svakog predenog metra bio sve bliži. Bilo je stravično gledati pobjeđnjelu vatrenu stihiju kako pali, šušti i unistava sve što joj je na putu. Uz samu smo stazu sretali izbezumljene male stvorove, spržene guštare raznih boja, male glodavce koji su posve zaboravili na strah od ljudi i

nagonski tražili spas na ogoljeloj planinarskoj stazi. Kad smo se vraćali vidjeli smo da su imali pravo. Goli put je ostao pošteđen od vatre dok je s obje strane sve izgorjelo.

Nastavili smo put i plameni zid je ostao iza nas. Prolazili smo mimo krasnih biljaka iz roda Senecia i Rebelia, sa stablima sličnim kaktusima do pet metara visokim i s krunom od velikog mesnatog lišća. Sva ta vegetacija kupala se u suncu i nije ni slutila što je čeka.

Stigli smo sretno do slijedećeg planinarskog naselja Horombo (3780 m). Lijepo smo se smjestili u planinarskim kućama. Gledali smo zalaz sunca, kada se najednom na istoku pojavio zlokoban oblak dima. Plamen nas je slijedio u stopu i prikučio se našem naselju. Domaćini su nas uvjeravali da vatra još nikada nije zahvatila planinarska skloništa, makar je već više puta harala na tom području. Mi smo ih slušali, ali smo znali: ako se vjetar predomisli i plamen usmjeri prema naselju, preostaje nam samo što brže krenuti prema ledenom divu i njegovoj sve pustojoj okolini gdje plamen neće imati što dohvati. Te smo noći spavali nemirno, izvirivali smo iz kuće mučeni što strahom od vatre što visinskom bolesti. Jutro je svanulo prekrasno vedro i dimni oblak se nije približio naselju.

Naša omladina spremala se za uspon do slijedećeg skloništa Kibo (4780 m) da odande ostvare slijedeći dan uspon na vrh. Mi smo krenuli na našu završnu etapu sa ciljem da se što više približimo vrhu Kilimandžara i njegovom susjedu Mawensiju (5352 m). Bila je to zbilja prekrasna šetnja na visini od preko 4000 metara, s panoratom Kiba u pozadini koji se caklio sav u snijegu. U mislima smo bili s našim mladima i željeli im od srca da osvoje vrh. Malo smo sa sjetom mislili kako bi divno bilo da im se možemo pridružiti, ali morali smo biti sretni da nam je uspjelo i to što smo postigli. Vratili smo se u predvečerje na Horombo da tamo prespavamo.

Slijedeći dan počeo je silaz. Prolazili smo kroz zgarišta koja su se na mnogim mjestima još dimila. Sve je bilo popaljeno dokle god nam je pogled sezao, samo je veličanstveni ledeni Kibo stršao nedirnut iznad svega. Život se polako budio. Ptice su uzbudeno letjele,jadnice, tražeći uzalud svoja gniazda. Preživjeli glodavci čekali su skutreni uz put da se zemlja ohladi. Slikali smo ih iz neposredne blizine i tako dobili njihove potresne portrete. Pravo je čudo bilo vidjeti prekrasnu šarenu gusjenicu koja je sve uspjela preživjeti i lakomno grickala osamljen i pošteđen zeleni žbunić. Izgledala je kao posljednji živi stvor nakon neke velike katastrofe. U svom tom opustjelom, depresivnom zgarištu ova je gusjenica bila simbol svega što je preživjelo i nuda da će opet sve biti dobro.

Još melje Vodenica

KRUNOSLAV MILAS
ZAGREB

Prošli smo Vodenicu (538 m) još prošle jeseni, vođeni željom da i taj kraj upoznamo. Nismo očekivali pravi planinarski ugodaj, jer ga taj brijej sjeverozapadno od Karlovca i ne može pružiti. Zapamtimo uspon, kratak ali strm. I veliki travnati proplanak na vrhu.

Ove smo jeseni ponovo prošli Vodenicom. Neочекivano. »Kriv« je novoosnovani Dubovački planinarski put Ozalj — Dubovac. Vodi nas malo poznatim i rijetko posjećenim siromašnim krajem, ali atraktivnim svojim ljudima, krajolicima i gotovo zaboravljenim običajima. Treba obići dva stara grada, jednu malu planinu, tri sela i jedno izletište. Uku-pno osam sati hoda.

Sretosmo planinara u autobusu za Ozalj. I on će poći novootvorenim putem. Dan je krasan, kasnojesenski, sunčan. Tek, poprilično kratak.

Zanimljivosti započeše već na Ozlju. Sjedili smo na zidini starog grada iznad Kupe, kad odjednom primjetimo kako nešto pliva vodom.

Vidra! Mala, danas rijetka životinja, ali u ovim krajevima još uvijek prisutna.

Pričom i koracima nastavimo prema Vodenici. Pred nama se uskoro otvorilo posjednjie selo u podnožju brda. Breznik. Niz starih poluzapuštenih drvenih kuća prekrasne izrade. Graditeljima, vidimo, ni pred stotinu godina nije nedostajalo duha i kulture grandnje. Drvenjare, ornamentima urešene, napuštene provode starost. A da su zaista toliko stare i da je njihovim stanovnicima bila poznata ne samo kultura gradnje već i kultura održavanja i osiguranja, svjedoči mala, neugledna pločica na jednoj od kuća. Bijaše to pločica »Croatia-osiguranje«, ona prva, sa grbom »trojedne kraljevine« i neizostavnom krunom svetog Stjepana sa svojim karakterističnim nakrivenim križem. Mala je to pločica, ali veliko svjedočanstvo. Govori ona o izuzetno visokoj kulturi življjenja malih ljudi i u jednom tako zabitom kraju. Danas ljudi gotovo i nema. Ostaju kuće koje će još dugo govoriti o njima, krajolicima i Vodenicom.

— I ona sve sporije melje, — reći će nam naš novi planinarski prijatelj.

Prolazimo vršnim proplancima Vodenice zagledavajući gušticom ne bismo li ugledali koju sunčanicu kao prošle jeseni kad lutamo ovuda. Nismo našli nijedne, iako s jeseni ovde zna biti mnogo upravo sunčanica, vrganja i muhara. Saznaso od našeg suputnika (koji je i strastveni gljivar) da su muhare ove godine imale prilično visoku cijenu na tržištu u Zagrebu. Dobro ste pročitali: muhare. Ne na Dolcu, već na opskurnijim mjesti-

ma. Klobuci muhara prodavali su se po 100 dinara komad zbog halucionogena muskaridina koji sadrže u sebi. Droga. Opasnost današnjice.

— I stari su Vikinzi znali za halucinogeno djelovanje muhare, — nadoveže naš novi prijatelj. — Kod nas je ipak otrovnija; koncentracija otrova raste u južnjim staništima. Najbolje su to iskusili ruski zarobljenici koji su bili kod nas u logoru u vrijeme prvog svjetskog rata, — poče nam objašnjavati. Ubriali su krasne primjerke muhare i spremili ih za jelo, da bi uskoro svi završili u bolnici s vrlo teškim trovanjima.

Nastavljamo mijenjajući teme i razgledе, blage, kasnojesenske. Prolazimo lijepim drvoredom neobranih stabala jabuka, koje također sve manje beru. Niz Vodenicu spuštamo se u Hrašće. U dvorištu napuštene kuće primjećujemo jastreba, škanjca, kako mu ovđe kažu.

— I njih je danas sve rjeđe vidjeti, — dodaje Ivo.

Odleti preplašeni škanjac, a mi nastavimo za selo Grdun. Udaramo blatnom cestom kroz šumarke i preko potoka novom i dobrom markacijom. Kroz pola sata hoda pred nama se otvara Vrbanska Draga, selo opkoljeno brdašcima, malo strmijim i kamenitijim od zagorskih. Prostrto je uz cestu, zbijeno, a kad putem začuješ »kaj«, shvatiš da je i to samo dijelič kajkavskog područja što se stere od Mure tamo negdje do Mrkoplja.

Cestom prolazimo uz dvojicu ljudi koji potkivaju konja. Porazgovarashmo. Čudno, tek mi sada pade na pamet da nakon toliko prijednih naših planina, još nismo vidjeli potkivanje konja.

— Konju treba prvo obrezati kopito, — objašnjava nam potkivač. — Kao kad sebi nokat režete. Tek na oguljeno zabijate potkovu.

— Čavli su iz Velike Kladuše u Bosni, — dodaje drugi. — Jedino ih još tamo proizvode.

Slikamo taj prizor. Vrijedi ga zabilježiti, jer se i taj zanat na selu sve rjeđe susreće. Prilazi nam neki seljanin, vidimo, trenutno »pri volji«. Ne čudimo se jer izlazi iz dvorišta u kome je upravo kolinje u toku.

— Otkuda vas ovdje? — zapitkuje.

Kažemo mu.

— Planinari, a? Imam nekaj zanimljivo za vas. Ostanite ovdje, sutra idem u lov na jazave. Bute išli z menom.

Pomislili smo da se šali, da bi nastavkom razgovora čuli cijelu priču o jednoj od rijetkih vrsta lovova za koju nije potrebna puška.

Naš poznanik je, kako nam rekoše, potkivači trenutno najbolji lovac jazavaca u selu. Jazavci su se nekad prilično hvatali. U ove bi krajeve dolazili Dalmatinci i otkupljivali dlagu od koje su se radile najbolje četkice za brijanje. Ljudi su cijenili jazavca i s mesta koje je ukusno i zbog masti korištene u ljevkarske svrhe.

Danas je plastika zamijenila jazavčevu dlagu, lova je sve manje, a jazavaca **sve više**. Seljaci ih tek ponekad love, više od sporta nego iz koristi.

Lov je naporan i u njemu sudjeluje nekoliko ljudi, pored lovca i psa jazavčara. U lov se nose lopatе, nikada puške. Šetnjom šumom u blizini polja ustanovljava se jazavčeva jazbina, najčešće rupa iskopana na pristranku brda. Pas začas nanjuši u rupi jazavca i lavežom ga satjera u jazbinu. U jazбинu ga se ne smije pustiti; ako se i provuće kroz uzan otvor, jazvac će ga zaklati, jer je u trenutku, kad je životno ugrožen, redovito jači od psa.

Pred ulazom u zamu lovci pale vatrnu i dimom guše jazavca. Prestrašen vatrom i dimom, jazvac se zabija u dno rupe gdje kašlje i frkće. Istovremeno lovac uhom na zemlji iznad otvora jazbine pokušava točno odrediti gdje se životinja nalazi. Odredivši gdje je, kopa zemlju iznad jazbine da bi došao do njega. Kad otkopa do jazavca ovaj je već ugušen dimom. Pušta mu krv i čisti ga. Pogriješi li, kopa novu rupu. Zna ponekad iskopati kubni metar zemlje, jer je jazbina često prilično duboka. Lov danas više nema ekonomskе vrijednosti već je više zabava upravo zbog svoje posebnosti.

Nismo ostali čekati lov na jazavca. Trebalo je dalje, daleko je još do Karlovca!

— Budete videli lisice, — opet će naš supijani sugovornik.

Nismo dobro razumjeli. Čudno ga pogledavamo.

— Lisice. Prave. Ne jedna, nego sedam. Dodite, budete sami videli!

Sugovornik nas odvede u susjedno dvorište u kome se dešavalо kolinje. Pred nama se otvorio veliko betonirano dvorište omeđeno kućom i štalom na kraju. U sredini dvorišta stajale su galje okićene komadima mesa. Pored njih stol sa rasutim sitnježom, kožama i slaninom. Obavezne čaše sa načetim gemitima. Mesar kruži oko stola. U dnu dvorišta je domaćica uz kotao s kipućom vodom na otvorenom ognjištu. Uz pozdrav povede nas prema kući. Tamo konačno vidjesmo: podno stepeništa pred ulazom nalazio se žičani kavez sa sedam mladih lisica. Vidjeli su nas i posakrivale se u svoju jazbinu u mraku ispod stepenica. Odavao ih je samo smrad kao u zoološkom vrtu. I oči što se cakle u mraku. Podmuklo, lisičji.

Našao ih je domaćin, saznali smo, sasvim malene u jednom leglu. Drži ih ovdje i čeka da narastu.

— Sedam ih treba za kaput, — ponosno će domaćin. Razgovaramo i fotografiramo lisice dok ih oni istjeruju na otvoreno.

— Plaše se samo stranaca, — objašnjavaju. Odmah se sakriju.

— U dvorište ih ne puštate?

— Pobigle bi. Zvijer je to, — odgovara.

Hrane ih svačim. Saznasmo da lisice i jaču jedu.

Usputna čaša vina, još jedan pogled lisica — budućem kaputu, i nastavljamo. Prolezimo posljednje kuće zaseoka Vrbana i nastavljamo u selo Grdun, koje se produžilo rasijano brijegom i cestom. Obilazimo napuštene kuće. Mnogo ih je. Čitava sela nestaju. Divljina je to, iako svega dvadesetak kilometara od Karlovca. Nekako, nije imalo sreće da se nade na pravcima razvoja grada.

Svrćamo u kuću dvoje staraca. Sin je s njima, neoženjen. Sjećanjem bilježimo veliku loptastu krušnu peć u sobi (Kako ona grije, uskljuke domaćin!) i ljsku neeksplodirane avionske bombe zaostale iz vremena rata. Nastavljamo dalje nizom vikendica koje su očito birale svoja mjesta. Zemlja je ovdje još uvijek vrlo jeftina i čovjek može izabrati položaj koji želi.

Dalje ćemo u Završje, iduće selo na putu. Kroz livade, voćnjake i šumu za četrdesetak smo minuta u selu koje se prostrolo podnožjem brijege. U kutiji pored školske zgrade uzimamo žig. Susrećemo postarijeg seljana.

— Koliko je daka u školi? — pitamo.

— Još petnaest, — odgovara i odmah dodaje: Kad sam ja išao u školu bilo nas je i više od stotine.

— I to dokazuje da ste stari, — kažemo, tužno se smijući.

Progovaramo usput o prošlosti sela i nastavljamo prema vrhu brijege na kome je crkva i lokalno groblje. Groblje, veliko i dobro uređeno. Dvojica ljudi oko novog groba.

— Jedna žena iz Grduna, — odgovaraju na neupitano.

— Mnogo ih je na groblju, — kažem. — Previše.

— Je, mnogo. Groblje nam je sve veće, a selo sve manje, — odgovaraju tužno.

Ostavljamo ih upijajući sumrakom ukrašene razglede prema dolini Dobre koja se pruža pod nama. Lijep je ovo kraj. Bogat ljepotom. Prostro se ovdje, razotkrio se nama. Sve nam pokazao. Ljude, sela, običaje, životinje. Otkrio ljepotu koju treba upoznati. Kroz dolinu Dobre preko Kalvarije odosmo Dubovcu. Staroj kuli i novom gradu pored nje. Mrakom stigosmo u Karlovac.

Iza nas ostade jedan opustjeli kraj, sablasna sela i poluobradena polja. Ostade uspomena na još jedan upoznati kraj. Iza nas ostade ljepota starih gradova. Ozalj i Dubovac — vječno okamenjeni stražari tog kraja. Ostadoše da ga čuvaju dok se ljudi jednom ne vrate. A hoće. Moraju. Tada će ponovno mljeti Vodenica.

Legenda o babi Garini

SMILJA PETRIČEVIĆ

ZADAR

Već je počeo padati prvi sumrak kada su svi otišli dolje u Borisov dom da prespavaju. Ujutro će opet poći s materijalom na leđima, jer evo već mjesec dana kako radimo na Ivinim vodicama. Tatek se već odavno spustio s krova i počeo poslovati oko večere, spremajući nekakvu svoju papazjaniju, dok smo mi ostali sjedili kud koji. Svi smo šutjeli. Linije okolnog drveća polako nestaju i počela je kapatni tamna i nejasna noć. Na baršunastom nebu pale se svjetiljke jedna po jedna dok konačno nisu popunile nebesa svojim svijetlim točkicama. Noć se sasvim spustila oko nas, tiha i mirna, što je bilo neuobičajeno za ovo doba godine i za ovaj dio planine gdje obično vjetar pjeva svoju žalopojku i tjeera bjesove preko vrleti. Ništa se nije čulo. Samo bi šušnuo poneki list padačući s grane među uvelo lišće koje bi se uskomešalo, a onda bi opet nastala tišina.

— Ha, da je ovakvih skloništa — uzdahnu Tatek svoju već dobro poznatu rečenicu.

— Zadovoljan sam i s ova dva što smo ih sagradili — reče Branko.

— Ti si zadovoljan i s rupom za medvjede — reče Milovan.

— Svakako. Glavno da imamo gdje skloniti glavu.

— Trebali bismo burgijati glavešinama narodne obrane pa da nam oni daju sredstva. Ipak je ovo sklonište vrijedno u slučaju rata — rekoh.

— Mi smo spremni graditi — reče Tatek mješajući po loncu.

Kada smo polizali i posljednji ostatak Tatekove supe u kojoj je nedostajao još samo rep od krokodila, počeli smo se spremati za spavanje. Tatek i Goran su se smjestili pod Goranov šator, a mi ostali u suho lišće što smo ga razbacali po podu skloništa, kako bi nam bilo toplijе. Ja sam još neko vrijeme ostala vani sjedeći na pragu, dok mi je topplina peći grijala leda. Nije mi se spavalо. S vremenom na vrijeme doprlo bi do mene Milanova trubljenje i piljenje. Nakon nekog vremena i mene je svladao san pa sam se i ja uvukla u vreću i ubrzano zaspala. Ne znam koliko sam spavalо kada do mene dopre Milovanov povik, negdje izvana.

— Šta je — povikah bijesno, je li te zmija ujela za...

— Čuješ li — reče Milovan negdje iz mračka, iz noći, iz tame.

Iskobeljala sam se teškom mukom van. Noć je bila tiha i mirna, kada odjednom do naših čula dopre nekakvo turobno civiljenje i jaukanje koje se nakon nekog vremena pretvorilo u nešto nalik na jecaj.

...ti jarca miša — povikah prestrašeno.

Nismo htjeli zvati Tateka i Gorana koji su spavali dolje na proplanku. Stajali smo nas dvoje u tami i slušali hoće li se taj turobni jecaj ponoviti. Zaista nakon nekog vremena ponovno se pojavit, da bi nastala tišina, a onda bi opet nešto zajecalo, kao da netko želi glasno zaplakati, a ne smije.

— Sveta kravo — rekoh hvatajući se za glavu, — mene je strah, idemo unutra.

Iako je u mojoj vreći bilo toplo, meni je postalo hladno. Obuzeo me neki nemir, strah, imala sam dojam da netko jeca ostavljen i sam. Ujutro smo ispričali Tateku i ostalima, ali se Branko narugao, rekavši Milovanu da je sigurno malo više potegao »svete vodice« pa mu se pričinjavaju duhovi.

— Ali ja nisam ništa potegla pa mi se ipak učinilo da netko jeca — rekoh.

— A, pjesnička mašta, — nasmije se Branko — kako ja nisam ništa čuo?

— O, oko tvoje glave mogu pucati svi topovi. Ti kad spavaš onda zaista spavaš — rekoh.

— Ne, ne znam, valjda kakav prirodni fenomen — reče Tatek mirno.

Kada smo se vratili u dom i ispričali domaru Antu o tim jecajima, on nam se nije narugao, već mirno rekao:

— Javila se baba Garina.

— Kakva sada baba Garina, kada tamo gore nema naselja na kilometre, a bila je i noć. Kakva bi sad baba jecala po noći — rekoh.

— Ma... postoji legenda o babi Garini koja je nekad živjela u ovom dijelu Velebita. Svakom životu je smetala, nikada nije imala mira, stalno se skitala okolo. Znala bi noćima tumarati po planini, bila nekakva sačimaživa baba, koje su se ljudi počeli pomalo pribojavati, plašiti, pa čak se i kloniti nje. Popu to dozlogrdilo, pa prokleo babu i protjerao je iz sela. Umrla baba i poslije njene smrti njena se duša javlja tri put godišnje dugim jecajima tražeći oprost od boga i ljudi, moleći se za pokoj i mir duše svoje, moleći tim jecajima da se skine prokletstvo kako bi se mogla smiriti. Naše babe bi tada palile uljance i lumine (lumin: čaša vode po kojoj pliva ulje a u ulje je zataknut fitiljčić koji se pali za mrtvi dan ili kada netko umre). I molile se babe za pokoj njene duše.

— Bog joj dao pokoj, samo neka ne civili kad smo mi gore — rekoh.

— Ja ne vjerujem u tu priču — nastavi Ante nakon duže stanke. Mislim da te zvukove proizvodi strujanje zraka kroz dva bukova drveta koja su spojena, a među njima je negdje ostala uzdužna pukotina; dovoljno je da malko puhne vjetar ili nastane jače strujanje zraka da bi se tada javili ti zvukovi koji naličje na jecaje — zaključi Ante.

Ridsko jezero u Prokletijama

ŽELIMIR KANTURA

ZAGREB

Noć ispod Bagdaša (Marjaš, 2530 m), bila je prvi ispit naše opreme i pripremljenosti u pohodu kroz Prokletije. Dok je bilo sunca još smo izdržali. No, kada je sunce zašlo za greben Pasjeg vrha (2406 m) i naš logor zasao za sjenu, naglo je zahladilo. Toga smo dana imali u nogama punih jedanaest sati hoda. Brzo smo sakupili suharak i planutia je naša prva logorska vatra. Sam plamen po sebi daje čovjeku osjećaj topline makar i ne bilo vatre u pravom smislu riječi. Stisnuli smo se oko nje dobro utopljeni, jer dok s jedne strane grijе, s druge te uporno hlađi.

Ipak, tamna noć, nepoznata planina, mala vatra i nas petnaestak, sve to u nama izaziva osjećaj pripadanja i zadovoljstva, a nadasve sigurnosti. Uzajamnost osjećaja otvara srca. Začas se čuje i pjesma. Svi je prihváćaju. Jeka se odbija od stijena Bagdaša, da bi zatihnula tamo na sjeveru u gudurama Bjeluhe.

Sutradan ustajemo rano. Na ovakvim višednevnim turama važno je imati pred sobom što više mogućih sati hoda. Nitko od nas nije još bio ovdje i ne znamo kuda idemo. Vode grupe, Zoran i Hrvoje, čitaju kartu, mjere udaljenosti, a zatim određuju pravac i kolona već kreće. Dolazimo uskoro na bezimenu kotu (2243 m). Nama nasuprot izdiže se snažni greben Starca (2426 m). Impresivna planina što dominira čitavim krajolikom, strmo se ruši u Babino polje. Tamo bi dolje trebao biti zadnji član naše ekspedicije, Zdravka. Ona je već ranije otišla ovamo i zbog sastanka s njom mi smo malo odstupili od zamišljene rute. Livade prepune cvijeća mamile su nas da niz njih sjurimo. Iako je u blizini konjska staza, nismo mogli odoljeti. Ustanovili smo ubrzo da smo se ipak trebali držati staze, po onoj staroj — bolja je i najlošija staza nego nikakva.

Odozgo nismo mogli vidjeti kako se padina spušta u dolinu. Svaki se čas pod nama pojavljivala strma vododerina koju je valjalo zaobići. Nakon dobrih sat hoda uhvatili smo opet konjsku stazu koja nas je mirno spustila do Babinopoljske rijeke. Uskoro je i Zdravka pristigla iz katuna. Vidjelo se odmah da je bila dobro ugošćena. Oprema joj je bila sasvim čista i neupotrebljavana. Nosila je podosta toga, tako da smo malo zabiljuto gledali tolik teret. Ali, što je, tu je. Veselo započinjemo uspon uz Hridsku goru (2000 m). Jučerašnja ozljeda i preteška naprtnjača prisilili su Anknu da odustane. Teška odluka! Živjela je kao i svi za ovaj pothvat. Željeli smo podijeliti njezin teret. Ipak, razum je nadvladao. Zdravka je ponudila svoje poznanstvo te je zajedno s Hrvjem otpričila Anknu do najbližeg prijevoza za Plav gdje smo dogovorili sastanak.

Rastali smo se nastavivši sve strmijim putem. Nakon uspona pred nama se otvorila prekrasna košenica. Između rijetkih borova vidjelo se i nekoliko pastirske stanova. Prolazimo pored katuna Ridske kolibe, da bismo skrenuli malo zapadnije i konjskim putem obišli vrh Mali Rid (2087 m). Stoljetni planinski bor zaklanja nam vidik. Iznenada pred nama izroni oštar vrh što se zastrašujuće spušta nekud u dubinu. Crvena boja stijena i zelene strme padine izazivaju strahopštanjanje. Sad napredujemo naglo nizbrdo, tako da stijena Krš Bogičevice (2358 m) djeluje još strmijom. Čujemo viku odozdo, a uskoro se začuje i mukanje krava. Još uvijek ništa ne vidimo, osim golemyih planinskih borova. Zlataju se korom i snažno uzdižu prema nebnu. Prekrasne krošnje urezuju se u nebesko plavetnilo. Ima nečeg zbumujućeg u tome. Vrlo često bor je na oko metar od tla spaljen. Mislimo da su to gromovi, ali poslije ustanovimo da to čine nepromišljeni čobani, očito slijedeći tradiciju kada se na taj način rušilo stablo. Te općekline predstavljaju ne samo neprocjenjivu štetu, nego i nagrdaju pejzaž.

Konačno silazimo u omanji dolac gdje cestavljamo naprtnjače i slijedimo stazu oko stijene. Zastajemo odjednom bez daha! Pred nama se zaljeskala zelena površina Ridskog jezera. Nije veliko. Nalazi se na 2100 m. Staza nas vodi oko njega. Prizori se neprestano mijenjaju. Golemi borovi utapaju svoje sjene u jezeru. Sa zapadne strane pruža se prekrasan vidik preko jezera na Krš Bogičevicu (Hridski krš). Tek sada primjećujemo snažnu stijenu koja se strmoglavljuje u tihu površinu jezera. Prastaro oborenno stablo pluta jezerom. Cijeli okoliš odiše patinom dostojanstvenog mira koji izaziva poštovanje. Grobnu tišinu narušava tek žubor potočića što pokazuje da upravo ovdje izvire Ridska rijeka.

Tamnozelena površina jezera zvala nas je k sebi. Najprije oprezno, a zatim sve slobodnije, ušli smo nogama nabreklim od cijelodnevнog hodanja u umirujuću vodu jezera. Uskoro smo podijelili plažu u ženski i muški odjel; samo mala hridina dijelila je vidokrug jednih od drugih.

Kad je svanulo, boja jezera bila je sasvim drukčija. Preljevala se od svjetlo do tamno plave, potaknuta suncem koje je prešlo na drugu stranu neba. Oprاشtajući se od jezera, nastavili smo prema albanskoj granici. Posljednji put zastajkujem i nostalgično upijam ljestvu sad već sićušnog jezera pod sobom. Volio bih ponijeti ovu sliku da i drugima pokazem dio te iskonske ljepote. Uzbuden pogledom teško sam zašao preko grebena. Jezera je nestalo. Ostalo je valičima pričati nikad završenu priču svog postanka, ljepote i trajanja.

Ukrali nam vodu s planine

VLASTIMIR JOVANOVIĆ
ARANĐELOVAC

Došla nam je nova 1982. godina. Drugog januara sproveli smo svoj tradicionalni novogodišnji pohod na vrh Rudnika — Veliki Sturac, koji dominira čitavom Šumadijom i dijelom zapadne Srbije sa svoja 1132 metra nadmorske visine, a idućeg dana netko je predložio da grupno krenemo do Partizanske česme pod Venčacom i utvrdimo tko je odveo vodu s nje. To smo doznali prije desetak dana. Česmu smo mi planinari Aranđelovca obnovili i oспособili za korištenje uoči otvaranja Šumadijske partizanske staze »NH Dušan Petrović-Sane« još početkom maja 1980. Sada nam je netko vodu sa česme odnosno iz rezervoara odveo na »svolu vodeniku«, tj. u svoju vikendicu. Morat ćemo, zato, da podemo i ustanovimo tko se sada koristi vodom sa Partizanske česme.

Autobus »Strele« iz Valjeva zaustavio se baš uz putić koji vodi za izvor »Četiri planinara«, koji smo, također, uredili dan uoči otvaranja Šumadijske transverzale. Uz livadu i gustu bagremovu šumicu, po blatu i snijegu do iznad članaka, uputili smo se ka spomeniku što se diže na mjestu Dugajlji pod samim vrhom Venčaca. Na Dugajlji su se od 1941. do 1944. godine nalazile partizanske baze i zemunice, gdje su liječeni ranjeni i oboljeli borci. Ostavili smo zatim veliki bijeli obelisk na Dugajlji koji se vidi još s podnožja Bukulje i lijepog raspoloze-

nja na koje je utjecao izvanredno topao i sunčan dan, spustili se do Partizanske spomen-česme. Voda nije tekla iz cijevi. Vidjeli su se tragovi kanala niz potok, koji je žuborio pun mutne, nadošle vode od svakodnevnih kiša i decembarskog snijega. Dali smo se u potragu za kanalom kojim je odvedena voda sa česme. Vodio je putem kojim ide i naša partizanska staza prema portirnici dnevnog kopa Rudnika mermera. Idući jasnim i neskrivenim tragom stigli smo do vikendice jednog uglednog Beograđanina. Vikendica je, normalno, bila zatvorena, zaključana. Kad smo otvorili slavinu na česmi ispred zgrade, šiknuo je debeo mlaz dragocjene tečnosti koja život znači. Posebno žednom i umornom putniku i planinaru što gazi stazama šumadijskih partizana.

Pronašli smo one što su nam uzeli vodu iz rezervoara. Prvom prilikom, odmah po prazniku, obavijestit ćemo o tome Opštinsku organizaciju SUBNOR-a, mjesnu zajednicu sela Banje, na čijem se području nalazi spomen-česma, i organe upravljanja Venčačkih rudnika i industrije mermera i granita »Dušan Petrović-Sane«. Njihova je obaveza da se staraju o postojanju i održavanju česme.

A mi planinari ćemo da je čuvamo i sa mladima njegujemo i tako joj produžavamo vijek.

Uz osmijeh

JOSIP VUKOVIĆ
KARLOVAC

Koncem ljeta sudjelovao sam u društvenom pohodu PD »Dubovac« iz Karlovca. Cilj nam je bio vrh Škrlatice, ali ga zbog kiše nismo ostvarili već smo se zadržali u Pogačnikovom domu.

Dok se oko tople peći sušilo naše rublje izašli smo da udahnemo što više planinske svježine. Vidici su bili kao podarenici na sve strane. Svečanost pred našim očima kratko je komentirao moj prijatelj: »Pa, po to smo i došli.«

Među prisutnima primijetim mlađeg čovjeka s tamnim naočalama. Ukrzo sam shvatio da je slijep. Nije bio sam. Začas se tu našla djevojčica s plavim pletenicama. Hi-

tro ga je provela kroz gužvu do mjesta gdje su popili planinski čaj. Na licu slijepog planinara jasno se vidio osmijeh i zadovoljstvo. A tek djevojčica: plave oči su se sretno smiješile. Shvatio sam da je djevojčica zapravo vodič slijepom planinaru, vjerojatno kćerka. Počeo sam razmišljati: kako je bilo moguće to što vidim. Ja sam se jedva popeo na ovu visinu, a dijete, na čijim leđima ruksak izgleda veći nego što u stvari jeste, preuzeo je i punu odgovornost za još jedan život. I to uz osmijeh...

Sutradan se vrijeme poboljšalo i trebalo se vratiti prema Aljaževom domu. Nas nekolicina krenula je malo prije od ostalih

da bismo se nauživali krajolika. I doista, kad smo došli na raskrižje za Stenar i Križ, Kredarica se prostim okom vidjela kao izdovgle. Vrh Triglav također, samo se povremeno skriva u oblaku.

Kad najednom... na strmoj padini ispred sebe ugledam dvije poznate silhuete, spuštaju se u one. Sad mi ruksak djevojčice izgleda još veći. Kao da je oživio i pokreće se. Iznad njega plava glavica, a ispod koracaju noge. Ispred mene su bile dvije pokretne grudve, kao u nekom ritualu, stalno se pokreću ali se ne udaljuju jedna od druge. Pokušavam da im se približim. Malo dvoноske a malo četveronoške, jedva u tom uspijevam. Na trenutke strepim što će se dogoditi, jer gledano iz kosa, odozgo, izgledalo je kao da će naprosto ispasti niz strminu. Ali ne. Suputnik se vješto, osjetljivim prstima pridržavao čas za »živi« ruksak a čas za rukav djevojčice. Uz kratko usputno dogovaranje i neprekidno uskladivanje pokreta, pričinio su brzo odmicali. Nepogrešivo i sigurno.

A umjesto zajapurenog i preplašenog djete-ta vidim pred sobom veselo i sabrano lice koje potpuno vlada situacijom. I opet dragi dječje osmijeh, kao da je to igra a ne životna opasnost.

Sve su prepreke na vrletima savladane i mi smo se našli na ravnjem terenu. S velikim olakšanjem, kao da je to moja pobjeda, pustio sam da odu, a ja sam sjeo da sredim dojmove. Razmišljaо sam kako ovakvi mali heroji ostaju anonimni i samozatajnici, a ovaj spust bi mogao biti najnapetiji film, primjer i pouka.

Po povratku u Aljažev dom opet smo se srelj. Upitao sam djevojčicu koliko joj je godina. »Deset i pol« — odgovorila je uz osmijeh. E, pa sad ja mislim, ako se u ovoj zemlji radaju takva djeca, ne treba da se brinemo za budućnost. Zaboravio sam je pitati kako se zove i odakle je. Jedino znam da su trebali otpotovati preko Jesenica prema Ljubljani.

Planina je divan drug

BORIVOJE VELJKOVIĆ

БЕОГРАД

Planinar sam, tim se dičim. To može biti svatko ako želi da se druži s planinom i ljudima u njoj.

Planina je divan drug, a tek drug u planini...

Usamljenom ona pruža mir i tišinu da razmišlja, opusti se i relaksira, ovom drugom pruža razonodu, bogatstvo duha i druženja.

Ipak, najljepše je kada s planinarama hođa po planini, jedeš na proplancima, a kad padne večer veseliš se do kasno u noć. Ujutro dok mnogi spavaju ustaneš i proštaš kroz tihu borovu šumu slušajući cvrkut ptica i šuštanje grana, koje nije povjetarac.

Sve sam to doživio na ovom sletu.

Prvi put sam na Tari, a četrnaesti put na sletu planinara PTT Jugoslavije. Tara je biser planina. Mitrovac je oaza na 1085 metara nad morem. Visoravan pod livadama, listopadnom i četinarskom šumom. Tu je sletište. Na pet stotina metara višoj nadmorskoj visini se nalazi Zborište najviši vrh Tare. Divan vidikovac na planine u Srbiji i Bosni. Tu ispod njega kao na dlanu se vidi cijeli masiv Tare i divan kanjon Drine sa hidrocentralom Perućac.

Tara je sklad prirodnih ljepota i građevinarstva. Tara je koljevka revolucije i kulture. Tu je Pančićeva omorika i kanjon Rače, dječje odmaralište na Mitrovcu i kompleks hotela s planinarskim domom na

Kaluđerskim barama. Tu je spomenik poginulim partizanima na Borovom brdu, manastir Rača i na svega tridesetak kilometara veliki spomenik na Kadinjači. Sadržaj kakav se samo može poželjeti za druženje 518 planinara iz sedamnaest PTT društava u Jugoslaviji.

Na sletištu sam bio ujutro i uveče, pred polazak i po povratku s pješačkih tura na Zborište i transverzalu »Kadinjača — Tara«. Odziv je bio masovan ne samo na ove dvije ture, već i kada se išlo na Kozje stene i u posjetu Hidrocentrali Perućac na Drini. Ukupno nas je na izletima bilo preko 400. Svi se slažu da je uspon na Zborište bio impresivan, pravo doživljavanje Tare. Proplanici, pašnjaci obrasli travom kao preriski tepih, a na svaki sat hoda izvor pitke planinske vode. Od Kadinjače do Tare pješačilo nas je 170. Najmlada je bila Jelena Veljković iz Novog Sada. Četvorogodišnja Jelena imala je tu čast da joj vodič po transverzali, Bane Ilić, lično uruči transverzalni dnevnik i značku na svečanoj potprijedbi.

I u takmičarskim disciplinama, orijentaciji i gadanju, bio je veliki broj ekipa. Možda je na ovom sletu bilo i propusta, ali ih ja nisam zapazio. Volio bih da 33. slet bude kao ovaj, ali tradicija je već da sljedeći bude bolji od prethodnih. Poznajući Sarajevu, slijedeće godine na Igmanu, Bjelašnici, Sarajevu, učinit će sve da bude još mnogo bolje nego na Tari. I Bosna ima svoje čari.

Lebršnik, planina narcisa i pećina

LJUDMILA KOZOMARA

SARAJEVO

Nakon zime, koja svojim bijelim pokrivačem prekriva 6—7 mjeseci u godini planine Bosne i Hercegovine, pravi je užitak zaputiti se krajem proljeća u planinske krajeve istočne Hercegovine. Krajem svibnja je Lebršnik, lijepa hercegovačka planina na sjeveroistočnoj strani Gatačkog polja, sav u cvatu najljepšeg proljetnog planinskog cvijeta — narcise. Lebršnik, sa prosječnom visinom od 1700—1800 m, planina je pašnjaka, cvijeća i zadovoljstva lufanja.

Prilaz može biti iz Gacka i Tjentišta. Sarajevski planinari, članovi PD »Treskavica«, postali su osobiti ljubitelji ove planine i posjećuju je svakog proljeća. Nakon tri sata vožnje autobusom Sarajevo — Trnovo — Brod na Drini — Tjentište dolazi se na Čemerno. To je planinski prevoj na visini od preko 1300 m, poznat po velikim snjegovima i oštrim zimama, mjesto gdje se sukobljavaju mediteranska i kontinentalna klima. Nalazi se na prostranoj visoravni Izgori, smještenoj između planina Volujaka, Zelengore i Lebršnika. Izgori su bogatstvo planinskih pašnjaka i obilje

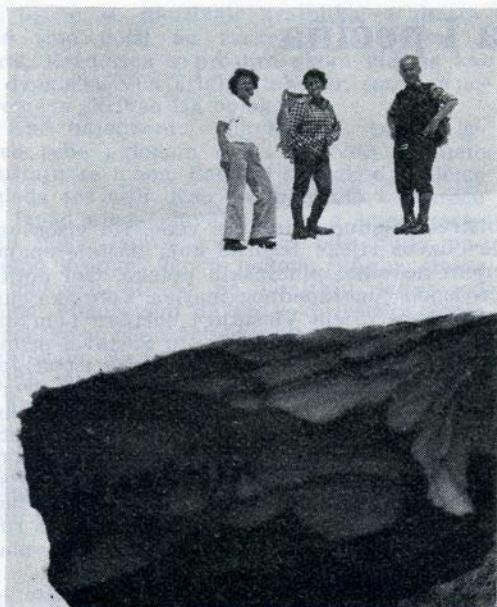
bistre i hladne planinske vode. Na visoravni je i izvor rijeke Izgorke koja nastaje spajanjem nekoliko planinskih potoka. Oni dotječu ispod jugozapadnog masiva Volujaka, jugoistočnog dijela Vlasulje i barijere Lebršnika. Rijeka Izgorka na mjestu Sastavci prima vode potoka Jabušnice, koji izvire ispod Jabačkih strana vrha Tovarnice, jednog od vrhova Zelengore. Od Sastavaca ova rijeka nosi naziv Sutjeska. Preko Čemerna vodi cesta Tjenište — Gacko — Dubrovnik. U ljetn mjesecima, kada su vrućine velike i kada se hercegovački kamen usija, vozači zaustavljaju autobuse na Čemernu, gdje putnike na rubu ceste dočekuje česma sa hladnom planinskom vodom.

Od Čemerna, točnije od ceste Tjenište — Gacko, planinarski put vodi preko valovitih pašnjaka gdje hercegovački stočari već sredinom svibnja istjeruju stoku na ispašu. Nakon pola sata hoda skreće se u šumu i dolazi do bogatog izvora žive planinske vode nazvanog Dobra voda. Izvor se nalazi neposredno ispod kamene barijere Lebršnika, na-

Veliki kuk u Lebršniku

Foto: U. Beširović

Snježna »pećina« na Lebršniku u lipnju 1979.

zvane Izgorske stijene, koje svojim vertikalno odsjećenim raznobojnim kamenitim slojevima djeluju poput mozaika.

Od izvora počinje uspon i nakon pola sata, ne baš suviše napornog penjanja, izlazi se na greben Lebršnika, nazvan Pleće. Slika se sada mijenja. Sve je u zelenom i cvijeću. Krajem svibnja trava je već bujna i u cijeli Lebršnik je posut bijelim narcisima i žutim planinčicama, koje narod ovoga kraja zove jablanom (*Trollius europaeus*).

Lebršnik je izdužena planina, bez izrazitih vrhova, a proteže se od Čemerna prema jugoistoku. Sa Lebršnikova grebena vidi se Zelengora, južne strane Volujaka i Vlasulje i Bioč.

Gledajući prema jugozapadu vidi se kao na dlanu prostrano Gatačko polje i jezero Klinje na visini od 1020 m. To je akumulacijsko jezero, uklješteno između kamenitih klisure južnih obronaka Lebršnika. Izgleda kao prirodno, ali to je djelo ljudskih ruku. Napravljeno je još 1893. godine kao prvo akumulacijsko jezero u kršu. Koristi se za natapanje Gatačkog polja. Vodenim kanalima skuplja se voda iz rječice Dramešine i potoka ispod Lebršnika. Na kamenitoj brani jezera Klinje je mali motel, s veoma lijepim vidikom na jezero i južne obronke Lebršnika. U restoranu se mogu dobiti odlični specijaliteti: gatački sir, kajmak i mlada janjetina. Nakon izgradnje termoelektrane Gacko, količina vode iz ovog jezera nije bila dovoljna, te je izgradnjom nove brane na rječici Vrbi jezero povećano. Voda iz akumulacije sada se isključivo koristi za elektranu. Na-

pravljen je projekat za ponovno korištenje vode i za natapanje Gatačkog polja.

Idući grebenom Lebršnika i uživajući u vidicima, nakon jednog sata laganog hoda dolazi se do Babića pećine, a 15 minuta zatim i do Viline pećine, na istoimenom vrhu (1895 m). Nije dublja od 10–15 m, ali je zato prostrana. Obično je krajem svibnja još uvijek puna snijega. U njoj je izvor hladne planinske vode. Kontrast bjeline snijega i pećine s okolinom, koja je već sva u zelenilu i cvijeću, čini poseban ugodač.

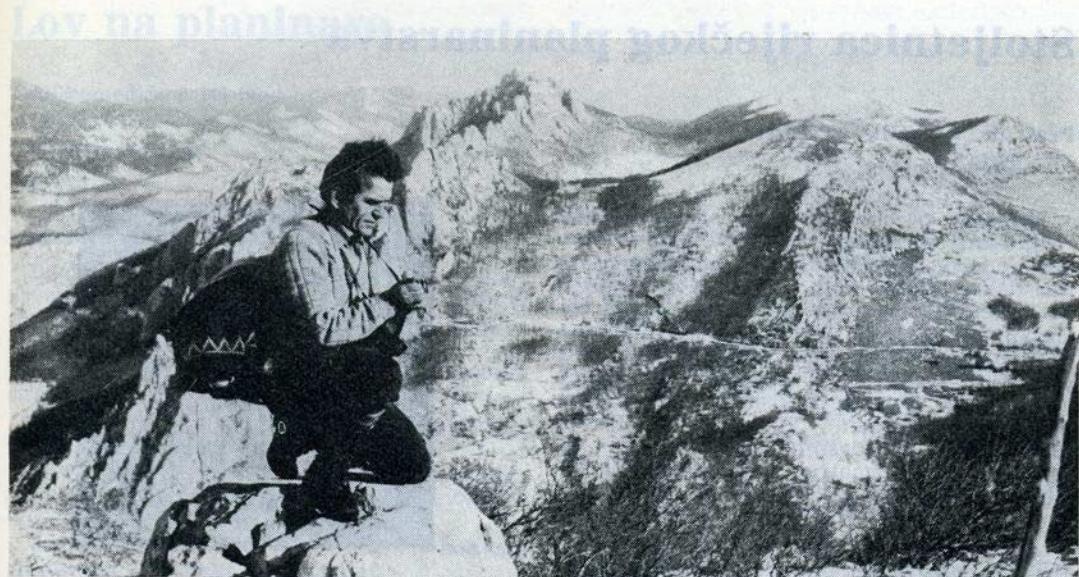
Planinari koji su se umorili, ne toliko od naporna penjanja koliko od utisaka, mogu se od vrha Viline pećine spustiti niz južne obronke obrasle narcisom i jablanom u Barski dô, do katuna hercegovačkih stočara. Dolovi su puni cvijeća, ovaca i goveda.

Neumorni i uvijek željni novih utisaka, mogu nastaviti na vrhove Masni Štit (1824 m) i Stolac (1887 m). Nakon Stolca prestaje barijera Lebršnika i da bi se stiglo do najvišeg vrha Lebršnika, do Orlovca (1983 m), potrebno je prijeći masiv nazvan Knez-strane. Ova dva masiva, tj. Izgorske strane i Knez-strane, dijeli dol s prijevojem na visini od 1600 m.

Uspon na Orlovac je strm. U kamenitim vrtićama Orlovača i usred ljeta može se naći snijega i leda. Zamoran uspon bit će nagrađen prekrasnim vidicima na Zelengoru, Volujak, Vlasulju, Bioč, Pivsku planinu, Bobotov kuk i Šarene pasove na Durmitoru, cijelo Gatačko polje, aiza njega se vidi i Golija. Nakon odmora i uživanja u prekrasnim vidicima povratak se može odabrat u dva pravca. Najlakši u Provaljeni dô na visini od 1600 m. Ovdje nema markacije, ali idući stočarskim stazama kroz cvjetne livade, između stada ovaca i goveda, dolazi se u Meki dô i zatim u Barski dô na visini od 1550 m. Iz Barskog dola, nakon kratkog odmora, počinje uspon na Pleće i silazak na Dobru vodu.

Drugi pravac strmom sjevernom stranom Orlovača po dobroj stočarskoj stazi u dol na nadmorskoj visini od 1400 m. Ovaj dol dijeli Orlovac od usamljenog vrha nazvanog Kuk, čija je visina 1821 m. U njemu je i izvor rijeke Izgorke, koja zajedno s nekoliko drugih potocića pravi malo jezero. Tu je i nekoliko koliba stočara iz okolice Bileća, kod kojih se može dobiti odlično kiselo mlijeko. Nakon pola sata hoda po planinskim pašnjacima izlazi se na širok seoski put, koji jednim dijelom vodi kroz gustu bukovu šumu, a nakon pola sata hoda izlazi na visoravan Izgori.

Idući nazad prema Čemernu preko valovitih pašnjaka Izgora, obasjanih zalazećim suncem, pogled se ponovo vraća, uz osjećaj sjećate, kamenitoj barijeri Lebršnika. Prekrasan doživljaj i ljepota viđenog ostaju iza nas. Treba da prođe godina dana do ponovnog susreta i viđenja s Lebršnikom i njegovim narcisama.

Velebite, oj planino!

Pod krošnjama tvojih raznolikih stabala
cvjetalo je djetinstvo moje.

Urezana si u mojoj mladosti po dobru i zlu.
Spasila si me od sigurne smrti koja je prijetila od osvajača i domaćih izdajnika.

Zaklonila si me u cvijetu moga djetinjstva.
Velim tvoje ime i ponosan sam na tebe.
Nema te svatko, sudsibno mnogih.

Lutao sam nekoć tvojim bespućima — sjećam ih se po zlu, ali danas kročim tvojim prostranstvima pun žara zbog tvojih ljepota.

Ako ustreba, među prvim tvojim zaštitnicima stavljam se u obranu naše dragocjene i

krvlju zalivene slobodne domovine. Čuvat ću tvoja bogatstva, a danas, kada to zaista mogu, uživam s tobom.

Penjem se na vrhove tvoje, silazim u nizine i ponavljam to bezbrojno puta.

U tebi je radost, zdravlje, mir i utjeha, ali teško onome tko te ne pozna!

Tvoje hladne i čiste izvorne vode, šumovi vjetrova što se razbijaju o vrhove tvoje, prostrane travnate uvale, utrte pastirske i planinarske stazice, zovu me da te ne ostavim samu.

PERICA KORICA

ČESTITKA PLANINARIMA IZ LIČKOG OSIKA

Približava se konac godine, period sumiranja. Ljubitelji planina i prirode također zbiraju ostvarene želje i ocrtavaju granuće budućih akcija.

Kao preplatnik našeg popularnog lista osjećam prema svome i našem Planinarskom savezu nemametnu, već istinsku planinarsku obvezu, da blagovremeno izdavaču Naših planina doznačim preplatu.

Na desetak izleta u 1984. godini uštedio sam po dvije kavice i tako uštedio tisuću dinara. Doznačujem ih kao novčani prilog za izlaže-

nje našeg planinarskog lista, uz redovnu pretplatničku obvezu.

Prateći izlaženje i sadržinu NP i ovom prilikom srdačne čestitke marljivim suradnicima, što svojim lijepim rukopisima i fotografijama obogaćuju naš list.

Neka nam naša 110. obljetnica i kroz 1985. godinu donese radosne uspjehe na svim poljima planinarstva i obogati nas mnogim novim članstvom iz redova mладог uzrasta.

Srdačne novogodišnje čestitke čitacima!

Citalac PERICA KORICA

NAPOMENA UREDNIŠTVA

Zahvaljujemo se drugu Korici, kao i svim drugim mnogobrojnim darovaocima, koje ne spominjemo poimenice. Pridružujemo se nje-

govoj čestitci za Novu godinu 1985. Nastojat ćemo da opravdamo njegovo povjerenje i očekivanja svih naših čitatelja i preplatnika.

Stoljetnica riječkog planinarstva

Prof. dr. ŽELJKO POLJAK

ZAGREB

Dana 26. prosinca 1884. sastalo se u Rijeci 16 građana na poziv ing. Ferdinanda Brodbecka, bečkog arhitekta i člana Austrijskog turističkog kluba, koji je u to doba boravio na Rijeci radi izgradnje kazališne zgrade. Oni su odlučili da će na Rijeci osnovati planinarsko društvo i u tu svrhu stali su pripremati osnivačku skupštinu. I doista, iduće godine, 12. siječnja, društvo je osnovano i nazvano talijanskim imenom Club alpino fiumano (CAF), jer se u tadašnjoj Rijeci upotreba talijanskog jezika smatrala znakom dobrog odgoja i pripadnosti društvenoj eliti, slično kao što je vrijedilo u Zagrebu za njemački jezik.

Dakle, 1985. navršava se točno jedno stoljeće od osnutka prve planinarske organizacije na Rijeci. Postavlja se pitanje: trebaju li današnji Riječani smatrati CAF svojom organizacijom i, prema tome, obilježiti njezin jubilej; na doličan način? Mišljenja su među riječkim poznavacima planinarske prošlosti podvojena.

Na jednoj strani su oni koji smatraju da je CAF bila tudinska tvorevina, u kojoj su duduše većinom bili Riječani, među njima i pripadnici hrvatske narodnosti, ali je hrvatske mase nisu prihvatile već su nakon tri godine osnovale svoje Primorsko planinsko društvo. Dodajmo tome još i činjenicu da su u CAF-u 1902. prevladali iredentisti koji su 1919. svojski pomogli D'Annunziju prilikom njegova kaubojskog upada u Rijeku, a zatim su CAF pretvorili u sekciju Talijanskog alpinističkog kluba (CAI).

S druge su strane oni koji misle da CAF-u valja priznati pionirsku ulogu i da mu se ne može poreći zasluge za razvitak riječkog planinarstva. Zahvaljujući CAF-u Rijeka je postala snažan planinarski centar u kojem je planinarstvo postiglo visoku kvalitetu i razgranalo svestranu djelatnost, počevši od alpinistike i speleologije pa do znanstvenih i izdavačkih potvrdavačkih pothvata.

Slično se pitanje postavljalo i u Bosni i Hercegovini: treba li Bosansko-hercegovački turistički klub, osnovan 1892. pod pokroviteljstvom austrijske uprave, smatrati početkom organiziranog planinarstva u BiH ili ga valja ignorirati, unatoč činjenici da je njegova uloga bila korisna i pozitivna?

Ova pitanja lako ćemo riješiti budemo li postavljali postulate povijesne znanosti klončeći se svakog animozitetu i netrpeljivosti. Organiziranom riječkom planinarstvu svakako valja priznati stogodišnjicu, jer je to povijesna činjenica koju je nemoguće zanijekati. Drugo je pitanje hoćemo li ovu godišnjicu slaviti kao jubilej, tj. prihvatići CAF kao nešto svoje. On je niknuo i razvijao se na našem tlu, ali pod snažnim utjecajem pripadnika talijanske na-

rodnosti koja je doduše brojčano bila neznačljiva, ali je u Rijeci većim dijelom bila starosjedilačka i imala sva gradanska prava, kao što je i danas ima. Ili ćemo slaviti stoljetnicu tek 1988, kad se navršava jedno stoljeće od osnutka Primorskog planinskog društva, izrazito hrvatskog karaktera?

Mislim da bi valjalo postupiti u duhu tradicionalnog planinarskog drugarstva i univerzalnosti planinarske ideje, te 1985. zajedno s današnjim riječkim Talijanima proslaviti stogodišnjicu organiziranoga riječkog planinarstva kao kulturni događaj grada Rijeke, ne dijeleći talijansko od hrvatskoga. Time bismo ujedno izbili iz ruke svaki mogući adut onoj nekolicini poslijeratnih riječkih emigranata koji su, mašući iredentističkom zastavom, nastavili vegetirati u venecijanskom predgrađu Mestre, u nekakvoj fiumanskoj planinarskoj organizaciji što se napaja iredentističkim tlapnjama i jalovom nostalgijom.

Ujedno bi se time konačno riješila i zbrka koju su 1978. izazvali neki riječki planinari, ne poznavajući dobro vlastitu prošlost: vjerujući točnosti neke spomen-ploče, koju su dvadesetak godina prije postavili neupućeni planinari na hotelu »Učka« na Poklonu u spomen nedokazane 80. obljetnice planinarstva Rijeke, započeli su čak s pripremama za proslavu 100. obljetnice. U čast toga jubileja priredili su i masovan planinarski pohod na Atlas u Africi posebnim avionom i tek su u posljednji čas odustali od jubilarne etikete.

Sve ovo nije zapreka da se za tri godine ne obilježi i stoljetnica Primorskog planinskog društva, prve hrvatske planinarske organizacije osnovane na području današnje Rijeke, u tadašnjem čisto hrvatskom Sušaku. Dokumenti o tom događaju čuvaju se u Državnom arhivu u Zagrebu.

»Naše planine« oba jubileja popraćuju čestitkom riječkim planinarama.

Lov na planinare

Tragikomedija u tri čina

ŽELJKO POLJAK

ZAGREB

Sjednica stručnog kolegija na televiziji

— Drugovi, došla direktiva odozgora. Treba nam film. Radni naslov: Kako prepoznati špijuna. Tko će ga režirati? — započne direktor.

— Ja..., ja..., ne, nego ja — zaori sa svih strana.

— Znam ja vas, svi bi vi na teren, pa dnevnice, pa honorare. Ne može.

— Direktor ima uvijek pravo, drugovi. Štednja, stabilizacija i one stvari. Jednostavno: otkud pare?

— Drug je zauzeo pravilan stav — pohvali ga direktor. Pa kako ćemo onda?

— Ja imam konkretan prijedlog: povisimo televizijsku preplatu.

— E, to ne može, baš jučer smo dali emisiju protiv poskupljivanja.

— A ja imam još konkretniji prijedlog: arhivski materijal. Nešto staro, što su gledaoći već zaboravili.

— Vrlo dobro! Može. Samo, ima li što takvoga u arhivi?

— Ima. Jest da je film malo star, snimljen je još za vrijeme Austro-Ugarske, ali ga se zato nitko više ne sjeća.

— Ništa zato, dat ćemo novu špicu, malo osuvremeniti tekst i tako nekako.

— Diskusija je završena, ima li tko protiv? Naravno da nema — zaključi direktor.

Sjednica seoske mjesne zajednice

— Slijedeća točka dnevnog reda: općenarodna obrana. Ozbiljna stvar, drugovi poljoprivrednici, radi se o špijunima.

— Samo kako ih prepoznati, prokleti bili.

— Ništa lakše, jučer sam gledao o tome film na televiziji.

— Pričaj nam, pričaj...!

— Dakle, špijun izgleda ovako: na nogama mu teške cipeletine, na ledima ruksak, hlače kopča ispod koljena, a na glavi čudan šešir. Nosi fotoaparat, dalekozor i zemljopisnu kartu, a stalno zvjeru očima lijevo desno, kao da je zrikav.

— Ljudi, pa ja sam baš malo prije video dva takva kad sam dolazio ovamo.

— Gdje, gdje? — zaori sa svih strana.

— Prošli su mimo moje kleti i krenuli u planinu.

— Bogati, jesli siguran? Da nisi previše popio?

— Samo litricu, dvije. Na vlas su takvi kako smo malo prije čuli.

— Stvar je, drugovi poljoprivredni proizvođači, jasna. Odmah u akciju!

— Možda su naoružani, uzmimo sa sobom vile i kose!

— Idemo, idemo, pokazat ćemo im da s nama nema šale. U miliciju s njima!

U milicijskoj stanici

— Dakle, vi tvrdite da ste planinari?

— Jesmo.

— Da to nije neki novi naziv za diverzante, odmetnike ili špijune?

— Nije. Mi smo solidna organizacija. Imas u Jugoslaviji preko dvjesto tisuća.

— Kriste bože! Pa kako vas još nisu otkrili? Sto radite i koji su vam ciljevi?

— Obilazimo zemlju jer je želimo temeljito upoznati.

— Aha, i vi se to usuđujete priznati! A kako liferujete podatke?

— Redovno se sastajemo i referiramo gdje je tko bio i što je vidoio.

— A tko vas plaća i u kojoj valuti?

— Nitko. Mi to radimo iz entuzijazma, kao amateri.

— Boga ti, vidi zadrte čeljadi! Ne vjerujem ja vama ni riječi. Kad god se ja vratim sa zadataka u planini, moram na bolovanje.

— Mi smo u dobroj fizičkoj kondiciji. Redovno treniramo i solidno se pripremamo za pohode.

— Gdje? U inozemstvu?

— Vrlo rijetko, jer se u svakom većem gradu Jugoslavije održavaju planinarski tečajevi i škole.

— Koja ih država financira i kojim kanalima?

— Mi se financiramo sami.

— To vi folirajte nekom drugom, nisam ja zelen.

— Ali, druže, kad vam kažemo, to su legalne škole, imamo i telefon, možete nazvati.

Pola sata poslije...

— Drugovi, provjereno. Niste ilegalci. Ne zamjerite! Valjda shvaćate da sumnjive tipove valja ispitati. Sad će dežurni donijeti kavu, pa da malo popričamo. Recite mi zašto se toliko mučite da dodete na vrh planine?

— Radi lijepih vidika.

— A što, na primjer, vidite?

— Vidimo na sve strane. Evo, vidjeli bismo i ovu vašu stanicu.

— Dakle, idete gore da biste vidjeli što je dolje? Pa zar ne vidite ovo dolje bolje odavle nego da se penjete gore?

— Nije samo to. Mi volimo prirodu, želimo odahnuti od urbanizacije, industrijalizacije, elektrifikacije...

— Ma vidi molim te, a mi ovdje krvave žuljeve dobismo da baš to postignemo.

— Hvala, druže, na kavi. Idemo dalje, ostajte zdravo!

— Sretan vam put i javite nam ako usput opazite kakvog sumnjivca, pogotovo ako nosi ruksak, hlače kopča ispod koljena, a ima fotoaparat, dalekozor i zemljopisnu kartu...

Bezdanka kod Čabrića na Velebitu

BRANKO JALŽIĆ

ZAGREB

Po završetku speleoloških istraživanja Čevočkih pećina prestalo se i s istraživanjima speleoloških pojava u području skupine Crnopca (1403 m). Tek u novije vrijeme (od 1978), vođeni podacima J. Poljaka, što ih je objavio u svom »Planinarskom vodiču po Velebitu« 1929. godine, nastavili su članovi speleološkog odsjeka PD »Željezničar« iz Zagreba sa učestalijim istraživanjima ovog područja. U proteklih 6 godina rekognoscirano je i istraženo 20 objekata, uglavnom jama, među kojima se prostranim kanalom i bogatstvom sigastih ukrasa, ističe Bezdanka kod Čabrića.

Otvor jame rekognosciran je prilikom zoologiskih istraživanja na ovom području 1983. god. a speleološka istraživanja obavljena su 13–14. 4. 1984. Ekipu su sačinjavali članovi SD »Ursus spelaeus« R. Dado, I. Brzoja i J. Ostojić te iz SO PD »Željezničar« B. Jalžić.

Jama je smještena na južnim padinama Crnopca kod zaseoka Gornji Čabrić, udaljena od vrha Crnopca (1403 m) u smjeru SSO-155° 2,5 km i od izvora rijeke Krnjeze u smjeru N 24° km zračne linije. Nadmorska visina otvora je 550 m.

Pristup jami najlakši je od velikog zavoja na cesti Gračac — Obrovac južno od kote 898. Tu se od gostonice odvaja put koji idući prema istoku prolazi ispod Toplog brda (829 m) do Tople lokve. Odatile još oko 800 m do raskršća puteljaka odakle se udolinom u početku lagano a poslije sve strmije uspinjemo prema sjeveru do zaseoka Čabrića. Nedaleko od prvih kuća, iza suhozida, novoizgrađenim kolnim putem kroz udolinu u smjeru juga. Treba prijeći oko 300 m rijetkom hrastovom šumom do cistine, na kojoj se sa zapadne strane, u stijenama, smjestio otvor jame. Iza pukotinskog spiljskog ulaza dolazi se na početak vertikalnog odsječka Bezdanke u njezinom istočnom dijelu. Sam ulazni dio je blago položen, dug 10 m. Odavde se nastavlja znatno strmija kosina nagiba 50°. Iza kosine slijedi vertikalni odsječak jame od 40 m dubine. Gotovo u cijelosti ulaznu jamu prekriva veliki sigasti saljev. Širina jame postaje sve veća od istoka prema zapadu i od 2 m širine na ulazu dosiže 10 m širine na spoju sa spiljskim kanalom. Tu je objekt najprostraniji: 18x14x25 m.

Spiljski kanal proteže se u smjeru sjever-jug. Sjeverni krak se nastavlja iza suženja na vrhu sipara kojim se ulazi i u južni krak, pri čemu treba svladati i vertikalnu od-

11 m. Širina kanala u sjev. kraku varira između 8 i 12 m a visina mu mjestimično dosije i 12 m. U početku je on ravan, prekriven zemljanim nanosom. Nakon 50 m od ulaza u kanal on se uspinje i na 70 m dužine dosegne 25 m visine. Ovdje je kanal najblizi površini od koje ga dijeli svega 10 m nad-sloja. Tu su se ujedno razvile impoznatne sigaste tvorevine dajući ovom dijelu veliku sličnost Cerovačkim pećinama. Ovdje se nalazi i manji bočni kanal koji je zbog 5 m visokog prevjesa ostao neistražen. Južni krak se nastavlja na kraju sipara. Visina mu se kreće u početnom dijelu oko 20 m do svega 0,5 m na sužnjima što ih stvaraju sigaste zavjese. U donjem dijelu dno kanala je zatravnjeno i ispunjeno znatnim zemljastim naplavinama koje onemogućuju daljnje napredovanje. Ovdje je ujedno i najveća dubina objekta (-97 m); ukupna dužina svih dijelova Bezdanke iznosi 285 m.

Jama je formirana u vapnencima gornje krede. Nastala je radom voda uzduž rasjeda koji joj određuje generalni smjer pružanja od N prema S. Uzduž ovoga smjera formirana je i sama udolina kao i jama Šupljača. Pojava sadašnjeg ulaza u Bezdanu sekundarne je prirode. Nastao je nakon što je bio formiran spiljski kanal, zahvaljujući cijednicama koje su ovdje intenzivnije s površine proticale prema kanalu.

Sam kanal formirao je vjerojatno manji potok koji se kroz Šupljaču drenirao u Bezdanu. Prema postojećem nacrtu nije teško zaključiti da su ta dva objekta, udaljena svega 40 m, vjerojatno jedan speleološki objekt.

Proces okršavanja danas je intenzivniji u području vertikalnog dijela objekta. Cijednice koje se ovuda slijevaju tvore na dnu jame manji tok, uslijed čega se nastavlja snižavanje baze u najnižem dijelu objekta gdje je neka prepreka izazvala akumuliranje taložina. Za razliku od ovog dijela jame, sjeverni

Rimski novčić nađen u Bezdanu

krak je uglavnom suh. Samo u najvišim dijelovima povremeno prokupava voda te uzrokuje splahnjivanje zemljjanog dna i potkopavanje sigastih kora. S obzirom na malu debljinu nad-sloja i pojačanu pojavu cijednica, doći će u budućnosti do otvaranja ulaza i na ovom mjestu.

Podno vertikale u početnom dijelu južnog kanala pronašli smo dva bakrena rimska novčića od kojih je jedan vrlo dobro sačuvan. Odredbu novčića obavio je arheolog Ž. Demo, kustos Arheološkog muzeja u Zagrebu. Novčić je izrađen u kovnici Siscia 280. g., u vrijeme cara Antonijana Proba (juli 276 — sept. 282. god.), čije se poprsje u oklupu nalazi i na novčiću.

Drugi zanimljivi nalaz odnosi se na podzemnog kornjaša Neotrechus ganglbaueri J. Müller, što je ujedno i prvo poznato nalazište ovoga kornjaša na Velebitu. Osim toga u jami je pronađeno i mnoštvo primjeraka kornjaša Redensemka likana likana Z. Karaman.

Ponor Pepelarica (-358 m) na Velebitu

Mr. MLAĐEN GARAŠIĆ

ZAGREB

Auto je pretovaren. Kamenje lupa i zadire mu o pod. Bilo bi bolje da ga odteretimo. Tom, Tihi i Medo izlaze iz auta. Naime, još mi je u sjećanju trenutak kada smo probušili rezervoar s benzинom u srcu Velebita, želeći dospjeti i dovesti tešku speleološku opremu što bliže jami. Bilo je to još u mjesecu travnju i snijega je na mjestima bilo i preko 1 metar. Ne bih želio da nam se to dogodi i

Tlocrt i profil na 3. stranici omota

ovaj puta. Sada je 22. srpanj 1983. godine. Šuma govori drugim jezikom. Sve je zeleno i buja. Lagano vozim (iako se nazovi-cesta jedva primjećuje od visoke trave), a momci trče ispred auta i pokazuju put. »Nema mnogo, još samo desetak kilometara.« — tješim ih.

***

Misli mi se vraćaju na dan kada smo pronašli ulaz u jamu koju sada želimo istražiti do kraja. Bilo je to 20. rujna 1982. godine —

Žarko, Boris, Negi i ja. Sada već znamo da jedna od nekoliko jama koje smo onda pronašli ima dubinu veću od 300 metara. Ekipa iz SO PD JNA »Sutjeska« i DISKF iz Zagreba (Ž. Supićić — voda, M. Šebian, B. Mahovac, T. Jukica, D. Šuhajda, K. Humski, K. Horning, J. Fiamengo, D. Strukan, Ž. Rittuper, J. Vujnovac, S. Grgić, B. Šalov, B. Šušković, B. Zagonjanin, L. Mehl, Z. Plavčić, M. Princip, D. Raica, D. Gaži, D. Opašić, G. Malic, krenula je iz Zagreba 16. srpnja, nas četvoricu (T. Kovačević, T. Marinčić, Z. Medimurac, M. Garašić) zbog obaveza na poslu krećemo tek danas.

***

U logoru nas veselo dočekuju. Dvije ekipu su u jami već 15 sati i doprle su do dubine od 330 metara. Vraćaju se. Polako sređujemo stvari i pripremamo se za naš sutrašnji ulazak u jamu.

***

Rano je jutro. Sunce je već izašlo. Ptice započinju pjevati svoju dnevnu pjesmu. Čitava ekipa je na površini. Tihi, Kruno i ja smo ekipa koja treba transportirati materijal dalje i »opremiti« slijedećih stotinjak metara jame. Počinje spuštanje. Jamu smo nazvali Ponor Pepelarica zato jer je to ponor-jama u koju poniru dva potoka. Potoci se zovu Pepelarice, a lokalnog naziva za jamu nema. Ulaganje je vertikalno već koso položen, ali zbog teške opreme koju nosimo na sebi osiguravamo se užetima. Nakon ulaza (ima ih 4) proširuje se kanal u velikom dvoranu dužine četrdesetak metara koja završava vertikalnim skokom. Odavde se više skoro i ne odvajamo od užeta do 300 metara dubine. Kruno ide prvi, jer je, kako sam kaže, »ovdje domać« — naime, ovo mu je već treći ulazak u jamu u nekoliko dana istraživanja. Gotovo svi članovi ekipi bili su više puta u jami (najviše 5 puta), a najduži ukupni boravak jednog čovjeka trajao je 76 sati. Prošli smo bivak na 236 metara dubine. Ovo mjesto moglo bi koristiti samo speleoložima za odmor, jer o spavanju nema niti govora, budući da je akcija zamišljena u jurišnom, a ne ekspedicijском načinu istraživanja. Ovdje je smješten telefon koji je povezan s logorom na površini. Naime, vrlo je važno znati kakvo je vrijeme na površini, jer u slučaju većeg pljuska ili proloma oblaka, boravak u ovom aktivnom ponoru ne bi bio niti najmanje ugodan. Sigurno mjesto za sklanjanje jest upravo bivak, a uska mjesta iznad i ispod bivka mogla bi postati klopka u takvoj situaciji. Nakon dvije, tri konvencionalne rečenice progovorene preko telefona s ekipom na površini, krećemo dalje u dubinu. Prebačujemo se sa spita na spit (mislim da ih je do 309. metra dubine bilo postavljeno 23). Poslije tog mjesto (manji slap), te opasnog penjanja preko jednog kamenog bloka, jama je malo položenija. Slijedi mukotrpno transportiranje materijala, mali skokovi, jezera. Uskoro stigosmo do materijala koji je pretvodna jurišna ekipa ostavila u jami. Uzimamo i taj materijal i nosimo ga niz 8-metarski

skok. Slijedi jezero. Mali razgovor među nama: ovo se mora fotografirati, jer nam možda netko ne bi vjerovao da smo bili u jami na toj dubini. Opet pripreme, spremanje aparata i prelaz preko jezera. Bio sam i do tada potpuno mokar, ali ovo je nešto drugo biti na 345 metara dubine u jezeru s temperaturom od 50°C. Tresem se od hladnoće. Kada sam prešao na drugu stranu jezera, kanal se posivuje, no ubrzo osjećam da smo u blizini sifona. Naime, vide se sitne grančice na stjenama oko nas, a to znači da za kišnog perioda sva voda ne može protjecati kroz kanal te se povisuje nivo vode. Dolaze Tihi i Kruno i transportiramo opremu dalje. Nakon 50 metara prelaska preko potočića stižemo do sifona. U prvi mah još ne želim vjerovati da je to sifon. Zar već? Tihi me prima za ruke i overal i ulazim u jezero. Opet hladnoća. Voda je bistra, dubina jezera oko 3 do 4 metra. Pokušavam vidjeti je li to sifon ili samo jezero s niskim stropom.

Sifon. Dubina 358 metara. Zadovoljni smo i sretni što smo uspjeli istražiti jamu dublju od 300 metara, a takve se ne pronalaze tako često u nas. To je ujedno i najdublji objekt koji su istražili SOS i DISKF, speleološke organizacije koje smo mi osnovali. Pomalo smo ponosni na to. To je za sada treća jama po dubini u Hrvatskoj. Fotografiramo se i izvidimo mogućnosti za ronjenje sifona. One postoje jer je voda bistra, a sifon prostran. Jedini, ali i najglavniji problem, bit će transportiranje teške ronilačke opreme do sifona. Ali i to ćemo nekako riješiti.

Krećemo prema površini. Sa sobom uzimamo sav suvišni materijal, stavljamo ga u transportne vreće i nosimo prema površini. Teško nam je budući da treba vući svu tu opremu kroz nekoliko vrlo uskih mesta. Kruno se penje kroz jedan kamin iznad nas i... stijena se lomi, on pada. U tom trenutku postavljam nogu ispod njega i hvatam ga za overal dok leti pored mene. Uspio sam ga zaustaviti. Ispod nas još oko 9 metara uskog pročijepa. Grdno bi se izudarao da je tamo pao. Pomalo se sređujemo od nastale situacije. Kruno se previja od boli u nozi. Tihi ga nosi na sigurnije mjesto. Budući da nam na takvom mjestu niko ne može pomoći, Tihi, grdosija od čovjeka (visok je 195 cm), vuče dalje transportne vreće i pomaže Kruni, a ja mu pomažem vukući ga. Prošli smo nekako najteži dio. Kruno je dalje penjao »Dad« tehniku samo s lijevom nogom i nakon nekoliko sati se javio telefonom ekipi na površini. Polagano se penjemo i mi prema površini. Jako smo umorni, mokri. Gledam Timirove ruke. Iako je imao rukavice, ruke su mu izravnjene od užeta i transportiranja. Oprema je teška, ali ne damo se. Nakon 25 sati boravka u jami Tihi i ja izlazimo na površinu.

Točno je podne. Konačno onaj poznati osjećaj. To je miris. Možda ljudima koji se ne bave speleologijom izgleda čudno, ali prilikom dugog boravka u podzemlju gdje nema nekih posebnih mirisa, izlazak na površinu

djeluje jako opojno. Sve tada daleko više zrači, sve ima svoje mjesto u tom našem »vanjskom« svijetu boje i mirisa. Trava miriše, zemlja miriše, a tek koliko miriše šumsko cvijeće!

Fotografiranje i spremanje. Moramo u Zagreb, sutra radimo. Opet vozim, zatim pre-

puštam volan Međi, a mi zaspasmo dubokim i slatkim snom.

Ponor Pepelarica bit će još izazov za speleologe jer se nalazi na vrlo »perspektivnom« dijelu Velebita. Drago mi je da je okrunjen drž speleologa iz »Sutjeske« i DISKF — istražna je treća jama po dubini u Hrvatskoj.

Speleologija

SUSTAV ĐULA — MEDVEDICA, DRUGI PO DUŽINI U JUGOSLAVIJI

U prošlom broju ovog lista detaljno je opisan Sustav Panjkov ponor — Kršlje kao najduže speleološki objekt u Hrvatskoj i treći u Jugoslaviji (9352 m). Najnoviji veliki uspjeh speleologa PDS »Velebit« je istraživanje Sustava Đula — Medvedica u Ogulinu, sada najduže špilje u Hrvatskoj i druge u Jugoslaviji.

Đulin ponor ili Đulu i špilju Medvedicu, smještene u samom gradu Ogulinu, istraživalo je još J. Poljak (1935) i M. Malez (1954). Tim istraživanjima utvrđena je uglavnom ista dužina ovih špilja: oko 700 m za Đulin ponor i 750 m za Medvedicu. Sadašnjim istraživanjima potvrđena je veza ova dva objekta, tako da oni predstavljaju jednu špilju, odnosno čine sustav. Do sada je istraženo i topografski snimljeno ukupno 11 044 m njihovih kanala.

Od 30. srpnja do jeseni ove godine, neizostavno svakog vikenda, subotom i nedjeljom, a ponekad i ponedjeljkom »Velebitaši« sistemska istražuju ogulinsko podzemlje. Do sada je »utrošeno« 28 radnih dana u 12 istraživačkih akcija sa prosečno 4 do 5 speleologa na istraživanju. Boravak istraživača u podzemlju traja do ukupno 250 sati. Istovremeno s napredovanjem u nove prostore špilje vrši se topografsko smanjivanje, tako da su svi do sada otkriveni dijelovi i snimljeni. Nacrt je načinjen u mjerilu 1:500, a pokazuje veliku razgranatost špilje, pravi labirint kanala. U šali, ali ne bez razloga, govor se o »pleteni kanala« ili o »vijencima«, jer malo je takvih koji nisu okruženi drugim usporednim ili etažnim kanalima. Podatak o 11 044 m ukupne dužine samo je stanje jednog časa u istraživanju koje ne prekida traje. Svake nedjelje špiljarji se vraćaju u Zagreb s podatkom o istraživanju novih 500 ili 1000 m kanala. Napreduje se onoliko, koliko je moguće snimiti za vrijeme boravka — obično u dva puta po 12 sati. U zadnje vrijeme istražuju se udaljeni dijelovi špilje i potrebno je nekoliko sati da bi se stiglo do tih mjesteta. Ronilačko odijelo je obavezna odjeća speleologa za kretanje u tom prostoru. Izmjenjuju se jezera i potopljeni prostori sa suhim dijelovima, ali neprekidno, u bilo kojem dijelu špilje prisutna je opasnost od naglog i neočekivanog dolaska vode. Ova špilja je prirodni ponor rijeke Dobre čija voda se sada koristi za pogon hidroelektrane Gojak. Kad je akumulacijsko jezero Sabljaci puno vode do ruba brane, svaki nagli plijusak ili kiša koja duže pada uzrokuje ulazak bujice u ponor. Jedno takvo neugodno iskustvo imali su speleolozi nedavno i tom prilikom u zadnji čas spašena je vodom već oštećena foto-oprema. Nakon toga postavljena su na kritičnim mjestima užeta s uvjerenjem da »normalni« nagli dolazak vode tada neće onemogućiti izlazak speleologa iz špilje. Ostaje ipak mogućnost nesreće uslijed otvaranja brane akumulacijskog jezera (»ljudski faktor«), ali kako se istražuje upravo u suradnji s HE Gojak, vjerojatnost za takvu grešku je minimalna.

Treba spomenuti da je ovo podzemlje nažlost, vrlo zagadeno i onečišćeno. Smješteno pod samim gradom, teško može ostati izolirano od kanalizacije i otpadnih voda. Osim toga u dio korita Dobre neposredno pred ulazom u Đulin ponor baca se razno smeće što sve voda unosi u unutrašnjost špilje. Neki kanali obiliveni su naftom, a ima i pravih jezera naftne. Razbijena stakla, staro željezo, gume, plastične posude, a najviše balvani i grane redovito su pojava u podzemlju. Sve to otežava speleolozima istraživanje, odnosno čini ga manje ugodnim. Ipak, znatiželja je jača od svih tih neugodnosti. I premda nema kalcitnih ukrasa, ipak je moguće otkriti neku posebnu ljepotu u neobičnim vrtložnim oblicima stijena, glatkom izbrušenom kamenu i sijajućim mokrim zidovima kanala.

Istraživanje špilje sigurno će potrajati još dugo vremena. Nakon otkrivanja svih lakše prohodnih kanala, započet će istraživanje onih teže prolaznih gdje je potrebno prokopavati, otklesavati, minirati ili roniti. Realno je očekivati da će u tako velikoj špilji biti posla za speleologe još nekoliko godina. U vezi s time PDS »Velebit« dogovorio je sa HE Gojak i Skupštinom općine Ogulin plan istraživanja za iduću godinu. Speleolozima je odobreno korištenje jednog napuštenog građevnog objekta, starog bunkera, smještenog nedaleko ulaza u Đulin ponor koji »Velebitaši« već uređuju kao svoj »speleološki dom«.

Detaljniji izvještaj o Sustavu Đula — Medvedici bit će pripremljen za čitatelje »Naših planina« nakon završetka prve faze istraživanja, vjerojatno koncem ove godine.

Marijan Čepelak

MARKULINOVA DVORANA U VETERNICI

Dužina istraženih kanala špilje Veternice kraj Zagreba opet je povećana. Članovi SO PD »Željezničar« (SOZ) iz Zagreba nastavili su ove jeseni istraživati Kanal slapova koji su još 1974. istražili članovi SO PDS »Velebit«. U tom kanalu tada je otkrivena Vjetrovita dvorana u kojoj je alpinističkom tehnikom svladana 15 m visoka vertikalna, a u nastavku kanala u Topla dvorana. Bilo je vidljivo da se visoko u stropu te dvorane nastavlja kanal, ali uz blatu stijenu tadašnji istraživači nisu se uspjeli popeti. Ta je blata stijena sada zagolicala članove SOZ, koji su izradili posebne klinove za blato dugе 0,5 m. Prvi pokušaj penjanja pomoću tih klinova udrogao je plodom i pokazao da se u blatoj stijeni mogu s uspjehom koristiti posebni klinovi izrađeni iz kutnih čeličnih profila. Robert Dado je prvi ispegnjao 9 m vertikalne blate stijene ali zbog nedostatka klinova nije mogao dalje. Idući pokušaj je bio uspješniji. Uz pomoć već zabijenih klinova, speleoloških ljestvica, te cepina i lednog čekića Svjetlan Hudec uspio je svladati 15 m visoku stijenu. U donjem dijelu stijena je potpuno prekrivena blatom tako da su klinovi zabijeni do kraja (0,5 m), a u gornjem dijelu u blatu ima kamenih blokova u vrlo labilnoj ravnoteži pa je penjanje iziskivalo krajnji oprez. No, oprez i napor bili su okrunjeni uspjehom, jer je gore otkrivena, velika dvorana koja se prostire iznad Tople i Vjetrovite dvorane

i još se nastavlja prema Velikoj dvorani. U njoj ima mnogo kamenih blokova nedavno palih sa stropom dvorane, ali i mnoštvo prekrasnih siga u raznim bojama. Ukupna dužina novoistraženog dijela, koji se zapravo sastoji od jedne velike dvorane, iznosi 78 m, a nalazi se oko 100 m više od ulaza.

U spomen na svog počasnog člana, nedavno preminulog najstarijeg speleologa u Hrvatskoj Mirka Markulinu, članovi SOZ tu su dvoranu prozvali Markulinovom dvoranom.

Ovo je istraživanje obavljeno ovim redom: 6. 10. izviđanje (Svetjel Hudec, Robert Dado, Ozren Lukić), 14. 10. ispenjano 9 m blatne stijene (Robert Dado, Ozren Lukić), 3. 11. ispenjana 15 m visoka blatna stijena i otkrivena Markulinova dvorana (Svetjel Hudec, Ozren Lukić, Vlado Božić, Krešo Žebec, Alan Simunović) i 10. 11. detaljno istraženi svi dijelovi dvorane (Ozren Lukić, Robert Dado, Branko Jalžić).

Vlado Božić

KONGRES SPELEOLOGA JUGOSLAVIJE

U Karlovcu, u hotelu »Korana«, održan je od 17.—20. listopada 1984. godine 9. kongres speleologa Jugoslavije u organizaciji Speleološkog društva Hrvatske (SDH). Pokrovitelj kongresa je bio SOUR »Jugoturbina» Karlovac i Zajednica općina Karlovac.

Kongres je počeo pozdravnim govorima i podjelom plaketa »Dr Josip Poljak« osnivačima SDH, povodom 30. godišnjice rada, a nastavio se izlaganjem referata i drugim manifestacijama. Održano je 8 plenarnih referata koji su trebali dati povijesnu sintezu speleoloških istraživanja i drugih speleoloških djelatnosti u Hrvatskoj od prvih početaka do danas, međutim, kroz održane referate to je samo djelomično ostvareno. Ostala predavanja su bila podijeljena u 5 sekacija: I. Fizička speleologija (35 referata), II. Speleobiologija (11), III. Speleoarheologija i paleontologija (14), IV. Povijest, tehnika i dokumentacija (11) i V. Zaštita špilja i prirodno značenje (7), ukupno 86 referata. Kao i na svim do sada održanim kongresima i ovdje je bilo iznešeno mnogo zanimljivih podataka.

U Galeriji »Karas« u Karlovcu bila je postavljena Speleološka izložba s izlošcima samo iz Hrvatske, a postavili su je zajednički speleolozi iz više SO-a i SD-a. Po mišljenju mnogih bila je to najlepša do sada speleološka izložba održana u Jugoslaviji. Knjižarsko poduzeće »Mladost« organiziralo je prodaju izložbu knjiga i časopisa čiji je sadržaj vezan uz speleologiju i prirodu uopće, a tu je u vjeternim satima bila i mala izložba speleološke opreme članova ASA-a iz Beograda i planinarske opreme firme ALOP iz Zagreba.

Drugog dana kongresa navečer održane su projekcije dijapoza (S. Hudec: Prva hrvatska speleološka ekspedicija PSH u jamu Gouffre Berger u Francuskom, T. Rada: Speleološka ekspedicija PSH »Maroko '83«, H. Korais: Speleološki objekti okoline Karlovcu i P. Habić: Slovenska speleološka ekspedicija u Grčku) i dva filma o ronjenju u potopljenim špiljama Slovenije i Bosne M. Kršovca.

Zadnjeg dana kongresa održana je Konferencija Saveza speleologa Jugoslavije, na kojoj je podnesen izvještaj o radu SSJ u periodu od 1980—1984. godine. U proteklom mandatu funkciju SSJ obavljao je SS Srbije, a sada je dogovoren da tu funkciju u iduće 4 godine obavlja SS BiH. Nažalost, na Konferenciji nisu iznešeni izvještaji o radu u svakoj republici, iako su to mnogi prisutni tražili, pa je dogovoren da se to na idućem kongresu svakako učini.

Nakon kongresa organizirana je stručna ekskurzija s pedesetak članova u Perušić do špilje Samograd, koja je još u prošlosti bila uređena za posjet turista, a sada je Mjesni ured Perušić želi ponovo aktivirati. Istog dana upriličen je i posjet Jopića pećini kraj Karlovcu, koju je razgledalo tridesetak speleologa s vlastitom opremom.

Sudjelovalo je oko 150 ljudi, od čega je 127 platilo kotizaciju. Iz Hrvatske su bili prisutni članovi iz SO PD »Dubovac« Karlovac, »Zeljezničare« Zagreb, »Velebit« Zagreb, »Mosor« Split i »Biokovo« Makarska, te članovi SD »Myotis« Karlovac, SDH Zagreb, »Ursus speleus« Zagreb, DISKF Zagreb, »Špiljar« Split, »Proteus« Poreč i »Istra« Pa-

zin, kao i predstavnici nekoliko ustanova koje se bave speleologijom. KKSPSJ zastupao je Vlado Božić, a KSPSH Žarko Stegmayer i Svetjel Hudec.

Organizator je pripremio kao propagandni materijal najnoviji broj časopisa »Priroda« (posvećen speleologiji), knjižicu S. Božičevića »Kroz naše spilje i jame«, prospekt špilje Veternice i špilje Vrljoke, najlepšicu kongresa, Sažetke prijavljenih referata, te prospkete grada Karlovcu i okolicu.

Kongres je u cijelini bio dobro organiziran, što ne znači da nije mogao biti i bolje.

Moglo se zaključiti da je u proteklom razdoblju djelatnost speleologa u Hrvatskoj bila velika i raznovrsna, ali također da su planinari-speleolozi iz Hrvatske mogli svoje rezultate predstaviti i bolje.

Vlado Božić

ZAGREBACKI I KARLOVAČKI SPELEOLOZI U PONORU NA BUNJEVCU

U okviru zajedničke akcije zagrebačkih i karlovačkih speleologa u trajanju od 27. — 31. 7. izvedeno je treće spuštanje na dno najdubljeg ponora u Hrvatskoj, ponora na Bunjevcu. Akcija je izvedena prvenstveno s namjerom posjete, a potom, bude li vremena, da se izvidi mogućnost za buduća istraživanja.

Boravak u jami trajao je ukupno 20 sati od čega je za postavljanje jame potrošeno 12 sati i za raspreamanje jame 8 sati. Na dno jame spustilo se 6 do 8 prisutnih speleologa. Pri svaladavanju jame korišteni su već prethodno zabijeni spitovi i klinovi, osim na prvoj velikoj vertikali, koja je opremljena novim spitovima, zbog sigurnijeg prolaza u slučaju nadolaska vode. Lagodnijem boravku u jami pridonio je vrlo mali vodostaj potoka tako da je jama bila praktički suha. To je imalo za posljedicu da je jezero na 60 m dubine bilo potpuno presušilo. Jedina nezgoda desila se kada je na tom mjestu puknulo prirodno sidrište te je J. Ostožić pao nekoliko metara na 7 m velikoj vertikali. Srećom pad nije izazvao nikakvu nezgodu, osim što je oštećena košuljica užeta.

Iako je pri planiranju akcije bilo dogovorenito da se u sifonu na dnu obavi ronjenje, to nije učinjeno jer nije došao ronilac iz Slovenije. Ipak je konopom izmjerena dubina vode koja u početnom dijelu jezera iznosi 3,5 m. Cini se da se pod vodom jama nastavlja prema naprijed pa bi bilo vrijedno obaviti ronjenje.

Na dubini od 80 m otkriven je jedan bočni otvor u 10 m duboku jamu, koja nije istraživana. Ako se ovome pridoda da su ostali slabije istraženi dijelovi ponora od 370 — 500 m dubine kao i kanal sa drugim ulazom iznad glavnog ulaza u ponor (otkiven još 1982.), onda sve to daje dobre razloge za nova istraživanja u Bunjevcu.

Akciju su izveli: V. Dvoržak, J. Ostožić, R. Dado i B. Jalžić iz SO PD »Zeljezničar«, D. Horvat iz SO PD »Zagreb — Matica«, I. Brzoja iz SD »Ursus speleaeus« te I. Jelinčić i H. Korais iz speleološke grupe Myotis myotis za Karlovac. U transportu opreme pomogli nam D. Rukavina i D. Pelić, planinari iz Zagreba.

B. Jalžić

USPJELA SPELEOLOŠKA IZLOŽBA

Za vrijeme 9. kongresa speleologa Jugoslavije, održanog u Karlovcu od 17.—20. 10. 1984. u Galeriji »Karas«, organizirana je speleološka izložba, koja je po bogatstvu i raznolikosti eksponata, te umjetnostih aranžiranja nadmašila sve do sada slične izložbe u Hrvatskoj i Jugoslaviji.

Centralni dio izložbe bio je posvećen dr. Josipu Poljaku, prvom kojiji je doktorirao temom iz speleologije u Jugoslaviji (1922. u Zagrebu) i zaslužnom geologu, speleologu i planinaru. Izložena je bila razna oprema i pribor kojim se on služio u istraživanju špilja i jama, u planinarskim pohodima i pri izradi geoloških karata. Bile su tu speleološke ljestvice, karbidna svjetiljka, pribor za mjerjenje i crtanje, bilježnica s originalnim bilješkama, geološke karte koje je radio itd. Izloženi su bili i njegovi znanstveni, stručni i popularni radovi iz područja geologije, speleologije i planinar-

stva, njegova bista, doktorska diploma i Spomenica HPD-a. Na 10 velikih i 15 manjih fotografija bili su prikazani razni kraški predjeli naše domovine, uključujući tu i krško podzemlje, koje je većinu snimio sam. Eksponate je dao Geološko-paleontološki muzej u Zagrebu.

Na izložbi su još bile izložene speleološke ljestvice (4 tipa, od najstarijih u Hrvatskoj iz 1912. pa do najnovijih koje se još i danas povremeno koriste), speleološka vitla (veliko vitlo SO PD »Zeljezničar« iz 1957. i malo vitlo KSPSH iz 1967.), razna suvremena oprema, lutka obučena u suvremenu speleološku obuću i odjeću i opremljena svim suvremenim priborom za istraživanje jama (obješena na uže o stropu dvorane bila je najpričvršćiji eksponat izložbe), te suvremena ronilačka oprema za istraživanje potopljениh kanala u speleološkim objektima. Opremu su dali: SO PD »Zeljezničar«, Zagreb, SD »Šipjar« Split i DISKF Zagreb.

Fotografije: 19 o Prvoj hrvatskoj speleološkoj ekspediciji PSH u jamu Gouffre Berger u Francuskoj 1982. (dubina 1100 m), 12 o Speleološkoj ekspediciji PSH u Maroko 1983, 12 u boji koje prikazuju ljepote sigastih ukrasa hrvatskih špilja (Srećko Božićević, SDH Zagreb), serije fotografija dali su Davorin Marković i Igor Brzoja (SD »Ursus spelaeus« Zagreb), Marijan Cepelek (SO PD »Velebit« Zagreb), Boris Krstinić (SD »Ursus spelaeus«) i članovi DISKF Zagreb.

Na jednom panou bile su izložene filatelističke marke i koverte sa speleološkim motivima (81 marka i 3 koverte) iz zbirke Vlade Božića (SO PD »Zeljezničar« Zagreb) a u dvije vitrine speleološka literatura iz zbirke Mladena Garašića (DISKF Zagreb). Izložbu su postavljali sami davaoci eksponata, uz stručnu i tehničku pomoć osoblja Galerije »Karas«.

Prilikom otvorenja izložbe, mr. Krešo Sakač je upoznao prisutne, sve sudionike 9. kongresa speleologa Jugoslavije, sa životom i radom dr. Josipa Poljaka.

Izložba je pobudila i interes građana iz Karlovca i okolice, tako da je produžena za još tjedan dana.

Vlado Božić

IX. SPLITSKA SPELEOLOŠKA ŠKOLA

Ovogodišnja IX splitska speleološka škola održana je od 14. ožujka do 2. svibnja u organizaciji SO PD »Mosor«. Instruktori i predavači u školi bili su članovi SO PD »Mosor« i Stanice GSS iz Splita, a voda škole Enver Štrklić-Ture.

Upisnina je iznosila 400 dinara. Za taj iznos polaznici su bili osigurani od posljedica nesreće svaki je dobio 5 m najlonске zamke i jedan primjerak Vodiča kroz uređene špilje Hrvatske V. Božića.

Pored već uobičajene propagande preko sredstava javnog informiranja (radio i štampa), škola je reklamirana putem plakata i prigodnim listicima, a iškorišten je i društveni izlog, tom likom izuzetno dekoriran.

U školu je upisan 21 polaznik iz PD »Paklenica«, PD »Biokovo« i PD »Mosor«. Predavanja su se održavala u prostorijama PD »Mosor« u Splitu, uz prikazivanje prigodnih dijapozičiva i filmova. Praktične vježbe na terenu izvodile su se na planinama Mosor i Kozjak u Zlatnoj jami, Đukinoj jami, Maloj i Velikoj Birnjači. Jami ispod Birnja i Jami Velikoj Gajni. U sklopu škole predređen je i jednodnevni društveni izlet s posjetom Cerovačkim špiljama kod Gračana.

Kao završna akcija organiziran je četverodnevni zajednički logor instruktora i školaraca u Omladinskoj kući »Ljubo Uvodović-Razin« na Mosoru sa 16 sudionika, ali kako vremenske prilike nisu bile naklonjene (jaka kiša i magla), istražen je samo jedan speleološki objekt (Ivičina jama), koji su polaznici škole samostalno istražili.

Nakon škole izvršena je provjera znanja, pa je naslov speleologa-pripravnika steklo 15 polaznika: Sunčica Baučić, Milan Blaževski, Goran Bratim, Izabela Drašković, Darko Gavrić, Marin Han, Goran Kokeza, Teo Kružičević, Silvana Kuzmić, Norma Lovrić, Maja Mozara, Adela Puhamić, Sladjenka Sarić, Zeljko Tičić, i Boris Turina.

Goran Gabrić

In memoriam

FRANCETU AVČINU U SPOMEN

Prije kratkog vremena objavili su nam časopisi Planinski vestnik, Naše planine i austrijski Bergsteiger, da je 21. veljače iznenada preminuo istaknuti planinarski radnik, alpinist i znanstvenik, sveučilišni profesor dr. Franc Čavčin. Roden je u Ljubljani 1910, gdje je i radio kao profesor na Elektrotehničkom fakultetu, a bio je poznat i cijenjen u svijetu kao znanstvenik, izumitelj i pedagog. Osim toga bio je svestran sportaš, gorski spasavalac, te planinarski pisac i prevodilac. Iz tog je područja napisao knjige »Kjer tišina šepeta« i »Clovec proti naravi«, a sa svojom suprugom Lilijanom preveo je s njemačkog dvije knjige Julijusa Kugyja: »Arbeit, Musik, Berge — ein Leben« i »Aus dem Leben eines Bergsteigers«.

Bio je aktivan i u radu Međunarodne planinarske organizacije (UIAA) u Ženevi, kojoj je bio jedan od osnivača i kroz dulje vrijeme predsjednik Komisije za sigurnost u gorama. U tom je svojstvu riješio niz alpinističkih problema, a njegov doprinos sigurnosti penjača u visokim gorama bila je konstrukcija posebnog tipa dereza, nazvanog po njemu »Čavčinke«. Poznata sportska firma Salewa preuzeala je njegov tip zaštitne vreće, koja je lansirana pod nazivom »BB-Schutzsack«. Konstruirao je također

poseban elektronski sistem za utvrđivanje mesta gdje se nalaze ljudi zatrpani pod lavinama.

Kao alpinist izveo je velik broj teških uspona, od kojih treba istaknuti prvo ponavljanje Copovog stupa u Sjevernoj stijeni Triglava, zatim uspon istočnom stijenom Gran Paradisa, sz. stijenom Grivole u istom području, te prvenstveni direktni smjer u sjevernoj stijeni Sita u Julijskim Alpama. Uz sve nabrojene djelatnosti isticao se i kao aktivan borac za zaštitu prirode. Bio je čovjek svestranne kulture i poliglot.

Planinari Zagreba upoznali su ga već u prvim poslijeratnim godinama, kada je održao vrlo uspijelo predavanje o švicarskim Alpama s izvrsnim dijapozićivima u boji, prvo takve vrsti u Zagrebu poslije rata. To je bio pravi poticaj i putokaz kako treba snimati visoke planine i njihove boje. Tako je počela suradnja planinara Ljubljane i Zagreba, pa sam i ja njegovim zauzimanjem i pomoći održao u Ljubljani, prije više godina, znatan broj predavanja s projekcijama u dvorani Elektrotehničkog fakulteta na Tržaškoj cesti.

Znanstveniku i alpinisti Francetu Avčinu hvala na njegovu djelu i poticajima.

Petar Lučić-Roki

Dana 25. listopada 1984. preminuo je u Zagrebu, u 87. godini života Mirko Markulin, najstariji do tada speleolog u Hrvatskoj. Roden je 27. rujna 1898. u Križevcima, gde je završio osnovnu školu. Učiteljsku i višu pedagošku školu završio je u Zagrebu. Službovao je najprije kao nastavnik i direktor Više pučke škole u Zelini, a od 1930. je u Zagrebu kao referent i inspektor za manjinske škole u Hrvatskoj, kada je dobio i naslov profesora. Od 1936. radio je kao inspektor socijalne skrbi za sve socijalne ustanove u Zagrebu, a nakon rata kao nastavnik i profesor srednjih škola u Zagrebu. Godine 1953. otišao je u mirovinu.

Planinari je počeo u svojoj 14. godini kao srednjoškolac po okolici Križevaca (Kalinik), a poslije u Zagreb po zagrebačkoj okolici. Članom HPD-a postao je 1936. godine, kada je počinje njegovo organizirano planinarenje. Do rata najviše je planinario po Sloveniji (tri puta je bio na Triglavu). Nakon rata, kada je 1948. osnovano PD »Zagreb«, odmah je postao njegovim članom, i nastavio planinariju širom Jugoslavije. Sudjelovao je gotovo na svim sletovima PSH i PSJ i na mnogim drugim većim planinarskim manifestacijama. Kao član Upravnog odbora svog društva bio je dugi niz godina stalni delegat na Savjetovanjima ZPP-a. Nakon smrti popularnog zagrebačkog planinara Vlade Horvata, također člana PD »Zagreb«, vodio je brigu o održavanju »Horvatovih 500 stuba« i izletnika »Srnce« na Slijemenu, kao i o spomen-izletima na Horvatove stube svake jeseni u ime PD »Zagreb« i Planinarskog saveza Zagreba. Godine 1981. imenovan je počasnim članom PD »Zagreb-matica«.

Prvi puta je na speleološko istraživanje išao 1938. u Veternicu, zajedno s drugovima iz HPD-a. Ona ga je toliko očarala da ju je od tada često posjećivao i, kada je bio sam, proširivo njen ulazni otvor (bio je tada velik 40x60 cm) i druga uska mjesta u prvom dijelu špilje. Kada je 15. studenoga 1949. osnovana Špiljarska sekacija (poslije nazvana odsjek) i u PD »Zagreb«, bio je jedan od njezinih suosnivača i prvih članova, a 1950. postao je prečelnik sekcijske. Od tada ju je vodio punih 30 godina, organizirao razne istraživačke akcije, naročito u Lici i Gorskom kotaru, na mnogim je sudjelovao, a odazivao se sa svojim odsjekom i na akcije drugih. Iako u tom periodu odsjek nije postigao osobite rezultate, velika je Markulinova zasluga što je unatoč velikim krizama ostao i die-lovao. Ličnost Mirka Markulina bila je pri tom uvijek značajna.

Osobito je volio špilju Veternicu. Zahvaljujući njemu odsjek je godinama vodio brigu o održavanju ulaznog dijela, a često je i on sam čestito stenice i putove po špilji, nadajući se da će jednog dana postati prava turistička špilja.

Kao prečelnik odsjeka dugo je godina bio članom KSPSH. Bio je i jedan od suosnivača Speleološkog društva Hrvatske (1954) i član do smrti, a bio mu je dugogodišnji blagajnik. Kroz cijelo to vrijeme odgajao je svoje članove u duhu prijateljstva i suradnje.

Mirko Markulin 1983. god.

Foto: Z. Poljak

Prilikom dodjeljivanja prvih planinarskih naziva »speleolog« u Hrvatskoj (1970) KSPSH mu je taj naziv dodijelila bez polaganja ispita (značka br. 9), a 1979. mu je dodijelila naziv »speleološki instruktor«, također bez polaganja ispita. Zbog stalne suradnje sa SO PD »Željezničar« u Zagrebu izabran je 1975. za njegovog počasnog člana, a kada je 1980. prepustio vodstvo svog SO-a drugima, izabran je za doživotnog počasnog prečelnika. Za vrijeme svojih izleta skupljao je sve što je planinarski i speleološki zanimljivo i u svom stanu u Zagrebu, uređio mali ali vrijedan planinarsko-speleološki muzej.

Za svoj rad dobio je mnoga priznanja od kojih su najznačajnija: Srebrni znak PSJ 1958. Priznanje SOFK Zagreba 1968. Zlatni znak PSH 1968. Plaketa PSH 1974. Plaketa SOFK Hrvatske 1977. Priznanje PD »Zagreb-matica« za 30-godišnji rad 1978. Zlatni znak PSJ 1983 i Plaketa »Dr. Josip Poljak« Speleološkog društva Hrvatske 1984.

Markulin je u tisku objavio: Homoljske planine (NP 1949, 344), Aktivnost SDH (Speleolog 1955, 37). Gornja Hajdova hiža (NP 1958, 271). Aktivnost SO PD »Zagreb« (Speleolog 1958 — 1960, str. 31). SO PD »Zagreb-matica« u 1974. i 1975. godini (Speleolog 1974 — 1975, str. 17). Speleološki odsjek PD »Zagreb-matica« 1948 — 1978 (NP uz br. 11-12, 1978, str. 24). 30 godina speleologije u planinarskoj organizaciji u Hrvatskoj (Speleolog 1980 — 1981, str. 26).

Vlado Božić

ALES KUNAVER (1935 — 1984)

U nesreći helikoptera Republičkog SUP-a Slovenije tipa »Jet-Ranger«, koja se 2. XI dogodila na području Bledske Dobrave i Poljanice poginuli su: poznati jugoslavenski alpinist Aleš Kunaver, pozнати planinarski publicist iz SR Njemačke Toni Hiebeler i njegova supruga Erika, kao i pilot helikoptera Gorazd Sturm. Do nesreće je došlo oko 9.30 sati, kada su nad tim područjem prevladavali niski oblaci s maglom.

Kako je saopćeno, letačke jedinice milicije redovito suraduju s gorskom spasilačkom službom, a tragični let je organiziran s Planinarskim savezom Slovenije. Njemački publicist Toni Hiebeler radio je upravo na knjizi o Alabama i želio je imati snimke Julijskih Alpi. Rečeno je također da je pilot Gorazd Sturm, koji je preminuo ubrzo nakon nesreće u bolnici Jesenice, bio vrlo iskusni letač i za taj let imao je sve potrebne dozvole.

Jugoslavenski alpinizam izgubio je Aleša Kunavera (rođen 1935. godine u Ljubljani), jednog od

najstaknutijih sportaša, organizatora naših najuspješnijih ekspedicija na Himalaju i učitelja najpoznatijih jugoslavenskih alpinista, koji su širom svijeta proujeli slavu našeg sporta.

Bio je član više od deset himalajskih ekspedicija — od Trisula, preko Makaluha do Locea, gdje je kao voda postigao jedan od naivjećih pothvata modernog alpinizma — uspon preko nesavladane južne stijene.

Za njegovo ime vezane su brojne inovacije i konstruktorski uspjesi u izradi posebne alpinističke opreme. Bio je inicijator i realizator jugoslavenske škole alpinizma u Nepalu za tamošnje ljudi. Bio je ugledan član međunarodne alpske unije (UIAA) i kandidat za predsjednika komisije za alpinizam.

Za brojna vrhunska sportska dostignuća dobio je 1974. godine Bloudekovu nagradu i odlikovan Ordenom zasluga za narod sa zlatnim vijencem.

Vijesti

• Slet planinara Jugoslavije na Medvednici. Planinarski savez Jugoslavije prihvatio je prijedlog Planinarskog saveza Hrvatske da se 1984. održi slet planinara Jugoslavije u Hrvatskoj, u povodu 110. godišnjice osnutka Hrvatskog planinarskog društva. Javila su se dva kandidata za organizatora sleta: PD »Kalinik« iz Križevaca sa sletištem na Kalniku i Planinarski savez Zagreba sa sletištem na Sljemenu iznad Zagreba. PSH je prihvatio Sljeme iz nekoliko razloga: bolja pristupačnost, veće smještajne mogućnosti, veći kadrovski potencijal Zagreba a uz to je Sljeme bilo prvo područje rada organiziranih planinara u Jugoslaviji. Slet je održan u subotu i nedjelju 15. i 16. rujna u organizaciji PSZ. Sletište je bilo na tzv. Cinovničkoj livadi u blizini gornje stанице sljemenske žičare. U subotu je organiziran prigodni program, koji se sastojao od uvodne riječi, pozdrava pokrovitelja te od kulturno-umjetničkog dijela, a zatim su se brojni delegati, među njima i predsjednik PSJ, obratili prisutnim planinarama kraćim govorima. Računa se da je toga dana bilo na Sljemenu oko 5000 planinara iz cijele Jugoslavije koji su se smjestili u okolne domove, neki pod šatore a dobar dio i po hotelima u Zagrebu. Na sletištu je bilo vrlo živo, osobito pred šatorima gdje su se mogle nabaviti planinarske značke i literatura. Među posjetiocima isticala se ličnost Mike Spiljaka, koji se odazvao pozivu planinara da ih posjeti. Nažalost, već u subotu poslije podne započela je padati kiša koja je znatno pokvarila raspoloženje i planove planinara tako da ih se velik broj istoga dana vratio svojim kućama. Samo se manji dio odvazio da iskoristi priliku i obide Planinarski put Medvednicom. (Z. P.)

• Lekcija sarajevskog »Runolista« o planinarskoj etici. Napis objavljeni u NP o obuzdavanju alkoholizma među planinarama nisu urođili očekivanim rezultatima. Stoviše, poznato je da su neki »dobro poznati planinari« pružili javni otpor našem nastajanju. Riječki »Planinarski list« je čak karikaturom izmisljavao planinara koji piće čaj. Nasuprot tima takvima posve je drugačije postupilo PD »Runolist« u Sarajevu, gdje su očito prevladali trijezični članovi. O tome najbolju ilustraciju daju putni programi tega društva u kojima se velikim slovima ističe: »Strogo je zabranjeno konzumiranje alkohola i pušenje u autobusu«. Koliko društava u našoj republici vodi brigu da se tako zaštite na izletima planinari koji su platili da bi se ugodno proveli a ne da budu zlostavljeni od pojedinaca koji ne razlikuju nametljivost i nasilje od altruiizma? Članovi »Runolista« bili su sa svojim autobusom mjeseca listopada u Gorskom kotaru radi obilaska Goranske transverzale i tom prilikom bosanski su planinari dali zornu lekciju o

planinarskoj etici i drugarskom ponašanju. Voda puta bio je Mahir Begović, neka se zna! (Zeljko Poljak)

• Izložba »Planinarstvo u karikaturi« održana je u Zagrebu 5.-16. studenoga u predvorju poslovne zgrade INA, Ulica proleterskih brigada 78. Izložbu je postavio Društvo karikaturista Hrvatske na inicijativu PD »OKI« u povodu 110. obljetnice organiziranog planinarstva u Hrvatskoj i 10. obljetnice planinarskih društava INE: Naftaplin, Rafinerije Rijeke i OKI. Pokrovitelj je bila Komisija za kulturu i informiranje Sindikata radnih organizacija INE. Izlagalo je 19 karikaturista, od kojih su neki poznati planinari jer su svoje radeve izložili na sletištu Sleta planinara Jugoslavije na Sljemenu prošle jeseni. Dobar dio eksponata bio je namijenjen temi o zaštiti prirode i ljudskog okoliša. Bila je prva takva planinarska izložba u našoj povijesti, i po broju izložaka i po kvalitetu, a nadamo se — ne i posljednja. Sada valja razmisliti o načinu kako da se izložene karikature publiciraju i putem štampe. (Z. P.)

• Stanica planinarskih vodiča »Sarajevo« osnovana je u travnju 1983. Sada broji 4 instruktora, 19 škоловanih vodiča i 15 pripravnika. Načelnik je iskusni planinar Enver Mesanović. Djeluje okvirni Gradske planinarske saveza, a locirana je u PD »Željezničar«, Sarajevo, Ključka 2 (tel. 071-512-451 od 18 do 20 sati). Stanica je izradila šest standardnih itinerara po planinama BiH, od dvo-dnevnih do osmodnevnih. To su: 1. Treskavica, Zelengora, Volujak, Maglić (8 dana), 2. Po olimpijskom Igmanu i Bjelašnici (2), 3. Po Bjelašnici i Prenj (7), 4. Vran i Čvrsnica (4), 5. Bitovnja, Vranica (6), 6. Po planinama zapadne Bosne (6 dana). Stanica na 8 izletnika daje jednog vodiča, na 20 dva, na više od 20 tri vodiča. Troškove prijevoza smještaja vodiča snosi naručilac. Vodič ima pravo na dnevničku od 1500 dinara, a vodička taksa iznosi 10% od ukupnih troškova za vodiče. Zahtev se šalje 15 dana prije puta. Većina itinerera pretpostavlja da će izletnici, odnosno njihovo društvo, samo osigurati prijevoz i hrano. Stanica ističe: Sve naše do sada izvedene akcije bile su uspješne i obilaznici naših divnih planina otišli su puni lijepih utisaka i krajnje zadovoljni. S naše strane ostaje obećanje da ćemo dati sve od sebe da tako bude i buduće.

• Plamenova staza na Papuku. Uz Dan metalaca, 10. listopada, požeški planinari, zajedno s državno-političkim organizacijama radne organizacije »Plamen«, organizirali su jednodnevni izlet u Papuk za članove najbrojnijeg kolektiva u Požeškoj kotlini. Tim

pohodom više od pedeset sudionika svećano je otvorilo tzv. »Plamenovu stazu«, koja se proteže od termalnih bazena u Velikoj, preko Starog veličkog grada, Tabuberovali stijena, Lapjača, skijaške staze, pa natrag preko Jezerca, cestom do Duboke i dalje prometnicom koja vijuga uz potok Dubočanu do Velike, zatvarajući nepravilnu elipsu, koju je moguće preći za četiri sata laganih hoda. (Ivan Jakovina)

• PD »Obruč« u akciji NNNI 1984. PD »Obruč« iz Rijeke već se treću godinu aktivno uključuje u vježbe »NNNI«. Društvo ima svoje prostorije u društvenom domu MZ »Turnić« i ubrzo po formiranju povezuje se sa Stabom CZ Mjesne zajednice. Rezultat toga su tri zajedničke vježbe u okviru akcija »NNNI«. Ovogodišnja je održana 25. rujna. Bila je vrlo zanimljiva i kvalitetno izvedena, jer su korištena iškustva dvije rane vježbe. Vježba je dogovorenja sa Stanicom GSS-a Općinskog planinarskog saveza Rijeka, Stabom CZ MZ »Turnić« i Stanicom milicije. Pretpostavka po kojoj se radilo bila je, da uslijed potresa zarušeno stepenište i tunel lifta u neboderu u Candekovoj ulici te da postoji opasnost od požara. U gornjim katovima ima ozlijedenih kojima je potrebna hitna medicinska pomoć. Tok vježbe bio je vrlo dinamičan i za gledaoca atraktiv: uspon užetom na jedanaestu kat, a spuštanje »ozlijedenih« uz pomoć Gramingrove sjedalice. U podnožju su ih prihvatali članovi jedinice CZ i prenosili do ambulante. Cjelokupni tok vježbe je pomoću megafona objašnjavao gledaocima. Jedan komentar, koji se čuo tijekom vježbe, navodim gotovo doslovno: »To što planinari rade zblijda vrijedi. Ulijeva povjerenje da će čovjek biti spasio i da pomoć može stići i na toranj. Nije to ono kada na trgu zapale dvije-tri kartonske kutije pa ih gase najmodernijim vatrogasnim sredstvima i drugi dan se raspišu po novinama kako je NNNI izvanredno uspio.« (Miljenko Pavelić)

• 60 godina PD »Dilj«. Potkraj rujna je PD »Dilj« iz S. Broda svećanom sjednicom obilježio vrijedan planinarski jubilej: 60. obljetnicu od osnivanja i 60 godina uspješnog slavonobrodskog planinarstva. Povijest planinarstva u Slavonskom Brodu satkana je plemenitim i brojnim akcijama mnogih generacija brodskih planinara. U spomen na profesora geologije i mineralogije dr Đuru Pilara, rođenog Brodanina, jednog od sazivača i osnivača HPD-a, na jubilarnoj svečanosti je PD »Dilj« nazvalo svoj planinarski dom u Brodskom Vinogorju njegovim imenom. Na taj se način svečanost brodskih planinara još neposrednije uklopila u program

proslave 110. obljetnice planinarstva u Hrvatskoj. PD »Dilj« izdalo je svoj prvi planinarsko-turistički vodič kroz Dilj-goru ilustriran fotosima i preglednom kartom, s označenim svim kontrolnim točkama planinarske trase po Dilj-gori. Na svečanosti su podijeljena priznanja planinarima za dugogodišnji uspješan rad u društvu. Prije 60 godina je mr. farmacije Eugen Srepel iz Sl. Broda, uz punu podršku HPD-a iz Zagreba, okupio na osnivačkom sastanku 25. srpnja 1924. desetak svojih sugrađana radi osnivanja podružnice HPD-a u Brodu na Savi. Tako je uoči velike proslave povodom zlatnog jubileja i velike svečanosti povodom 50. obljetnice organiziranog hrvatskog planinarstva u Zagrebu, rođeno prvo slavonskobrodsko planinarsko društvo. Već 1935. su članovi na Lipovici u Dilj-gori uredili bivšu lugarnicu u svoj prvi planinarski objekt i u čast dr. Josipa Torbara nazvali ga Torbarovim skloništem. Definitivno rješenje društvenih prostorija PD »Dilj« datira od decembra 1951., kada je društvo dodijeljen na korištenje dom u Brodskom Vinogorju zajedno sa zemljištem i šumom koja ga okružuje. Od tada do danas tu je središte planinarskog života, mjesto gdje se dogovaraju akcije, izleti, gdje se održavaju radni sastanci jednom tjedno, odvija kulturno-zabavni život, ugošćuju planinari iz svih krajeva naše zemlje itd. Posljednjih godina rad planinara sve je sadržajniji. Osim izletničke aktivnosti, naši su planinari vlastitim snagama uredili spavanaice i druge pomoćne prostorije, organizirali vanjsko uređenje doma uz pomoć radnih kolektiva iz Sl. Broda, dovršili markaciju trase Dilj-gorom, idali vodič, prigodne značke, a u pripremi je izdanje i trofejne značke. Posebna pažnja poklanja se najmladim planinarama i omladinici iz srednjih škola s kojima društvo suraduje. PD »Dilj« započelo je izgradnju planinarske brvnare u srcu Dilja, u neposrednoj blizini vodopadova Pljuskare, jedinstvenog kanjona u Dilj-gori. Početak rada na izgradnji ovog planinarskog objekta uklopljen je u program obilježavanja 60. obljetnice društva.

(Teodor Trifunović)

• Izlet PD »Željezničar« u Viroviticu. U subotu 29. rujna skupina od 51 planinara-željezničara posjetila je Viroviticu, koja ove godine slavi 750 godina postojanja. Posjet Virovitici organiziran je u suradnji s PD »Papuk« iz Virovitiče i sa željezničarima čvora Virovitiča, pod vodstvom Tomislava Turudića, šefa stanice i predstavnika DPO, pod naslovom »Izlet u nepoznato«, koji je potpuno uspio.

(J. Sakoman)

• Nesreća zagrebačkih planinara. Prošle jeseni je na povratku s izleta u Gorski kotar autobus pun članova PD »Zagreb matica« sletio s ceste. Vozač Josip Nemić odjednom je kod selu Presika iznad Vrbovskog izgubio kontrolu nad autobusom, probio branik i

survao se u provaliju. Autobus se prevrnuo na same krošnje drveća i ostao na granama nad provaljom dubokom oko 150 m. Unesrećenim planinarama odmah je pomoći pružio Dom zdravlja Vrbovsko i DVD iz Vrbovskog. Vozač je prošao s teškim ozljedama. Neki su prebačeni u zagrebačke bolnice, a troje u ogulinjsku bolnicu. Planinarka Stefanija Vučetić ostala je bez ruke, jer su joj ljeđenici iz Vrbovskog, da bi je izbavili iz autobusa, amputirali ruku.

(D. M.)

• Susret riječkih i talijanskih planinara. PD »Kamenjak« iz Rijeke niž godina njeguje prijateljske odnose s planinarama iz Italije, posebno iz Furlanije (Udine). Slijed takvih odnosa je susret s planinarama gradića Tricesimo 30. rujna. 40 članova PD »Kamenjak« po dolasku u Tricesimo dočekali su funkcionari planinarske organizacije a potom je upriličen prijem kod gradonačelnika. Nakon pozdravnih riječi pjevački zbog »Vos de mont« (Glas planine) otpjevao je potpuri planinarskih pjesama. Riječani su uzvratili vođeni harmonikom Patrižije Crespi uz planinarske i pjesme o moru. Bila je to spontana svečanost koja je nastala na prijemu što ga je priredio predsjednik općine gosp. Vattolo Bruno. Drugog dana boravka dva desetka Riječana, s istim brojem prijatelja iz Tricesima, prošlo je tzv. »traversatu« po okolnim planinarskim domovima. Ovakvim susretom riječki planinari daju svojevrstan doprinos unapređenju opće suradnje u okviru međudržavnog sporazuma »Alpe-Adria.«

(V. S.)

• OPS u Rijeci organizirao je predavanje o planinarskoj ekspediciji »Alpamayo '84«. Predavanje je održano u Domu JNA. Najviše riječi odnosilo se na uspon riječke ekspedicije na masiv u Peru Cordillera Blanca. Voditelj tribine bila je Mirjana Legac, a predavači su bili Vladimir Paušić, Damir Košta, Mile Oroz, Nenad Silić i Predrag Miladinović. (D. M.)

• XXV marš tragom Rasinskog partizanskog odreda izведен je 13. i 14. oktobra u povodu 40. godišnjice oslobođenja Srbije i Kruševca i 40. godišnjice I. kongresa USAOS-a, a u organizaciji PSD »Jastrebac« iz Kruševca. Na maršu je bilo 256 planinara, te omladine, ferijalaca i pripadnika JNA iz 26 organizacija Kruševca, Ledinaca, Beograda, Čačka, G. Milanovca, Ivangrade, Kraljeva, Trstenika, Leskovca i Aleksandrovca, koji su za ova dva dana propješali stazu preko Jastrepa dužine 40 km. Na maršu su prvo bori Rasinskog odreda M. Jovanović i B. Aleksić kazivali učesnicima, između ostalog, i o liku narodnog heroja Branka Perišića Radže. Odred učesnika nosio je ove godine ime heroja Badže, koji

je rođen 1923. u selu Brištanu (Drniš), a poginuo 19. septembra 1943. na Jastrepцу, kao komandir čete Rasinskog odreda. Mještani Mesne zajednice Vitanovac prvo su priredili su srdcan doček i prihvatali učesnike marša na smještaj po kućama i na vjeru.

• Makedonska priznanja »Kamenjak«. U okviru II. memorijalnog pohoda planinara Jugoslavije na vrh Učke, sekretar Planinarskog saveza Makedonije Mihajlo Dimović uručio je najviše planinarsko priznanje SR Makedonije, »Plaketu sa diplomom«, Planinarskom društvu »Kamenjak« iz Rijeke za poseban doprinos razvoju planinarstva i za suradnju u organizaciji Memorijalnog pohoda na Titov vrh, na kojem, svakog svibnja mjeseca riječki planinari, najmasovnije sudjeluju. Isto visoko priznanje dodijeljeno je, po ocjeni PSM, najzaslužnijim članovima za takav rad. Nikoli Lukariću i Viktoru Stipečiću. Zlatni znak PSM dodijeljen je dvojicil aktivnih članova riječkog društva: Desanka Crespi i Sergeju Turku. Ova visoka priznanja riječkim planinarama, koji su ove godine već primili priznanja Planinarskog saveza Slovenije, dokaz su zaista aktivnog i uspješnog djelovanja PD »Kamenjak«, koje je pobratimljeno sa pojedinim društvima iz svih socijalističkih republika i organizira veoma živu aktivnost u posjećivanju planina u svim našim krajevima.

(V. S.)

• Slovenci iz Trsta obišli IPP. U subotu 8. rujna četvrtorici planinara Slovenskog planinarskog društva iz Trsta uručene su značke Istarskog planinarskog puta »Labinška republika Slavnik – Učka u Račjoj Vasi. To su Pino Rojc (s brojem 1220), Marjan Milič (1221), Pavel Raseni (1222) i Franc Arman (1223). Uručenju značaka bili su prisutni planinari -željezničari iz Zagreba. Značke je preuzeo Ervin Gombač, tajnik SPDT, koji se i zahvalio u ime učesnika pochoda IPP-om. (Josip Sakoman)

• Gostoljublje brodskih i građiških planinara. Dne 30. lipnja planinari PD »Dilj« Sl. Brod priredili su doček planinarama-željezničarima iz Zagreba, te ih provedeli Sovskim jezerom, izvorom Petnje i Brodskim vinogorjem. Tu su im priredili planinarski ručak. Bilo nam je vrlo ugodno i prijatno u njihovoj sredini, u njihovom planinarskom domu. Dne 25. kolovoza planinari PD »Strmac« Nova Gradiška također su priredili doček planinarama-željezničarima iz Zagreba na Lipovim podima podno vrha Psiuna (Brezovog polja). Ispred planinarskog skloništa domaćini su priredili slavonske specijalitete. Druženje je bilo do kasnih popodnevnih sati, da bi na kraju još posjetili i Novu Gradišku, a prije toga Izletište Strmac. Za užrat gosti su domaćinima poklonili prilog za izgradnju doma na Brezovom polju. (Josip Sakoman)

SADRŽAJ GODIŠTA

ČLANCI

Aleksić Nikola: Planinarski savez Hrvatske u 1983. godini	4
Aleksić Nikola: Proslava je započela	127
Aleksić Nikola: Dan planinara Hrvatske na Petrovoj gori	159
Aleraj Borislav: Skijaški silaz s Kang Gurua u Himalaji	6
Ambruš-Kiš Miroslav: Na Hajdučkim kukovima	173
Antić Vladimir: O planinarenju kao ljubavi	112
Beširović Uzeir: Jesen na Orjenu	33
Beširović Uzeir: Prenjska Kavalerija	80
Beširović Uzeir: Zapis sa Crvani-planine	107
Beširović Uzeir: Carev do u Magliću	135
Beširović Uzeir: Jedan dan u Jablan dolu	184
Blašković Rajka: Stijena i ja	37
Blašković Rajka: Klečki gavranovi	170
Blašković Rajka: Nisu imali sreće	111
Božićević ing. Srećko: »Aj, kolika je Jahorina planina...«	29
Božićević ing. Srećko: Eksploziv omogućio prolaz	117
Božić ing. Vladimir: Planinarski dom Lokanda u Gorskom Kotaru, iza str.	48
Brusar Branko: I sjeveroistok Medvednice zasljužuje zaštitu	71
Čepelak ing. Marijan: Spiljski sustav Panjkov ponor-Kršlje	145
Damjanović Nada: Neispunjeni planinarski san	110
Đurović Danica: Pohod u klanac Orlovaču na Velebitu	27
Fučić Branko: Kamen znamen	97
Garašić ing. Mladen: Ponor Pepelarica na Velebitu	213
Gobec Željko: Jugoslavenska zastava na nepalskoj školi	194
Hadžiselimović Edo: Lipom stazom prema paklu	169
Hlebec Željko: U bijelom ruhu	130
Horvat Milan: Pismo s planine	39
Jagačić Tomislav: Doživljaji u sjeni Maglića	136
Jalžić Branko: Bezdana kod Cabrića na Velebitu	212
Jovanović Vlastimir: Ukrali nam vodu s planine	205
Jurjević Ivan: Ljeto na Dušicama	66
Kantura Želimir: Susreti na Bijelim stijenama	18
Kantura Želimir: Ridsko jezero na Prokletijama	204
Kašpar mr. Željko: Slavimo 110. obljetnicu organiziranog planinarstva u Hrvatskoj	3
Köhler Kubelka dr. Neda: Požar na Kilimandžaru	190
Komar dr. Slavko: Pismo dru Ivi Marganu	116
Korica Perica: Velebite, oj planino!	209
Kozomara Ljudmila: Lebršnik, planina narcisa i pećina	207
Kranjčev dr. Radovan: Na žutim ledima dvaju Mededa	151
Lapenna-Brakus Barbara: Stazama Crvenog Erika	196
Lay Miro: Automobilima u Visoki Atlas	132
Lay Miro: Sjedim i čekam	182
Lovrić Norma: Ben Nevis	54
Lučić Roki Petar: Daleki vidici	100
M.A.K., S.Š., Ž. H.: Obnovljen dom na Glavici	191
Miladinović Predrag: U centralnim Alpama	138
Milas Ivan: Obzova na otoku Krku	20
Milas prof. Krinoslav: Susreti na Ravnom	67
Milas prof. Krinoslav: Još melje Vodenica	201
Ormanec Krešimir: Vezni putevi i transverzale u Jugoslaviji	43
Pavešić Miljenko: Deseti »Zimski vzpon na Snežnik«	36
Pavešić Miljenko: Bitorajske Bijele stijene	173
Petričević prof. Smilja: Starac s planine	22
Petričević prof. Smilja: Zimski uspon na Bačić kuk	64
Petričević prof. Smilja: Bura	109
Petričević prof. Smilja: S kolonom planinara kroz Petrovu goru	162
Petričević prof. Smilja: Legenda o babi Garini	203
Polak Bojan: Sto je sve zapravo alpinizam	81
Poljak dr. Željko: Gunung Batur na otoku Baliju	13
Poljak dr. Željko: »Zato, braćo, pijmo gal!«	19
Poljak dr. Željko: O stručnosti amaterske speleologije	41
Poljak dr. Željko: Na Erciyasu, u srcu Male Azije	49

Poljak dr. Željko: Tko je nasljednik Hrvatskog planinarskog društva	83
Poljak dr. Željko: Jadranski planinarski put — ostvarljiva vizija	120
Poljak dr. Željko: Mi na televiziji	154
Poljak dr. Željko: Kako je pozlilo drugu Rodmanu	185
Poljak dr. Željko: Stoljetnica riječkog planinarstva	210
Poljak dr. Željko: Lov na planinare	211
Priljeva Đuro: Uspon na Hrastovičku goru	85
Rukavina dr. Ante: Korito, sasvim malo korito	24
Sablek dr. Tomislav: Föroyar	17
Sablek dr. Tomislav: Snaefellsyökull na Islandu	57
Slavićek Ivo: Vintgar Mostnice	74
Slavićek Ivo: Planinari i žigolovci	89
Slepčević dr. Zvonimir: Bili smo na Durmitoru	77
Slepčević dr. Zvonimir: »Jugotankerturisthotel« ugostio planinare	124
Slepčević dr. Zvonimir: Otvorenje planinarskog puta »Vis«	165
Stare Antun: Dva mjeseca u skloništu na Alanu	58
Starić Rudo: Kroz bijelu stihiju u potrazi za planinarama	175
Tollazzi Bojan: Planinarska priznanja — čast i obaveza	113
Tucaković Hermans Jeanette: Nezaboravan uspon na Veliki Snežnik	87
Vadić dr. Nenad: Rezultati jedne planinarske ankete	88
Veljković Borivoje: Planina je divan drug	206
Vidrić dr. Kuno: Od Predovog krsta do kanjona Brusnice	38
Vidrić dr. Kuno: Od Javora na Mučanj	76
Vidrić dr. Kuno: Planinarenje u carstvu Neptuna	103
Vincek Daniel: Točilarke su čudo	181
Vinšćak Tomo: Sagradili smo sklonište na Bitoraju	75
Vuković Josip: Uz osmijeh	205
Vukotinović Ljudevit: Zadaća i svrha planinskoga društva	114
Vukušić Daniel: Na ruševinama Baćić dulibe	61
Vukušić Daniel: Od Trolokava do Vrata kroz Velebit	141

PRILOZI

Planinarsko društvo »Rade Končar«, 32 stranice, uz broj 1—2
 Slike iz povijesti hrvatskog planinarstva, 80 stranica, uz brojeve 5—6, 7—8,
 9—10, i 11—12

KRAĆI PRILOZI I VIJESTI

Kamo na izlet	40
Speleologija	41, 92, 186, 215
Publicistika	42, 91, 183
Vezni putevi i transverzale	43, 92, 125, 188
Prvenstveni usponi	144
In memoriam	44, 90, 125, 156, 217
Vijesti	45, 93, 125, 157

Slijedi nastavak jubilarnog priloga »Slike iz povijesti hrvatskog planinarstva« stranica 49—80.

Dragutin Hirc, prvi urednik HP (1898—1903) i najplodniji putopisac u našoj planinarskoj povijesti. Onome što je navedeno pod slikom na 44. str. dodajmo da je bio osobito fasciniran ljepotama Gorskog kotara i nazvao ga zbog toga hrvatskom Svinicom.

»I evo „Hrvatskog planinara“ koji u čednom rahu pozdravlja hrvatski narod i bratsku pruža ruku „Planinskom vestniku“, glasilu pobjatimskoga „Slovenskega planinskega društva“, koji izlazi već četvrtu godinu u bijeloj Ljubljani. Prema svrsi društva donašati će HP opise naših gora i planina; opisivati lažne na visoke bregove i vrhove, a naročito izticati vidike i po tome upozorivati na krasotu naše drage domovine... svratiti će svoju pozornost flori i fauni... donašati životopise domaćih i stranih čuvenih planinara... pratiti rad slavenskih planinarskih društava, u prvome redu susjednih, te će životom rieći nastojati, da se što prije ustroje društva u Dalmaciji, Bosni, Hercegovini i Istriji... pribirati planinarsku gradu... nastojati da svojim radom obogaćuje duh uzvišenim idejama, da razvija u njemu pravi idealizam i da uzgaja spram drage i preliepe nam domovine u srcima žarki patriotizam.«

Casopis je odigrao veoma važnu ulogu ne samo kao propagator planinarske misli nego i kao publikacija s obiljem dragocjenog planinarskog štiva. Pored vješto pisanih planinarskih crtica i bezbroja bilježaka, vijeti, instruktivnih savjeta i zanimljivih podataka najraznovrsnijeg planinarskog sadržaja, donio je i priloge nemale znanstvene vrijednosti, koji su ponekad značili pravo otkriće... Uz refleksivne planinarske impresije u

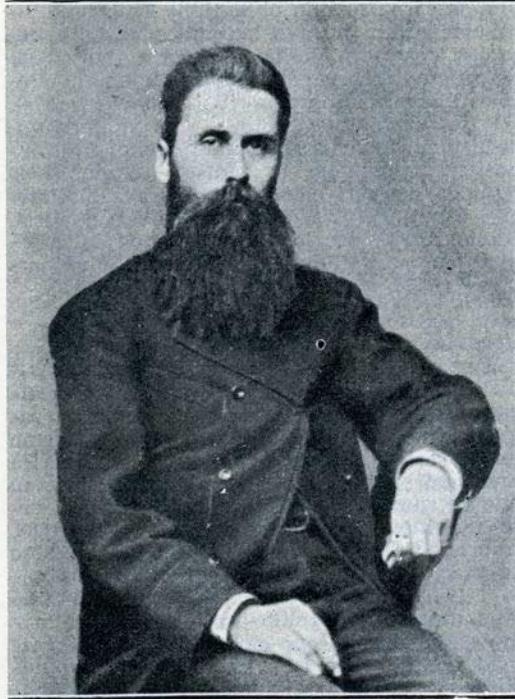
tom je časopisu bilo objavljeno književno višokvrijednih, upravo brilljantno pisanih putopisa dostoјnjih da budu tiskani i u najseverozijem književnom časopisu (ocjena iz »Povijesti hrv. planinarstva« V. Blaškovića, 1974). HP je doista imao gotovo pola stoljeća vodeću ulogu u hrvatskoj planinarskoj književnosti. Njegovih je 40 godišta (ukupno 8300 stranica) ustvari bogata planinarska biblioteka i pravi arhiv za našu planinarsku povijest. Bibliografski pregled toga obilnog štiva objavljen je u »Povijesti hrvatskog planinarstva« (PSH, Zagreb 1974, str. 333—380).

Urednici »Hrvatskog planinara«

Popularnost i uspjeh što ga je HP postigao u svojoj sredini, dobrim dijelom ima zahvaliti umješnosti svojih urednika, pa ćemo im posvetiti slijedećih nekoliko redaka. Za urednike su brižljivo birane ličnosti koje su bile ne samo vične pisane nego su bile i vršni planinari. Tako je za prvog urednika 1898. izabran Dragutin Hirc (1853—1921), koji je do tada već objavio nekoliko stotina putopisa i prirodoslovnih članaka, a svoje je ime ovjekovječio s nekoliko knjiga sabranih putopisa koje su u ono doba bile najviši grafički domet. Iako nije imao fakultetsku naobrazbu, zahvaljujući svojem entuzijazmu postao je jedan od naših najuglednijih botaniča-

Prof. Ivan Rengjо (1884—1962), gimnazijalski ravnatelj, numizmatičar i posljednji urednik HP (1940—44). U Sarajevu je bio predsjednik Hrvatskog sportskog kluba 1913., osnivač DPBH 1921., tajnik podr. HPD »Bjelašnica« od 1923., a nakon prelaska u Zagreb 1933. predsjednik Hrv. numizmatičkog društva 1940. i urednik Numizmatičkih vijeti od 1939. U HP je osobito propagirao bosanske planine

Prof. Vjekoslav Novotni, drugi urednik HP (1904—9), gimnazijski profesor u Zagrebu, sav je svoj život posvetio HPD-u, bio je njegova duša u najtežim razdobljima, a njegovi novčani pokloni društvu za izgradnju domova predstavljali su cijeli imetak

ra. Uz to je bio i pasionirani speleolog. Svoje poznavanje naše zemlje okrunio je monumentalnim djelom »Prirodni zemljopis Hrvatske« 1905. godine (720 stranica!). Njegov sin Miroslav Hirtz (1878—1944), poznat kao ornitolog, također je bio oduševljen planinom. Najviše je putovao u društvu s J. Poljakom i R. Simonovićem. Njegovu vilu u Jablancu pod Velebitom kupio je poslije njegove smrti PSH i adaptirao je u planinarski dom.

Šest godina nakon Hirca urednikom je postao zagrebački gimnazijski profesor i zaljubljenik u Medvednicu Vjekoslav Novotni (1843—1928). Za razliku od Hirca, on je sve svoje slobodno vrijeme posvetio HPD-u (bio je član od osnutka, dugo godina tajnik i širokogrudni mecen), tako da je HP doista postao odraz društvenoga rada. Kad je nakon idućih šest godina HP zbog izdavačkih teškoća prestao izlaziti i njegovu funkciju preuzeo »Planinarski vjesnik« koji je izlazio u časopisu »Vijenac«, uredio ga je četiri godine književnik prof. Josip Pasarić, budući predsjednik HPD-a i urednik HP. Uoči rata, 1914. godine, kada HP ponovno pokušava izdavati HP, urednikom mu postaje geolog dr. Josip Poljak (1892—1962). Nakon sedam brojeva rat prekida izlaženje, a ponovno počinje izlaziti tek 1922., opet pod uredništvom

Hrvatsko planinarsko društvo.

VODIČ u goru zagrebačku sa kartom.

Sastavio
VJEKOSLAV NOVOTNI.

Cijena 40 fil.

ZAGREB
TISAK ANTUNA SCHOLZA.
1906.

Naslovna stranica prvog hrvatskog planinarskog vodiča. Napisao ga je planinar koji se, za razliku od Hirca, svim svojim bićem posvetio jednoj planini. Medvednici, i ostao joj vjeran do posljednjeg daha. Novotni je na Sljemenu bio više od 1000 puta!

J. Poljaka. Njegovom zaslugom časopis dobiva suvremeniji izgled i bogatiji sadržaj. Urednikom mu je bio do 1929, kada je svoj rad u planinarskoj publicistici okrunio izvršnim »Vodičem po Velebitu«. Osim toga, uredio je HPD-ov »Fotografski vjesnik«, a postao je i potpredsjednikom društva.

Naslijedio ga je Josip Pasarić (1860—1937), koji je, kako smo već spomenuli, prije rata stekao iskustvo s »Planinarskim vjesnikom«, a sada je postao i HPD-ov predsjednik. Godine 1933. uklonjen je s predsjedničkog mjesto nekom vrstom puća na skupštini. (Prema skupštinskom izvještaju tajnik dr. Zlatko Prebeg je ovim riječima objašnjavao loš rad uprave: »Svemu je kriva samovolja predsjednika Pasarića i g. Krajača. Njihovi samovoljni postupci idu tako daleko, da se na Velebitu imenuju Pasarićevi i Krajačevi kukovi...«). Naslijedio ga je i kao predsjednika i kao urednika dr. Ante Cividini (1881—1968), iskusni publicist i pedagog. Godine 1935. preustroio je HP potpredsjedniku HPD-a botaničaru dr. Franu Kušanu (1902—1972). U njegovo je doba HP bio ilustriran prvorazrednim reproducijama planinarskih fotografija u bakrtisku. Od 1940. do 1944. urednik je bio gimnazijski profesor Ivan Rengjeo, inače poznat i kao numizmatičar. U teškim ratnim pri-

likama časopis je nazadovao i napokon ugasnuo. Na kraju možemo reći ne samo da je kvaliteta časopisa ponajviše ovisila o urednicima, nego i da su oni znatno utjecali na razvoj našeg planinarstva i često mu davali idejne smjernice.

Ostala izdavačka djelatnost

Kao što je i bilo za očekivati, čim je HPD finansijski ojačalo, stalo je izdavati planinarske vodiče. Prvi je bio »Vodič na goru zagrebačku« Vjekoslava Novotnija (1906), a zatim četiri svešćica »Planinarskih putova« (1920) koji su obradili neke dijelove Velebita, Gorskog kotara i Žumberka. Slijedi vrlo uspjeli »Vodič na Plitvička jezera« Dragutina Paulića (1923), a kruna svemu bio je već spomenuti Poljakov »Vodič po Velebitu«, opremljen vrlo dobrim kartama i foto-prilozima u bakrotisku. Posebno su tiskane višebojne karte Sjeverni Velebit i Samoborsko gorje.

Zanimljivo je da je Foto-sekcija HPD-a izdavala 1926—7. dobro opremljeni »Fotograski vjesnik« (ukupno 20 brojeva pod uredništvom J. Poljaka), a Alpinistička sekcija je za 1938. i 1939. godinu objavila vrlo zanimljive džepne planinarske kalendare. O svojoj 60-godišnjici društvo je 1935. objavilo prekrasan album »Hrvatske planine« s 33 slike u bakrotisku.

Grafički najuspjeliji HPD-ov pothvat, danas već zaboravljen, bilo je tiskanje monumentalnog djela »Bosna i Hercegovina«, upravo raskošno ilustriranog. Napisao ga je član barun Rudolf Maldini Wildenhainski. Tiskano je godinu dana nakon austrijske aneksije BiH, a u namjeri da to bude »knjiga koja će opsegom svojih opisa, djelomičnom obširnošću i točnošću vijesti, pa i sjajnom opremom natkriliti sve, što je do sada o BiH uopće svijet ugledalo« (citat iz predgovora). HPD je u tome i uspjelo, a poslije rata razvijat će i organizacijsku djelatnost u Bosni i Hercegovini.

Br. 1.

Zagreb, 18. X. 1925.

God. I.

»MI. PLANINARI....«

„Čuj stara! Sad bormeš moremo reći, da smo i mi planinari. Kaj to ni se jeno, že tu klobasu pojemo tu na Cmroku, ali na Alpm?“

Novinar Vlado Horvat po-
kušao je ovim satiričkim
listom popuniti prazninu
što ju je ostavio HP uredi-
van strogom ozbiljnošću

Izložbe

Krajačevim dolaskom na mjesto predsjednika 1921. god. HPD-ov rad je dobio snažan zamah i nove ideje. Društvo je 21. siječnja 1922. otvorilo u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu »Hrvatsku planinarsku izložbu«, do tada jedinstvenu manifestaciju, koja je po svojoj veličini, vrijednosti i atraktivnosti bila značajan kulturni dogadjaj. Na otvorenju su bili prisutni predstavnici vlade, gradski načelnik, konzuli Francuske, Čehoslovačke i Poljske, predstavnici visokih škola i mnogih društvenih organizacija. Osim HPD-a izlagalo je Slovensko planinsko društvo (Brinšekove fotografije), Planinarsko društvo iz Sarajeva, Češko planinarsko društvo, Etnografski muzej iz Beograda, Ministarstvo trgovine itd. HP izvještava: »Desna dvorana čini utisak fotografskog atelijera. Tu je izloženo nebrojeno fotografija s naših planina. Pretežni dio izložili su Vjekoslav Cvetišić, Ivan Krajač, Drago Paulić i Josip Poljak. Većina fotografija su tako dotjerane da su prava remek-djela, pa ne znaš kojoj slici da se više diviš.« Senzaciju su pobudile snimke Dolomita i Julijskih Alpa »pravljene iz zrakoplova za vrijeme rata«. Štampa je uvelike i pozitivno pisala o ovoj izložbi (Jutarnji list, Novosti, Agramer Tagblatt, Večer, Hrvat, Obzor, Dom i svijet, Zabavnik itd). Izložba je bila »kamen medaš koji otvara novo doba u našem planinarstvu, a pravo njenog znamenovanja moći će ocijeniti tek buduće generacije« — zaključuje Stjepan Szawitz Nossan u svom prikazu. Isprawnost zaključka da će »uspomena na Hrvatsku planinarsku izložbu još dugo svijetliti u analima naše alpinistike« ubrzo su potvrđili njezini plodovi, među ostalim nagli razvoj planinarske fotografije, ponovno pokretanje časopisa HP i ideja o osnivanju alpinskog muzeja.

Prigodom proslave 60-godišnjice HPD-a priredena je 1934. u Zagrebačkom zboru (današnjem Velesajmu) treća velika HPD-ova izložba, značajan kulturni dogadjaj i prava planinarska manifestacija

Druga izložba održana je u sklopu Opće sportske izložbe u Zagrebačkom zboru (današnji Velesajam) 1925. god. I ona je bila veoma zapažena i opširno komentirana. Iste godine je osnovana Fotosekcija HPD-a koja je organizirala iduće izložbe, među njima i velike izložbe 1928. god. (682 fotografije!) i 1930. god., koju je video upravo rekordan broj od 50.000 posjetilaca, tako da je morala zbog toga biti produžena »na neodređeno vrijeme«.

Dio jubilarne planinarske izložbe HPD-a u Zagrebačkom zboru 1934. godine

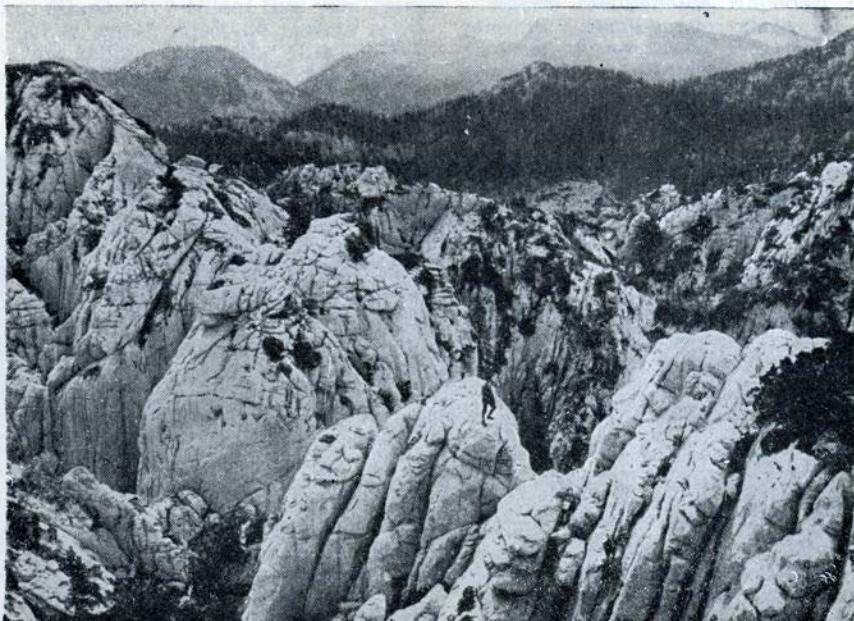
Uloga HPD-a u razvitku planinarske fotografije

Planinarsku književnost karakterizira planinarska fotografija. Ona putopisnu riječ obogaćuje slikom. Riječ i slika donijeli su nešto novo, znatno više nego što bi mogli dati svaki od njih zasebno. Članovi HPD-a ubrzo su to shvatili i postali njezini veliki propagatori. Zahvaljujući njima nastao je takav polet planinarske fotografije, da je ona u jednom dijelu meduratnog razdoblja dala svoj pečat cijelom pokretu amaterske fotografije u nas. Glavne su sile pokretnice bile HPD-ove izložbe. Već 1914. raspisuje HPD »Najtečaj za fotografске snimke sa hrvatskih planina«. Prvu nama poznatu izložbu održali su članovi 1919., da bi zabilješnuli već spomenutim velikim izložbama 1922. i 1925. U to doba bili su već afirmirani fotografi Vjekoslav Cvetišić (1891–1959; objavio četiri srpske planinarske putopisa »Sa planinom i gorom« 1925–33, bogato ilustriranih fotografijama), zatim Dragutin Paulić (1892–1977; prvu samostalnu izložbu imao 1923., a 1924. objavio prvi fotografski članak u planinarskom tisku), dr. Josip Poljak (urednik »Fotografskog vjesnika«), Ljudevit Griesbach (profesionalac koji je uvek bio na usluzi amaterima). Čedo Kušević (samostalne izložbe) itd. Foto-sekcija u HPD-u je osnovana 14. rujna 1925., a već iduće godine ima 40 članova i čuđava 14 predavanja. Uskoro počinje izda-

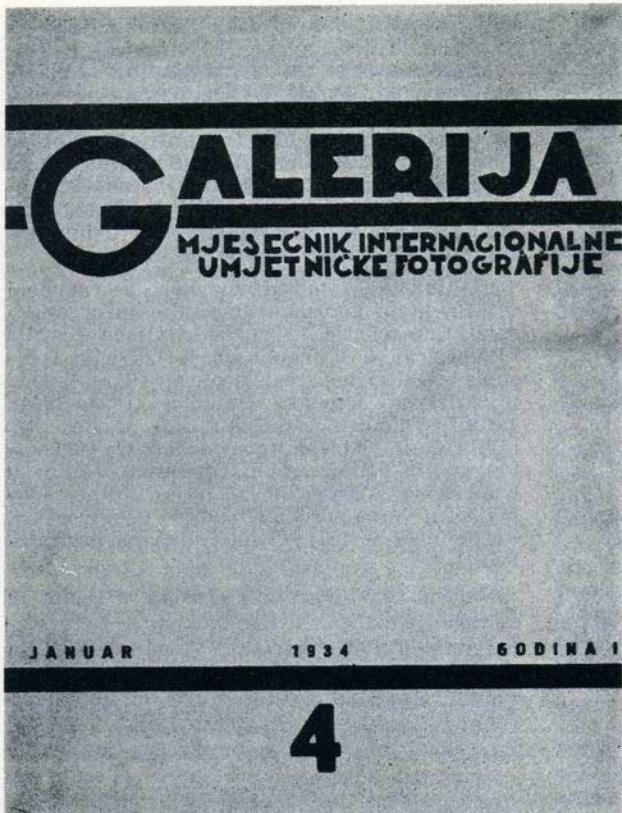
vati i vlastiti »Fotografski vjesnik« (1926–7. dvadeset brojeva s oko 500 stranica) i osniva fotolaboratorij (u tzv. Bartulićevu palači na Dolcu u Zagrebu). Organizirala je velik broj samostalnih izložbi, prvu 1928. u Umjetničkom paviljonu (682 fotografije!), a otada gotovo svake godine izlaže u Zagrebačkom zboru (današnji Velesajam). Godine 1937. opet izlaže u Umjetničkom paviljonu (307 slika). Njezini članovi često izlažu i u inozemstvu, odakle donose brojne nagrade.

Planinarska fotografija uskoro se razvila i u HPD-ovim podružnicama gdje su organizirane foto-sekcije i izložbe. Najjača je bila »Ivančica« u Ivancu koja je izdavala i časopis »Galeriju« (šest brojeva 1933–4) pod uredništvom Otokara Hrazdire (1898–1944), zatim »Velebit« u Sušaku koja je do 1933. imala četiri izložbe (na posljednjoj 430 slika), zatim »Bilogora« u Bjelovaru, »Bilo« u Koprivnici, »Ravna gora« u Varaždinu, »Japetić« u Samoboru, »Papuk« u Virovitici, »Jankovac« u Osijeku (600 slika na prvoj izložbi!) itd.

Godine 1931. Branimir Gušić (1901–75) sa snimateljem Karлом Koranekom iz Beča snima naš prvi dugometražni planinarski film »Durmitor«, a iduće godine snimatelj Aleksandar Gerasimov (1894–1977) iz Škole narodnog zdravlja u Zagrebu film »Velebit«. Za razvoj planinarske fotografije mnogo je

Čovjek u labirintu Rožanskih kukova — prizor iz filma »Velebit« Aleksandra Gerasimova, snimljenog 1932., po HPD-ovim sugestijama u vrijeme izgradnje Premužičeve staze

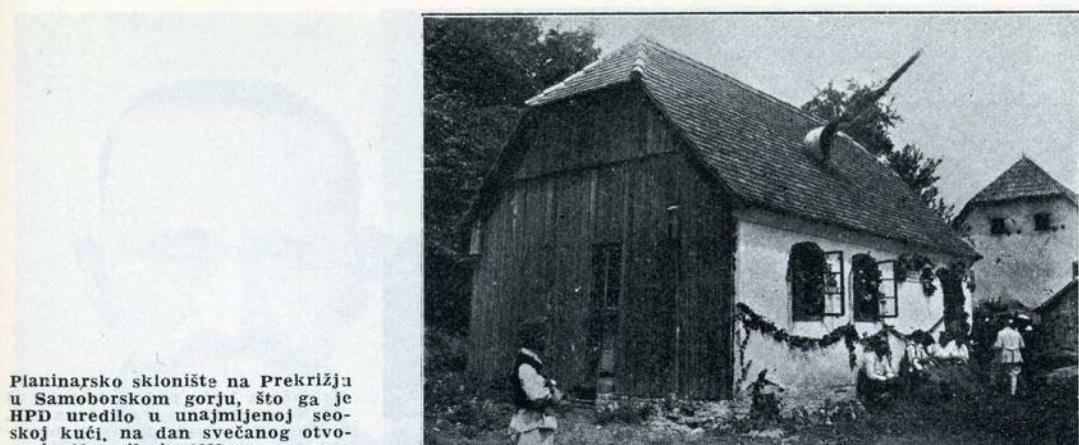

Otokar Hrazdira (1898—1944) osnovao je 1931. fotosekciju s 22 člana u podružnici HPD »Ivančica« u Ivanču, 1932. organizirao izložbu planinarskih fotografija, a 1933. počeo izdavati časopis »Galeriju«. Sjeme koje je tada poslijao još donosi plodove: Ivanec je i danas fenomen kao centar amaterske fotografije. PD »Ivančica« organiziralo je 15 izložba, god. 1982. povjerenja joj je izložba »Dani Jugoslavenske fotografije«, a njezin član Cvjetko Soštarić izabran je za predsjednika Foto-kino saveza Jugoslavije.

Gore: Naslovna stranica Hrazdirine »Galerije«

Dolje: Hrazdirina snimka Grossglocknera iz 1932. godine

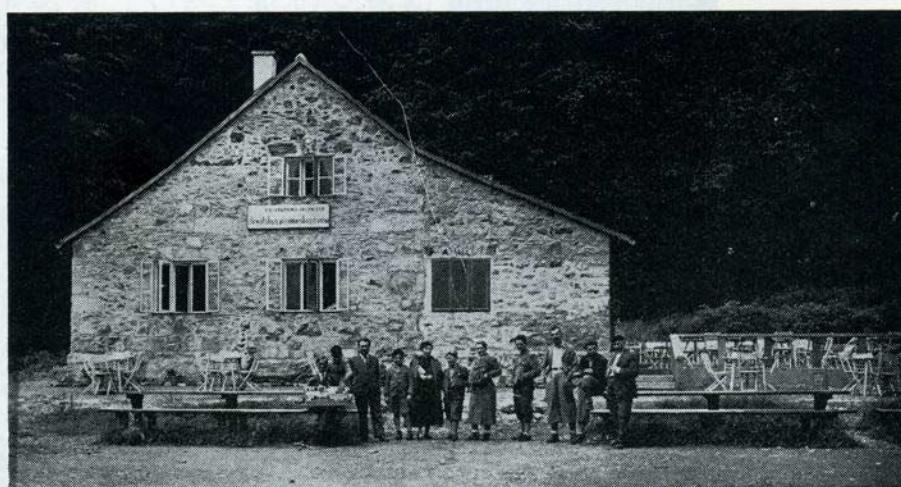
Planinarsko sklonište na Prekrižju u Samoborskom gorju, što ga je HPD uredilo u unajmljenoj seoskoj kući, na dan svečanog otvorenja 28. svibnja 1922.

pridonio HP, koji je prvu planinarsku fotografiju donio već 1898., a između dva rata objavio nebrojeno fotografiskih priloga na papiru za umjetni tisak. Srećom, jer su na tisuće ostalih fotografija, u kojima je uživala tadašnja javnost, za nas danas nepoznanica. Tek iz novinskih izvještaja možemo naslućivati koliko su divnih doživljaja pružale tadašnje izložbe svojim posjetiocima. Ipak, one su posijale sjeme, a plodovima su se koristile i poslijeratne generacije. Završimo s citatom iz izvještaja Foto-sekcije skupštini HPD-a 1940. godine: »Fotografija je najjači propagator planinarstva, igra vidnu ulogu u planinarskom pokretu. Sto znači predstaviti jednu planinu i sve ono što se u njoj zbiva, ako nemate sliku, dijapositiv? Ništa! Sve vam ostaje pusto, jer iz samih riječi ne možete razabrati što vam želimo prikazati.« (Lit.: Ž. Poljak: Planinarska fotografija u Hrvatskoj, NP 30:169, 1978.)

HPD-ove kuće i skloništa

Spomenuli smo već dva najveća HPD-ova objekta: stari Tomislavov dom nastao dogradnjem »Gradske kuće« i novi, poslije požara starog, te piramide na Sljemenu, drvenu i željeznu. No, na Medvednici je bilo još nekoliko objekata koji su danas već zaboravljeni. Najprije je 1882. sagrađeno kod Kraljičina zdenca drveno »pristanište« (danas bismo rekli nadstrešnica), a deset godina poslije toga zakupljena je od vlaste zgrada pod Susedgradom i uređeni su nasadi i staze pod gradinom. Kad je 1934. izgorio Tomislavov dom, uređeno je u njegovu susjedstvu privremeno sklonište.

Nakon Medvednice Hapedaši su nastojali obraditi i Samoborsko gorje, ali u tome nisu imali mnogo sreće. HPD je 1922. iznajmilo sklonište u jednoj seoskoj kući u Prekrižju iznad Ruda, ali je 1926. moralo unajmiti dru-

Privremeno sklonište na Sljemenu nakon požara Tomislavova doma 1934.

Krajačeva kuća pod Vučjakom na Zavižanu (1594 m), sagrađena 1927. Na tom je mjestu danas Planinarski dom Zavižan

gu kuću u istom selu. U Stojdragi, na pragu Žumberka, uređeno je 1926. sklonište u župnikovoj kući, ali se nije dugo održalo. Na Japetiću je 1925. otvoreno Mesićevo sklonište u kući koja je HPD-ova poklonjena zaslugom Stojana Mesića iz Samobora, ali je 1930. oplaćkana, a 1931. spaljena do temelja. Srećom je nakon toga ojačala podružnica »Japetić« u Samoboru, koja je uspješno održavala Šoićevu kuću i uz to dobila u vlasništvo gradinu Okić.

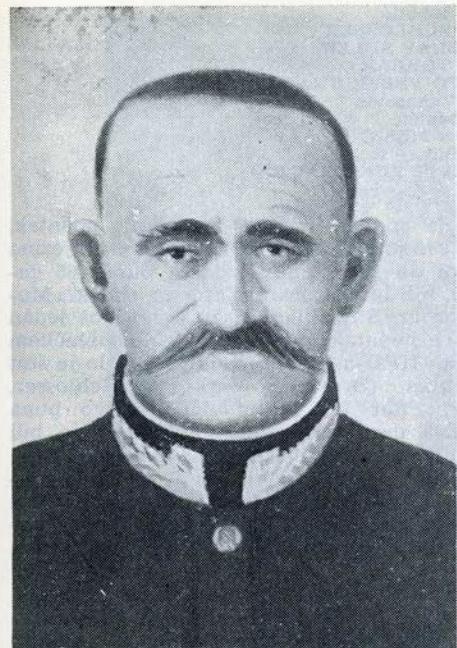
Velika je HPD-ova zasluga u planinarskom otvaranju Gorskog kotara. Prvi je cilj bio olakšanje posjeta Risnjaku, pa je najprije 1921. unajmljena na 15 godina predratna lugarnica vlastelinstva Thurn-Taxis na Smrekovcu, zatim je 1926. uređeno sklonište u državnoj stočnoj stanici u Mrzloj Vodici, a 1929. kupljena je zgrada u Gornjem Jelenju. Kruna svega bilo je otvorenje doma na Risnjaku

1932. godine. Osim toga je u srcu Bijelih stijena 1928. sagradeno Hirčeve sklonište.

Slijedeća velika HPD-ova briga bio je Velebit. Već prije prvog svjetskog rata uređio je budući predsjednik HPD-a dr Ivan Krajač sa svojim bratom planinarsko sklonište na Rujicama u Senjskom bilu (1912. god.), no pravi prodor u ovu, tada teško pristupačnu planinu, započeo je tek 1922., kada je kupljeno sklonište na Strugama u sjevernom Velebitu, a zatim pokrenuta akcija za izgradnju kuće pod Vučjakom na Zavižanu. Otvorena je 1927. i nazvana Krajačevim imenom. Iste godine društvo je kupilo za sklonište seosku kuću na Mirevu, na pragu srednjeg Velebita. Kako se s vremenom pokazala neprikladnom, uzeta je 1937. u zakup druga zgrada, ali je iduće godine izgorjela. Krupan je uspjeh bio izgradnja Rossijeveg skloništa 1929. u Rožanskim kukovima, tada još posve nepristupa-

Kolibu na Mirevu (Veliki Alan, 1380 m) kupilo je HPD 1927., ali ju je napustilo 1937. Nakon izgradnje lugarnice-skloništa na Alanu PSH ju je oko 1965. prodao (obnovljena je kao privatna kuća za odmor)

Car Bijelih stijena oduševljava planinare već od konca prošlog stoljeća. Bizarnost kraških oblika zaokuplja maštu svakog posjetioca (slika desno). Put u njihovo središte otkrio je Dragutinu Hircu 29. srpnja 1899. Jakov Mihelčić, lugar iz Begovog Razdolja (slika gore)

HPD je tu 1928. sagradio kuću i nazvalo je Hirčeyim imenom. God. 1968. njezini su ostaci poslužili za gradnju nove kuće PD »Rade Končar«

čnom i divljem kršu (Premužičeva staza počela se graditi tek iduće godine). U južnom Velebitu je HPD uz pomoć podružnice u Gospiću uredilo jednostavna skloništa na Strugama (1935), iznad Bunovca (1937) i u cestarskoj kući pod Tulovim gredama (1940. godine).

Ovim prikazom obuhvaćena je samo djelatnost Središnjice u Zagrebu, dok će o podružnicama biti posebno riječi. Kako vidimo, Središnjica je vodila najviše brige o Risnjaku i Velebitu, gdje podružnice nisu bile dovoljno jake za težak pionirski posao. Gotovo identična situacija je i danas, kad je briga za te dvije planine teško breme Planinarskog saveza Hrvatske.

HPD i Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti

HPD je već u samom početku rada okupilo i velik broj članova Akademije. Oni nisu bili učlanjeni samo iz formalnih razloga već su bili protagonisti u razvitku našega planinarstva. Evo nekoliko podataka koji rječito svjedoče o udjelu akademika u HPD-u. Od prvih 16 članova Akademije koje je Hrvatski sabor izabrao 1866. godine, na popisu članova HPD-a nalazimo već u prvoj godini njegova djelovanja devetoricu, dakle, više od polovine (imena članova HPD-a ispisana su velikim slovima):

Janez Bleiweiss
Mirko Bogović
Vatroslav Jagić
SIME LJUBIĆ
FRANJO RAČKI
PAVAO MUHIĆ

Jovan Subotić
JOSIP SCHLOSSER
BOGOSLAV SULEK
JOSIP TORBAR
ADOLFO WEBER TKALČEVIĆ
Živko Vukasović
Duro Daničić
MATIJA MESIĆ
Milko Šuhaj
LJUDEVIT VUKOTINOVIC

Ili da spomenemo još značajniji podatak, da su svi predsjednici Akademije od njezina osnutka do 1921. godine, dakle punih 65 godina(!), bili organizirani planinari (Rački, Muhić, Torbar, Smičiklas, Mažuranić). Još jedan značajan podatak: od 13 osoba na osnivačkom sastanku HPD-a 15. listopada 1874. bilo je šest akademika (Brusina, Matković, Schlosser, Torbar, Pilar i Vukotinović). Gotovo puna prva dva desetljeća predsjednici HPD-a bili su akademici. Nema sumnje da je zbog toga HPD steklo velik ugled i da je njegovo djelovanje u to doba dobrim dijelom bilo u službi znanosti. (Lit: Ž. Poljak: Uloga Jugoslavenske akademije u razvitku planinarstva u Hrvatskoj, NP 17:35, 1965).

HPD i Zagrebačko sveučilište

Među profesorima Zagrebačkog sveučilišta postojala je već od početka njegova djelovanja tako velika privrženost planinarstvu da nam to danas u prvi mah izgleda gotovo nešvatljivo. To se može objasniti time što su se planinarstvom koristili za znanstvene i istraživačke svrhe, zatim kao pedagoškim pomagalom u radu sa studentima, ali isto tako i time što su znali uživati u planinskoj prirodi.

Sklonište u Gornjem Jelenju (882 m) služilo je HPD-u od 1929. kao baza za Risnjak, a nakon izgradnje doma na Risnjaku prodano je kao suvišno

Dom na Risnjaku sagrađen je 1932., uništen za vrijeme rata, obnovljen 1958., danas ozbiljno ugrožen zbog dotrajalosti. Veličina HPD-ovog pothvata vidi se iz činjenice što je njegova obnova danas gotovo neizvediv zadatak

di. Radi ilustracije neka posluži popis sveučilišnih rektora od osnutka Sveučilišta do 1908. godine, iz kojeg se vidi da su od 34 rektora ravno 24 bili članovi HPD-a (ispisani velikim slovima):

1. MESIĆ Matija, 1874—5
2. Spevec Stjepan 1875—6
3. Kržan Antun 1876—7
4. Vojnović Konstantin 1877—8
5. Maixner Franjo 1878—9
6. Ivecović Franjo 1879—80
7. BRESZTYENSKY Aleksandar 1880—1
9. SUK Feliks 1882—3
10. LORKOVIĆ Blaž 1883—4
11. PILAR Gjuro 1884—5
12. Baron Gustav 1885—6
13. VRBANIC Franjo 1886—7
14. SMČIČKLAS Tadija 1887—8
15. Franki Antun 1888—9
16. MARJANOVIC Luka 1889—90
17. NODILO Natko 1890—1
18. BUJANOVIC Ivan 1891—2
19. PLIVERIĆ Josip 1892—3
20. DVORŽAK Vinko 1893—4
21. Maurović Antun 1894—5
22. SPEVEC Franjo 1895—6
23. PAVIĆ ARMIN 1896—7
24. DOCKAL Juraj 1897—8
25. SILOVIĆ Josip 1898—9
26. ARNOLD Gjuro 1899—1900
27. Vimer Rudolf 1900—1
28. VRBANIC Franjo 1901—2
29. KLAIC Vjekoslav 1902—3
30. BUJANOVIC Ivan 1903—4
31. PLIVERIĆ Josip 1904—5
32. HEINZ Antun 1905—6
33. Bauer Antun 1906—7
34. MAUROVIĆ Milivoj 1907—8

Još jedan zanimljiv podatak. Književnik dr. Franjo Marković, profesor Zagrebačkog sveučilišta i odbornik HPD-a, napisao je 1900. godine: »Zagrebačka gora Sljeme mogla bi

biti slušatelju zagrebačkog mudroslovnoga (= filozofskog) fakulteta čestim poučnim vježbalištem za njegovih četiriju naučnih godina; po nedjeljah i svetcih, i kraćih praznika školskih, ona mu je lako pristupna.« (Lit.: Ž. Poljak: Naši sveučilišni profesori kao planinari, NP 17:247, 1964).

HPD i Asocijacija slavenskih turističkih (planinarskih) društava (AST)

Od HPD-ovih međunarodnih kontakata valja spomenuti njegovo sudjelovanje u AST-u. Iako ova asocijacija nije odigrala neku važniju ulogu, zanimljiva je njezina povijest. Ideja o širem povezivanju slavenskih planinara nikla je na Slavenskom kongresu u Pragu 1908. god., gdje je zaključeno da se 1910. god. u Sofiji, prilikom Drugog sveslavenskog kongresa održi i Sveslavenski turistički (planinarski) kongres. Osnovana je ruska, jugoslavenska i poljska sekcija, a češkoj je stavljen u dužnost da obavi pripreme. Ona je već 8. kolovoza pozvala na dogovor u Ljubljani 22 slavenska društva (iz Hrvatske: HPD, Liburniju iz Zadra, Rivijeru iz Opatije i Primorsko planinsko društvo iz Rijeke). Zaključeno je da se osnuje Savez sveslavenskih turističkih organizacija, da mu centrala bude u Pragu, a predsjednik Čeh dr. Vratislav Černy. I doista, u Sofiji je 1910. g. Sveslavenski turistički kongres prihvatio taj prijedlog i preporučio zajedničke izlete od slovenskih Alpa i od Karpata do Soluna i Vladivostoka. Zaključci nisu bili ostvareni jer ih je uskoroomeo Balkanski rat.

Osnivački sastanak AST-a održan je tek 1925. u Tatrama. Kao glavne svrhe označene su slavenska uzajamnost, međusobno zблиžavanje i zajednički kulturni rad. Prvi kongres AST-a održan je iduće godine u Pragu, gdje je kao član jugoslavenske delegacije bio Josip Pasarić, predsjednik HPD-a. Na tom je kongresu poljski delegat Mieczyslaw Orłowicz predložio osnivanje UIAA. Na kongresu u Ljubljani 1928. održao je potpredsjednik HPD-a dr. Ivo Horvat referat o zaštiti prirode i predložio osnivanje nacionalnih parkova u Velikoj Paklenici, Štirovači, na Bijelim stijenama i Plitvičkim jezerima. Iduće godine, na kongresu u Lavovu u Poljskoj, izabran je za predsjednika AST-a Josip Pasarić, koji je trebao 1932. organizirati kongres u Zagrebu. HPD i SPD su iduće godine predložili odgodu kongresa »uslijed teških ekonomskih prilika«, ali on nije održan ni 1933., jer je Pasarić upravo tada podnio ostavku na funkciji predsjednika HPD-a, a zatim i na funkciji predsjednika AST-a. Kongres je održan tek 1934. u Ljubljani (delegati iz HPD-a bili su dr. Ante Cividini i dr. Zlatko Prebeg). Posljednji kongres održan je 1938. u Pragu. U AST-u su bila učlanjena četiri saveza: Savez planinarskih društava kraljevine Jugoslavije, Klub československých turistů, Břežanský turistický soubor a Polskie Towarzystwo Tatrzańskie. Svaki od njih slao je na kongres po tri delegata. Oni su zastupali oko 150.000 članova u četiri zemlje. Ukupno je održano deset kongresa. Prema podacima iz raznih izvještaja i časopisa, rekonstruirali smo njihov redoslijed: I. Prag 1926, II. Krakov 1927, III. Ljubljana 1928, IV. Sofija 1929, V. Prag 1930, VI. Lavov 1931, VII. Ljubljana 1934, VIII. Krakov 1925, IX. Sofija 1936. i X. Prag 1937.

Iako je 1910. god. AST-ova uloga očito bila zamišljena panslavistički, zbog izostanka Rusije nije mogla dobiti na širini, a niti HPD-ovo sudjelovanje nije ostavilo dubljega traga. Uostalom, hrvatsko-slovensko-česka planinarska povezanost bila je mnogo važnija u doba Austro-Ugarske monarhije, kada još Slaveni Srednje Evrope nisu imali svojih nacionalnih država.

HPD i Savez planinarskih društava Kraljevine Jugoslavije

Za vrijeme Austro-Ugarske monarhije HPD je imalo srdačne odnose sa Slovenskim planinskim društvom u Ljubljani. Poslije propasti Monarhije suradnja se proširila na ostalo južnoslavensko područje. Evo kako poznati srpski planinar i političar Koča Jončić prikazuje razvoj te suradnje (»Razvoj i značaj planinarstva«, str. 47—49, Beograd 1950):

»Odmah poslije obnavljanja rada društava u Hrvatskoj, Sloveniji i Srbiji, dolazi do ideje da se sva društva SHS (tj. u Kraljevini Srbaca, Hrvata i Slovenaca) povežu u jednu zajedničku organizaciju i usklade svoj rad. God. 1919. HPD daje prvo inicijativu u tom pravcu na svojoj godišnjoj skupštini donoseći zaključak,

da se uzme u pretres i prihvati zajednička viša organizacija sa Slovenskim planinskim društvom u svrhu njegovanja alpinistike na cijelom teritoriju SHS. Poseban anketni sastanak po ovom pitanju održan je 15. V. 1925. u Ljubljani na kome je HPD-u poverena izrada projekta pravilnika. Tom sastanku su prisustvovali delegati iz Slovenije, Hrvatske, Srbije i Češke. Delegati iz Češke su na ovom sastanku dali ideju za stvaranje »Slovenskog planinarskog saveta«, na osnovu koje je kasnije stvorena Asocijacija slovenskih turističkih društava. Po pitanju stvaranja Saveza SHS dolazi do dvogodišnjeg sporu između HPD-a i Srpskog planinskog društva. SPD je bilo za teritorijalno osnivanje društava, bez obzira na nacionalno opredelenje naših naroda, s tim da svako društvo s preko 500 članova može postati član Saveza te da mu se dodeljuje teritorija na kojoj će osnivati svoje podružnice. Slovensko planinsko društvo se sa ovim predlogom suglasilo. Medutim HPD je po ovom pitanju zauzeo pravilnije stanovište: da se formiraju društva po nacionalnoj osnovi i stvaraju svoje podružnice u nacionalnim okvirima; ustvari bi to bila forma naših današnjih saveza. Verovatno podrškom tadašnjih vlasti, pobedila je veliko-srpska tendencija SPD-a te je 6. IX. 1925. g. održana osnivačka skupština na Plitvicama na kojoj su za društva-osnivače primljeni: HPD, Slovensko planinsko društvo, Srpsko planinsko društvo i društvo »Fruška gora«, a kasnije je primljeno kao osnivač i Društvo planinara u BiH. I. kongres održan je 17. I. 1926. g. u Zagrebu. Na njemu su definitivno usvojena pravila... God. 1934. u 11 saveznih društava sa 115 podružnicama bilo je 25.595 članova. Društva su imala izgrađenih 117 domova, kuća i skloništa.«

Savez je donosio odluke na godišnjim kongresima. Budući da o njima ne postoji cijelovit prikaz, pokušat ćemo ovdje na temelju prikupljenih podataka iznijeti kratak pregled rada i ulogu HPD-a na njima. Ukupno je održano 14 kongresa: I. 1926. u Zagrebu, II. iste godine na Bočinju, III. 1927. na Avali, IV. 1928. u Sarajevu, V. 1929. u Novom Sadu, VI. 1930. u Beogradu, VII. 1931. u Zagrebu, VIII. 1933. u Ljubljani, IX. 1934. u Skoplju, X. 1935. u Dubrovniku, XI. 1936. na Trebeviću, XII. 1937. u Novom Sadu, XIII. 1938. u Beogradu, XIV. 1940. u Ljubljani.

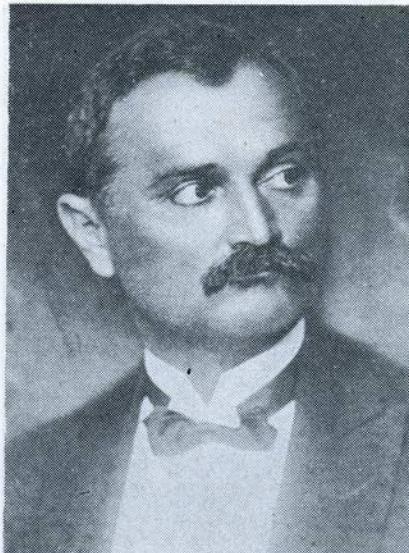
Na I. kongresu izabran je predsjednikom Josip Pasarić, tajnikom HPD-ov tajnik Zlatko Prebeg, a sjedištem Zagreb. Na tom kongresu je odbijena molba za učlanjenje zagrebačkog HTK »Sljeme« (bijše HPD-ove podružnice), s kojom je HPD bilo u sporu. Na II. kongresu održao je delegat HPD-a Josip Poljak predavanje o Velebitu s dijapo pozitivima »koje je zadržalo gledaoce«. Na IV. kongresu je na HPD-ov zahtjev utvrđeno da je Srijem ubuduće teritorij HPD-a, a u članstvo je primljen »Runolist« iz Zagreba. Na VI. kongresu primljena su društva: Skala, Sljeme, Romanija, Kosmos i Jug. Savez je u svom nazivu zami-

jenio SHS novim imenom države (Jugoslavija). Na VIII. kongresu odbijen je HPD-ov prijedlog da se primi Prijatelj prirode, a u pravila je uneseno da je Savez kulturno udruženje izvan svake politike i partiske akcije. Ubuduće je stalno sjedište Saveza Ljubljana. IX. kongres primio je u članstvo Udruženje studenata planinara iz Beograda, Prijatelja prirode i Bratstvo iz Zagreba, Prirodu iz Rume i Moravu iz Niša. Nakon X. kongresa u Dubrovniku organizirala je podružnica HPD Orjen krstarenje po Jadranu. Na XI. kongresu primljen je Prijatelj prirode iz Sarajeva i Društvo planinara Južne Srbije, a istupa Jug iz Skoplja. Kongres traži da Ministarstvo prosvjete dozvoli dacima upis u planinarska društva (zahtjev je bio odbijen). Delegat HPD-a Fran Kušan održao je predavanje o zaštiti bilja. Prilikom XIII. kongresa održana je u Beogradu izložba planinarske fotografije. Na XIV. kongresu raspravljalo se o HPD-ovom prijedlogu da se Savez reorganizira zbog osnivanja Saveza hrvatskih planinarskih društava. Savez bi trebao postati zajednicom saveza. Skupština je povjerila novoj upravi da taj prijedlog prouči za iduću skupštinu, ali ta nije održana zbog sloma Jugoslavije.

U svom 15-godišnjem djelovanju Savez je pridonio planinarskom razvitku zbiljavanjem planinarskih društava, postizanjem popusta na željeznički reciprociteta članskih povlastica u domovima, a osim toga zastupao je interes naših planinara kod državnih vlasti i u međunarodnim udruženjima UIAA i AST. Njegovu će ulogu nastaviti poslijeratni PSJ, prilagođen novim društvenim uvjetima.

HPD i Savez hrvatskih planinarskih društava (SHPD)

Na temelju sporazuma Cvetković-Maček osnovana je 26. kolovoza 1939. Banovina Hrvatska, koja je obuhvatila i gotovo cijelu Hercegovinu i još 8 kotara u Bosni, a uz to je nekoliko hrvatskih političara ušlo u jugoslavensku vladu. Taj ustupak Hrvatima nastao je iz straha pred ratom, koji će ipak uskoro slomiti Jugoslaviju. U to doba bio je predsjednik HPD-a mačekovac dr. Josip Torbar, koji je također postao ministar jugoslavenske vlade. Ovo je bilo nužno napomenuti da se shvati zašto je HPD već četiri dana nakon osnivanja Banovine Hrvatske potaknulo osnivanje SHPD-a. U HP (1939, br. 10) o tome piše: »Središnja uprava HPD-a zaključila je na svojoj sjednici od 30. kolovoza pozvati HDP Runolist i HTK Sljeme u Zagrebu i Društvo planinara u Bosni i Hercegovini u Sarajevu, da zajedno s HPD-om osnuju SHPD. Sva pozvana društva odazvala su se pozivu, izrađena su pravila i 14. rujna održana je osnivačka skupština, na kojoj je osnovan SHPD. Na skupštini je izabrano privremeno predsjedništvo (predsjednik je dr Fran Šuklje, podpredsjednik HPD-a, podpredsjednik Nikola Matijević, predsjednik HDP Runolist, Dušan Jakšić, predsjednik HTK Sljeme i dr. Ivan Subašić, predsjednik DP u BiH) i privremeno

Vasa Stajić (1878–1947), novosadski kulturni i politički radnik, predsjednik Matice srpske, zalagao se za ravnopravnost jugoslavenskih naroda; osnivač PD »Fruška gora« 1924, Planinarskog saveza Jugoslavije 1925. i Asocijacije slavenskih planinarskih društava 1925.

...nom snova u međunarodno mordinjaloce s svile
pe siveveptiši. Insoči toljveleim omjanoben n

tajništvo (tajnik Alfons Heinz, odbornik HPD-a, zamjenik tajnika Eugen Kumičić, odbornik HTK Sljeme i blagajnik Zvonko Jungwirth, odbornik HDP Runolist), kao i nadzorni odbor (Janko Korotaj, odbornik HPD-a, Petar Došek, odbornik Runolist i Lovoslav Steiner, odbornik DP u BiH)... Nadamo se da će osnivanjem SHPD ojačati planinarska djelatnost u hrvatskim krajevima.«

Bio je to svojevrstan presedan koji se odrazio i na Savez planinarskih društava kraljevine Jugoslavije. Na njegovom XIV kongresu raspravljalo se o HPD-ovom prijedlogu da ovaj savez postane zajednicom saveza, no takvu reorganizaciju sprječio je slom Jugoslavije i ona je ostvarena tek u novoj Jugoslaviji. O djelovanju SHPD zna se malo. Iz HP 1940. godine (br. 5) doznajemo da je SHPD srdačno prihvatio kao goste skupinu bugarskih planinara, koji su tom prilikom posjetili Sljeme i u Zagrebu održali predavanje o bugarskim planinama.

HPD i Društvo planinara u Bosni i Hercegovini (DPBH)

Zanimljivo je poglavlje u povijesti HPD-a njegova fuzija s DPBH, koja u mnogome osvjetjava prlike u međuratnom razdoblju. Za razliku od Hrvatske, Slovenije i Srbije, gdje su u to doba djelovala planinarska dru-

Milan Blažeković, prvi predsjednik Društva planinara u BiH (1921 — 30. 2. 1924)

Lavoslav Steiner, suosnivač i počasni član DPBH

štva s nacionalnom naznakom u svom imenu, u nacionalno mješovitoj Bosni izbjegavala su društva i sekcije takvu praksu, pa iako su pretežno okupljala članove jednog naroda ili vjere, nazivala su se neutralnim imenima kao što su Kosmos, Därzeles, Slavija, Romanija i DPBH (Prijatelj prirode imao je klasno obilježje). Ipak među društvima nije bilo netr-

peljivosti, jer je među pravim planinarima i ne može biti. Tako su npr. sva društva zajedničkom akcijom 1935. tiskala Popovićev vodič »Kroz planine BiH«.

DPBH osnovali su 1921. Ivan Rengjeo, Josip Leinert, Vejsil Čurčić, Stipo Sukić, Suljo Suljagić, Jure Filipović, Josip Trojer, Lavoslav Steiner, dr. Milan Maraković, Hinko

Duro Telar, drugi predsjednik DPBH (30. 3. 1924 — 22. 4. 1928) i počasni predsjednik

Josip Trojer, suosnivač DPBH i počasni član

Stanko Štambuk (1894 — 1971), potpredsjednik DPBH i počasni član

Dr. Mahmud Behmen (1895 — 1937), predsjednik DPBH (9. 2. 1935 — 10. 11. 1937), član HPD, potpredsjednik predratnog PSJ

Lisac i Vlado Sarnavaka. Društvo je neslužbeno okupljalo bosanske Hrvate, ali je bilo znatno otvorenije prema pripadnicima drugih naroda nego sarajevska podružnica HPD «Bjelašnica» (osnovana 1923). O njihovu od-

nosu govori uvijena ocjena dr. Josipa Flegera: »Time nije došlo do kolizije s HPD-om jer su DPBH vodili također Hrvati, koji su išli s pretpostavke da se pod drugim uvjetima, a u ovim katkada vrlo teškim prilikama, ne bi

Dom na Trebeviću (1609 m) sagradio je 1932. DPBH na temeljima predratne kuće, a 1940. postao je vlasništvom HPD-a; izgorio 1954.

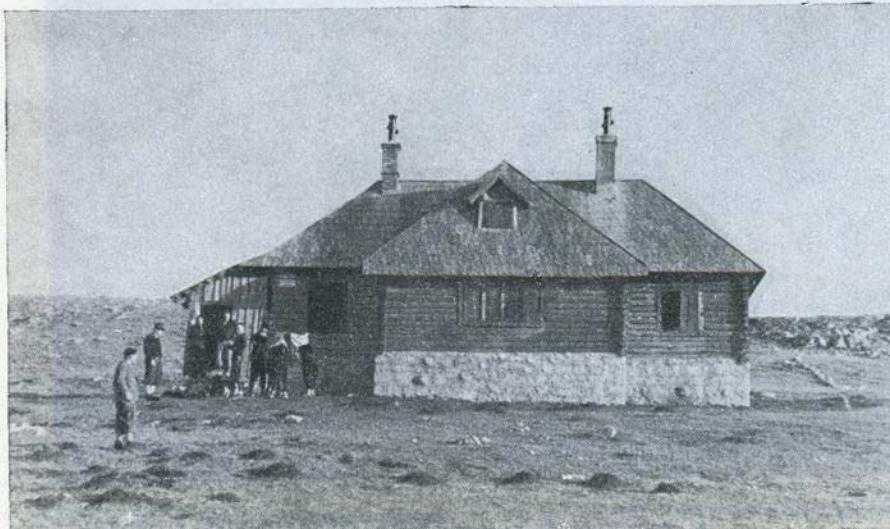

Suljo Suljagić (1885 — 1962), suosnivač DPBH i počasni član. Planinarski staž je započeo prije prvog svjetskog rata u Bos. herc. turističkom klubu, a poslije drugog rata bio je član PD »Treskavica«. Bio je najbolji poznavalac i fotograf BiH planina. Zahvalni drugovi podigli su spomen-obilježje na njegovu grobu (slika desno)

u nadolazećim parovima. Kroz vlasničku su imala veliki broj planinarskih i turističkih novčićeva, a u zemlji su ostali i stalni obiteljski pomoći. Učestvovao je u mnogim planinarskim i turističkim skupovima, a u svakom od njih je bio učinkoviti organizator i voditelj. Učestvovao je u mnogim vojnim operacijama, a u svakoj je bio učinkoviti vođa. Iako je bio učinkoviti vođa, bio je i dobar prijatelj, ljudski i dobar čovek. Učestvovao je u mnogim vojnim operacijama, a u svakoj je bio učinkoviti vođa. Iako je bio učinkoviti vođa, bio je i dobar prijatelj, ljudski i dobar čovek.

Dolje: dom na Devečanima (1763 m) na Vlašiću podigla je 1932. travnička podružnica DPBH; svojim HPD-a postao je 1940.

moglo, a ni dalo ni izdaleka postići na polju planinarstva ono, što se postići imalo« (HP 1941, br. 1).

DPBH je preuzeo ostavštinu predratnog Bosansko-hercegovačkog turističkog kluba i s vremenom se razvilo u najjače društvo u BiH (1928. imalo je 1550 članova). Njegovi su predsjednici bili: 1. Milan Blažeković (1921—4), 2. Đuro Telar (1924—8), 3. dr. Ivan Pavičić (1928—9), 4. dr Ivan Subašić (1930—2), 5. Jure Filipović (1932—5), 6. Mahmud Behmen (1935—7), 7. dr Vjekoslav Jelavić (1938—9), i 8. dr. Ivan Subašić (1939—40). Društvo je organiziralo i podružnice po bosanskim gradovima. Nazivale su se po svom sjedištu, a bilo ih je osam: 1. Banja Luka, 2. Usora, 3. Tuzla, 4. Bugojno, 5. Travnik, 6. Zavidovići, 7. Rogatica i 8. Fojnica. Društvo je osobit uspjeh postiglo u podizanju planinarskih kuća po planinama, imalo ih je više nego sva ostala društva u BiH zajedno.

Fuziji s HPD-om, koja je trebala biti na dnevnom redu skupštine DPBH 1939, u početku je bilo otpora u Sarajevu. »Po člancima, iznesenim u dnevnoj štampi, nakon objave dnevnog reda glavne skupštine, bilo je jasno, da će se jedan dio članova oprijeti namjeravanoj fuziji. Međutim, prijedlog o spajanju ipak nije došao na dnevni red Skupštine, jer je policijska uprava, na intervenciju te mađrine, pitanje fuzije skinula s dnevnog reda obrazloživši to formalnim razlozima.« Odonorenje je stiglo tek iduće godine kada je »konačno sazvana i održana posljednja 18. glavna skupština dne 18. X. 1940. u prostorijama Hrv. pjevačkog društva „Trebević“. Skupština je jednoglasno primila prijedlog o spajanju DPBH s HPD, Središnjicom u Zagrebu, nakon

Kuća na Prokoškom jezeru (1640 m) na Vranici podiglo je 1937. DPBH, HPD-ova je postala 1941, obnovljena 1952, izgorjela 1983.

19-godišnjeg opstanka društva i besprimjernog rada na području planinarstva Bosne i Hercegovine« (HP 1940, br. 2).

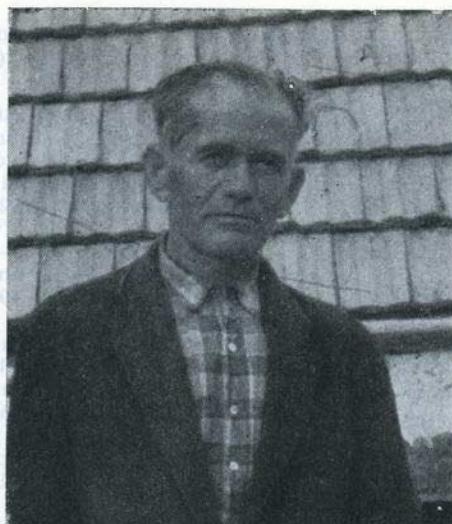
Tom fuzjom dobilo je HPD 14 kuća i sve podružnice DPBH, uz dosadašnje podružnice HPD-a i njihove kuće. U takvim se uvjetima mogao očekivati pravi procvat planinarstva u BiH, ali je njegova sudbina bila tragična: već godinu dana poslije, u ratnom vihoru, planinarska je organizacija raspršena, a domovi su jedan za drugim izgubljeni kao žrtve pljačke i paljive. Jednako tako je postradalo i pet objekata podružnice HPD »Bjelašnica« iz Sarajeva, HPD »Bitovnja« iz Kreševa i HPD »Stožer« iz Bugojna. Nekoliko objekata, koji su preživjeli rat, a i temelje onih koji su srušeni, iskoristila su poslijeratna planinarska društva u SR Bosni i Hercegovini u toku planinarske obnove. Nove planinarske generacije većinom ne znaju za ovu činjenicu pa neka ih popis kuća, što ih je imalo DPBH i njegove podružnice u Bosni tijekom dva desetljeća,

Dom kod Kraljičine vode, zvan Kraljica (1580 m), na Vlašiću sagradila je travnička podružnica DPBH; svojinom HPD-a je postao 1940, spaljen 1942.

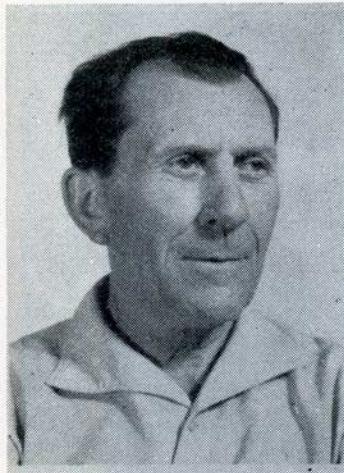
podsjeti na poštovanje tradicije i pionirskog truda naših prethodnika:

1. Hrasnički stan (1311 m), naslijedena od bivšeg Bosansko-hercegovačkog turističkog kluba, spaljena 1942.
2. Stinu do pod Bjelašnicom (1576 m), uredena 1923. u zgradbi unajmljenoj od Pokrajinske uprave, spaljena 1942.
3. Jablan do na Treskavici (1631 m), sagr. 1925, propala za rata.
4. Trnovu pod Treskavicom (844 m), sagr. 1925. propala za rata.
5. Vukelina voda na Jahorini, sagr. 1925, stećena fuzijom s PD »Jahorina«, spaljena 1941.
6. Bitovnja (1662 m), otvorena 1929, spaljena 1942.
7. Svatovac kod Tuzle (338 m), otvorila ju je podr. Tuzla 1931.
8. Devečani na Vlašiću (1763), sagr. ju je podr. Travnik 1932, spaljena 1942 (obnovljena 1959).
9. Dom na Trebeviću (1609 m), sagr. 1932. na temeljima stare kuće, obnovljen poslije rata, a zatim izgorio.
10. Pogorelica (1222 m), sagr. 1932, opljačkana 1941, u ratu propala, ponovno sagr. 1951.
11. Konjuh planina (1328 m), sagr. ju je podr. Tuzla 1934.
12. Semeć-planina (1450 m), nad Rogaticom, sagr. ju je 1935. podr. Rogatica.
13. Tajan (1218 m), iznad Zavidovića, sagr. ju je 1935. podr. Zavidovići.
14. Prokoško jezero na Vranici (1640 m), sagr. 1932, uništena 1941, obnovljena 1952. izgorila 1982.
15. Kraljičina voda na Vlašiću (1580 m), počela ju je graditi podr. Travnik i 1939. stavila pod krov, spaljena 1942.
16. Papratine nad Boračkim jezerom (547 m), društvo ju je ustupilo RTPD »Prijatelj prirode« iz Sarajeva

Kuću na Velikom Vilincu (1961 m) sagradila je 1939. sarajevska podružnica HPD »Bjelašnica« na prekrasnom položaju među stijenama Čvrsnice (slika dolje). Za izgradnju je bio vrlo zaslужan zemljoradnik Jozo Klepica (1904 — 1969; slika gore), poslije rata planinarski vodič i osnivač PD »Vilinac« u selu Doljanima

Josip Plaček (1897 — 1979), do 1934. agilni član podružnice HPD »Bjelašnica« u Sarajevu, zatim tajnik Matice HPD u Zagrebu, u kojoj je osobito održavao veze sa sarajevskim planinarima. Bio je pokretač društvenih akcija, fotograf, pisac, član AO-a, pročelnik putne blagajne i omladinske sekcije. Poslije rata član PD »Zagreb«

Kulturni život na Trgu
Kralja Petara Krešimira IV.
tehnoloških i vještinskih
predstava, izložbe, koncerti,
predstave, teatralna i filmska
izvedba, razne kulturne
aktivnosti.

**Kuća sarajevske podružnice HPD
»Bjelašnica« pod Velikim Vlincem**
na Čvrsnici na dan otvorenja 6.
kolovoza 1939. Bila je to najviša
kuća (1961 m) u povijesti hrvatskog
planinarstva

Podružnica HPD »Bitovnja« u Kreševu
sagradiла је 1940. na izvorу
Banje zgradu s kadama i kabinama,
a u samom Kreševu veliki
dom sa 16 prostorija

Kuću na Bukoviku (1530 m) sagradila je 1935. podružnica HPD »Bjelašnica« iz Sarajeva, nadograđila je 1938, pošumila okolicu 1940, osnovala alpski vrt 1941. Spaljena je 1942.

Dodajmo ovdje nekoliko riječi o razvijanju HPD-ovih podružnica u BiH. U Knjizi zapisnika sjednica HPD 1919–25, koja se čuva u Planinarskom muzeju u Samoboru, nalazimo da je 1919. ili 1920. u sarajevskom »Hrvatskom

sportskom savezu« osnovana planinarska sekcija koja je zatražila da postane podružnica HPD-a (str. 17), a zatim saznajemo da je to i postala (str. 37), no o njezinom dalnjem djelovanju nemamo podataka. Godine 1923. osno-

Članovi podr. HPD »Bjelašnica« iz Sarajeva na Čvrsnici 1930. Sjede: Lekso Raguz, prof. Ante Martinović, dr. Franjo Raguz, dr. Ante Raguz i dr. Josip Fleger; stoje: Jela Fleger i Josip Nepomucki. Fotografirao Josip Plaček

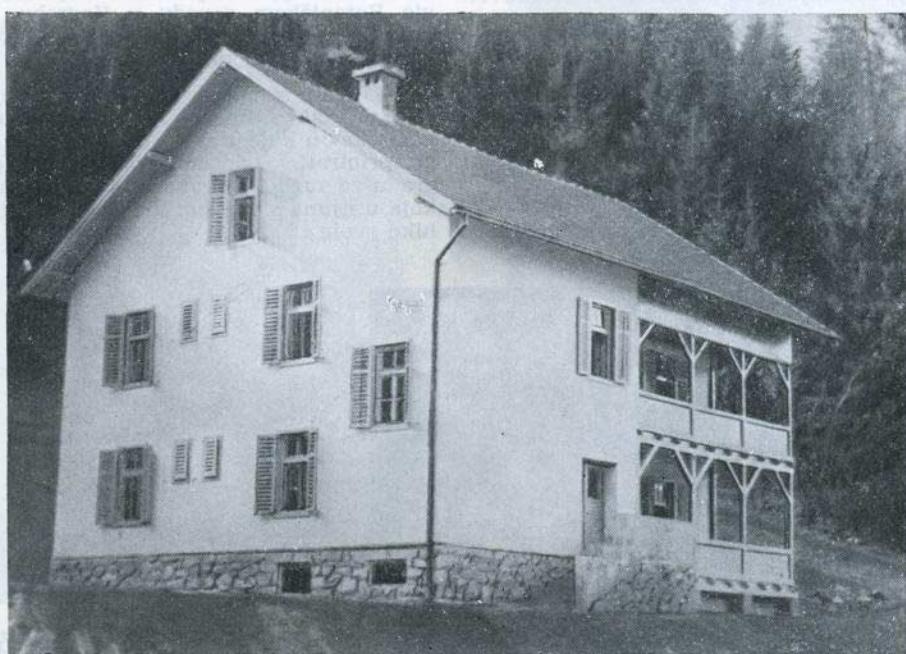

Kuću u Kasov dolu (1340 m) na Bjelašnici uredila je 1935. skij-sekcija HPD »Bjelašnica« iz Sarajeva. Nadograđena je 1937, opljačkana 1941, spaljena 1942.

vana je u Sarajevu podružnica »Bjelašnica« koja je vrlo uspješno djelovala gotovo dva desetljeća. Predsjednici su joj bili prof. Milan Leinert, dr. Dragan Turković, dr. Vjekoslav Kušan, dr. Josip Fleger i Ante Martinović, a tajnici prof. Ivan Renggeo, Josip Plaček, J. Bradić, Oto Černjavski, Drago Maltarić i Milorad Ćićić. Imala je Foto-sekciju (od 1933), omladinsku (od 1941, pročelnik Josip Sigmund), skijašku (osn. 1930) koja je imala skijašku kuću u Kasov dolu i od 1937. održavala

skijaške utakmice na Bukoviku. Pročelnici su joj bili dr. Zdravko Šutej, Ljubomir Stipić, Josip Nepomucki, a osobito se istaknuo Josip Sigmund alpinističkim skijanjem. Podružnica je sagradila kuće na Bukoviku kod Sarajeva i pod Velikim Vilincem na Čvrsnici.

Osim toga imalo je HPD još šest podružnica u BiH: »Ljutoč« u Bihaću (osn. 1929), »Cinear« u Livnu (1929), »Prenj« u Mostaru (1933), »Stožer« u Bugojnu (1935), »Bitovnju« u Kreševu (1937) i »Koprivnicu« u Kupresu (1938).

Dom na Koprivnici (1100 m) sagradila je 1940. na Stožeru ispod Kupreških vrata podružnica HPD »Stožer« iz Bugojna. Spaljen 1942.

Hapedaši-botaničari i zaštita prirode

Botaničari nisu bili samo preteče našega planinarstva, oni su još počevši od Schlossera i Vukotinovića prednjačili u planinarskom djelovanju HPD-a, vješto spajajući svoj prirodoslovni interes s planinarskim, na korist jednoga i drugoga. »Ne raduje li ti se duša kad gledaš oko sebe onaj šaren sag planinskoga cvijeća?« — pita u prvom broju HP 1898. godine botaničar Antun Heinz. Može se s pravom tvrditi da je botaničar slijedom svoga poziva neminovno i planinar i da visok ugled, što ga je HPD postiglo, dobrom dijelom duguje botaničarima i drugim prirodoslovциma. Oni su dali svoj pečat društvu već u njegovim počecima i bogatili mu djelovanje trajnim vrijeđnostima.

Botaničare je najviše privlačio Velebit. Hodočašće ovoj planini započelo je još početkom 18. stoljeća od Kitaibelovih vremena i nije prestalo do današnjih dana. U početku su prednjačili strani botaničari. Među njima se ističe Arpad Degen iz Budimpešte po kojem je nazvan velebitski endem *Degenia velebitica*. Stranim istraživačima ne može se poreći istinski znanstveni interes, ali ne uvijek i dobromanjernost. Unatoč činjenici što nas je npr. Degen zadužio svojim životnim djelom »Flora velebitica« u četiri sveska enciklopedijskog formata (objavila ga je Mađarska akademija znanosti na njemačkom jeziku 1936—38), s pravom mu Stjepan Urban u HP (1940, 33) prigovara da je u svom velikom djelu »prešutio sav golemi i vrijedni rad hrvatskih botaničara na proučavanju Velebita, koji je bio objavljen poslije 1918. godine... Osim toga, naši mladi botaničari poznaju još mnogo bilja i mnogo različitih novih nalazišta, koja Degenu nisu poznata.« Nekoliko podataka iz HPD-ove kronike najbolje će ilustrirati njihov doprinos:

— Schlosser i Vukotinović, budući predsjednici HPD-a, objavili su već 1869. »Floru croaticu«, klasično djelo hrvatske botanike.

Dr. Vincze Borbas (1844 — 1905), profesor botanike Sveučilišta u Budimpešti, proučavao je floru naših planina od 1875. do 1884. i svoje nalaze objavljivao u znanstvenim časopisima

— Dragutin Hirc, prvi urednik HP, objavio je na stotine botaničkih studija i članaka o našim planinama.

— Ljudevit Rossi je niz godina proučavao Velebit i druge naše planine i svoj herbar ostavio Botaničkom zavodu u Zagrebu. Njegov rukopis »Putne zgode jednog hrvatskog planinara« još čeka na objavljivanje.

— Već u svom prvom broju HP objavljuje 1898. članak Antuna Heinza »Planinarstvo i botanika« u kojem autor kaže: »Planinari mogu pribirati, a doista i pribiru, skupocjenu građu za različite grane znanstvene botanike, koja u njima s pravom vidi pregaće i suradnike svoje.«

Dr Karlo Bošnjak (1860 — 1953), profesor, teolog, političar, a prije svega znanstvenik poznat kao istraživač flore dinarskih planina; član uprave HPD-a početkom stoljeća, planinarski putopisac

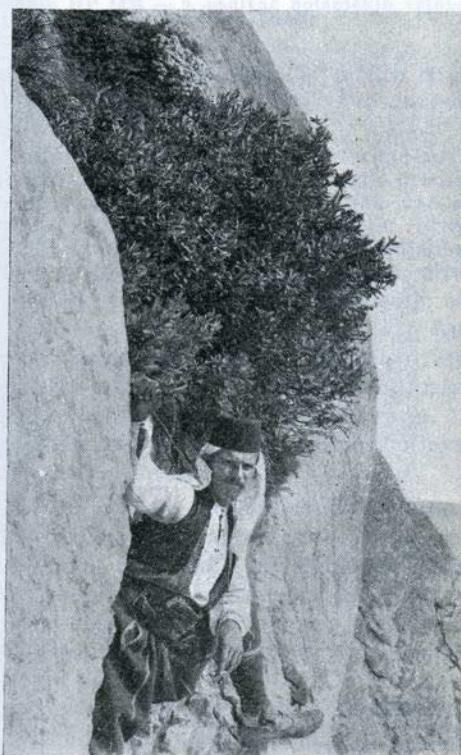
Degenia velebitica, endemski tercijarni relikt koji raste samo na Velebitu, nazvan je imenom istraživača velebitske flore Arpada Degenja. Degen ju je otkrio 17. srpnja 1907. ali je tek bečki botaničar Hayek utvrdio da se radi ne samo o posve novoj vrsti nego i novom rodu i nazvao ga po imenu otkrivača

Arpad Degen (1866 — 1934), profesor botanike Sveučilišta u Budimpešti, pročavao Velebit 1894 — 1913, otkrio Degeniju velebiticu i Sibireju croaticu na Velebitu; posthumno je objavljena njegova Flora velebitica u četiri omašna sveska

Dr. Josip Fleger (1866 — 1966), profesor Medicinskog fakulteta u Sarajevu, suosnivač podružnice HPD »Bjelašnica« u Sarajevu i njezin predsjednik, potpredsjednik HPD-a i začasni član, zaslužan za fuziju DPBH s HPD-om, planinarski pisac i predavač; otkrio je novo nalazište Sibireje croatice na Ćvrsnici

Endemska Sibireja croatica na Ćvrsnici; nekoliko njezinih staništa postoji i na Velebitu

Runolist na Vučjaku iznad Doma na Zavižanu, danas na tom vrhu potpuno istrijebljen — snimak Ive Horvata oko 1928.

— Vale Vouk u HP 1931. priznaje i ističe botanički rad planinara u članku »Istraživanja vegetacije hrvatskih planina«.

— Karlo Bošnjak, marljivi istraživač naše flore i član uprave HPD-a 1904—6, pronalazi novo nalazište runolista na Štedinu u Prokletijama, a sa 70 godina se uspinje na Derovicu.

— Ivo Horvat, botaničar svjetskoga glasa, član uprave 1926—33. i tajnik HPD-a, idealno je spojio planinarstvo s botaničkim istraživanjima.

— Fran Kušan, član uprave 1934—9. i potpredsjednik HPD-a, otkrio je novo nalazište runolista u Prokletijama iznad Rugove, ure-

Dr. Ivo Horvat (1897 — 1963), profesor botanike na Veterinarskom fakultetu u Zagrebu, glasoviti istraživač dinarske flore i fitocenolog, član uprave HPD-a, tajnik 1932, začetnik borbe za zaštitu prirode; njegova je zamisao NP »Risnjak«

dio botanički vrt na Sljemenu, a poslije rata na Velebitu.

— Stjepan Urban, Horvatov đak, otkrio je na izletu 1939. rododendron pod Vaganskim vrhom na Velebitu.

Ni članovi podružnice HPD »Bjelašnica« u Sarajevu nisu zaostajali u tom pogledu:

— Predsjednik Josip Fleger otkrio je 1940. novo nalazište Sibireje croatice na Čvrsnici.

— Pavao Fukarek, predsjednik Omladinske sekcije, poslije rata akademik, proučavao je muniku, a

— Vejsil Čurčić jagliku (*Daphne Blagayana*), i obojica su pisali u HP o svojim nalažima.

Od zaljubljenika u prirodu do pobornika za njezinu zaštitu samo je malen korak. Zato ni malo nije čudno da su članovi HPD-a bili pobornici zaštite prirode, i opet s botaničarima na čelu. I ovu će nam tvrdnju ilustrirati HPD-ova kronika:

— Mijo Kišpatić, prije cijelog jednog stoljeća, u Spomenici HPD-a 1884. upozorava na pustošenje po Medvednici: »Šume su mjestimice toliko isjekli, da uz to nisu ni najmanje brinuli za podmladak. Da je gora gradena od vapnenca kao kras, nedvojbeno bi ona danas bila posve pusta.«

— Dugogodišnji predsjednik HPD-a, grof Miroslav Kulmer, bio je i predsjednik Društva za uredenje Plitvičkih jezera (osnovano 1882; poslije preimenovano u društvo za »uređenje i unapredovanje«). Kad je 1943. društvo prestalo djelovati, HPD-u je pripala njegova imovina i arhiva (čuva se u Planinarskom muzeju u Samoboru).

— Dr. Marko Eisenhut predlaže u HP 1925. tekst Zakonske osnove o zaštiti Plitvičkih jezera i okolice.

— Na kongresu HPD-a 1924. Ivo Pevalek iznosi referat »Gojenje i zaštita planinske flore«.

— U Zagrebu je 1926. osnovan Odbor za zaštitu prirodnih spomenika od tri delegata HPD-a (Karlo Bošnjak, Miroslav Hirtz i Ivo Horvat) i tri delegata Hrv. prirodoslovnog društva (Ivo Pevalek, Josip Poljak i Ervin Rössler).

— Na kongresu Asocijacije slavenskih planinarskih društava u Ljubljani 1928. Ivo Horvat drži predavanje »O zaštiti nacionalnih parkova u našoj državi«.

— Na inicijativu HPD-a i Ivana Krajača Financijskim zakonom za 1928—9. doble su Plitvice, Paklenica i Stirovača u Velebitu status nacionalnog parka, ali, nažalost, samo za ovu budžetsku godinu.

— Predsjednik Josip Pasarić apelira u HP na planinare da čuvaju alpsku floru, jer je, na primjer, runolist na Risnjaku gotovo već istrijebljen.

— Delegat HPD-a u Turističkom vijeću Savske banovine Josip Pasarić iznosi 1931. prijedlog Ive Horvata o zaštiti flore, a Vijeće prijedlog prihvata kao osnovu za buduću zakonsku zaštitu.

— Delegat HPD-a na kongresu Saveza planinarskih društava Jugoslavije 1936, Fran

Dr. Fran Kušan (1902 — 1972), profesor botanike na Farmaceutskom fakultetu u Zagrebu, istraživač hrvatske flore, potpredsjednik HPD-a 1934 — 9, urednik HP 1935 — 9, osnivač botaničkih vrtova na Sljemenu, u Zagrebu i Velebitu

Kušan, energično se zalaže za zaštitu rijetkih biljaka i o tome piše u HP, čim je postao urednikom ovog časopisa.

Članovi su se angažirali ne samo na zaštiti flore, nego i na zaštiti drugih prirodnih znamenitosti. Tako je Josip Poljak već 1926. započeo akciju za zaštitu spomenika prirode, a 1931. iznio obrazloženi stručni prijedlog o zaštiti geoloških objekata. Osim toga, nije se, kao što je to danas običaj, sve svodilo samo na verbalne akcije. Tako je npr. Fran Kušan ispod Tomislavova doma na Sljemenu uredio botanički vrt, koji još i danas postoji, iako je zapušten, a predsjednik »Mosora« prof. Umberto Girometta organizirao je pošumljavanje dalmatinskog krša.

Istina, sav taj trud nije urođio velikim uspjesima. Njegova ozbiljna poruka o opasnosti koja nam prijeti došla je do punog izražaja tek u naše doba. Dalekovidne opomene naših predaka danas nam djeluju kao proročanstvo. Prof. Girometta počeo je 1906. promatrati pustošenje flore i faune po našim otocima i primorskim planinama i 30 godina poslije dokumentirano upozorava: »Ma da je već unatrag 30 godina bilo jakih znakova pustošenja dalmatinske prirode to me ipak, kad prolistam

svoje putne bilješke o flori i fauni naših gora, hvata groza uspoređujući ih sa prijašnjim stanjem. Kroz samih 30 godina, dakle, razdoblje, koje je sa prirodoslovnog gledišta posve nezнатно, daljnje je stradanje dalmatinske prirode išlo upravo naglo, tako da će, budu li ovakve žalosne prilike još malo godina potrajale, potpuno biti pokopan i zadnji trag nekadašnje divne, bogate i raskošne Dalmacije.« Ne obistinjuje li se danas njegovo pročutanstvo?

Skijaški odsjek

Članovi HPD-a već su vrlo rano shvatili da je planinar koji ne zna skijati prikraćen za doživljaj planine što je ona pruža zimi. Prve je skije u Hrvatsku donio sportski učitelj dr. Franjo Bučar iz Švedske i zimi 1884—5. pokušao tečajem na Cmroku naučiti Zagrepčane skijanju, ali bez uspjeha. Godine 1909. krenula su četiri Zagrepčanina skijama na Sljeme. Među njima su bila i dva poslije vrlo poznata planinara: dr. Ivo Lipovščak i Ante Pandaković. Godine 1913, kada je u Mrkopljiju uspješno organiziran prvi skijaški tečaj u Hrvatskoj, ova se dvojka uspinje na skijama na vrh Bjelolasice. Godine 1924. Lipovščak piše prvu hrvatsku knjigu o skijanju. On je bio uz to osnivač zagrebačkog Skikluba i Zagrebačkog zimsko-sportskog saveza. Skijanje postaje u Zagrebu sve popularnije, o njemu redovno pišu i novine.

Početkom zimske sezone 1929. osnovana je u Matici HPD-a Skijaška sekcija (poslije preimenovana u odsjek), a iste godine i u podružnici »Velebit« na Sušaku (80 članova). Iduće godine slijede sekcije u podružnicama u Koprivnici, Dubrovniku i Sarajevu, a 1931. postoje već u Čakovcu, Varaždinu, Ivancu, Go-

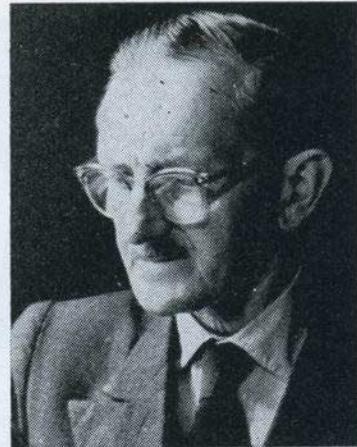
Dr. Ivo Lipovščak (1889 — 1978), svestrani sportaš (nogomet, bacanje kopila, mačevanje), prije svega skijaš i planinar. Aktivan tričetvrt stoljeća. Zasluzan za razvijanje planinarskog i natjecateljskog skijanja, osnivač brojnih skijaških organizacija, poslije rata planinarski pisac i osnivač Seniorske sekcije u PD »Zagreb«. God. 1929. otkrio je skijaške mogućnosti na Vlašiću

Dolje: Lipovščakov snimak Vlašića s Kraljeva gumena 1929. godine

Jahorina

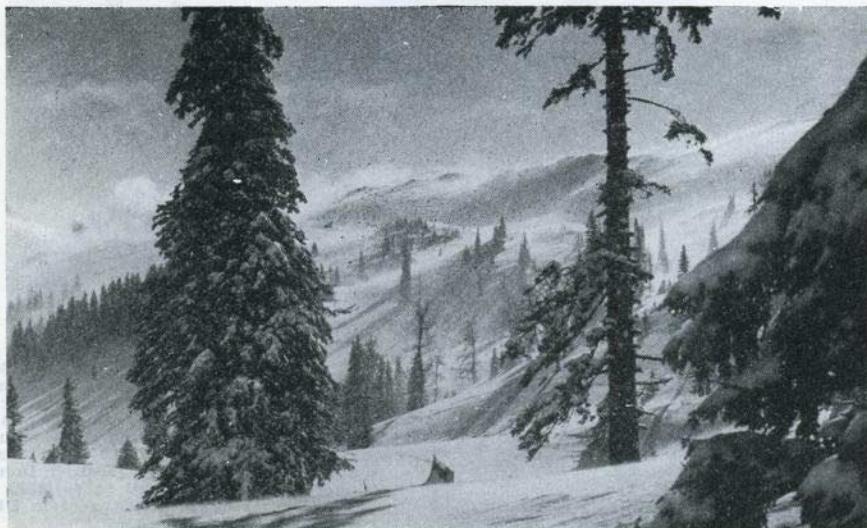
Prirodne ljepote i užitci, koji se ne zaboravljuju

Vlado Horvat (1891 — 1962), zagrebački novinar, skijaš i planinar, otkrio je prije pola stoljeća širokoj javnosti skijaške mogućnosti na Jahorini svojim člancima, skicama (lijevo) i fotografijama (dole). Osim toga bavio se speleologijom, osnovao Planinarski list, a poslije rata uredio 500 stuba na Medvednici

IZ Horyatovih »Uspomena s Jahorine« 1935. god.: Vrhunci koji se svojim visinama tek neznatno razlikuju, spojeni su ugodnim prelazom u pitome kotline kilometričnih duljina, u kojima leže ogromne naslage snijega. Širom čitave prostrane gole plohe, koja se proteže 13 km u dužinu, a do 4 u širinu, nema ni spomena kakvom stablu ili tamnoj pećini. Citav teren daje na prvi pogled izgled uzburkanog mora, kojeg su se golemi valovi naglo zaledili, a preko njih se preilila rastopina bijelog

šećera. Zapanjeni stojimo pred tom tajanstvenom veličajnošću, nepomični i nijemi se divimo, ne vjerujući sami sebi, da je takva prirodna rijetkost u našoj državi... Doista, pravi skijaški raj kakvih smo do sada vidjeli samo u stranim filmovima. Iza nas ljeskaju se suncem obasjane plohe snijega. Išarane su dugačkim brazdama naših dasaka... neopisivi prizori! Prekrasnih li naslada za oko i dušu!

Skijaštvu na Orjenu započelo se razvijati prije pola stoljeća, kada je podružnica HPD »Orjen« iz Dubrovnika podignula Panyjevo sklonište na Orjenskom sedlu (1594 m). Tajnik Pany popeo se prvi na skijama na Orjen 1928. Sklonište je sagradeno 1931. i ubrzo je postalo dubrovački skijaški centar. U pozadini vrh Orjena (1895 m)

Skijanje na Platku postalo je pristupačno širim slojevima tek 1935. kad je podružnica HPD »Velebit« iz Sušaka podignula ovu brvnaru. Naskoro se pokazala pretjesnom te su 1937. nadogradena još dva kata s dvadesetak soba. Izgorjela je 1938.

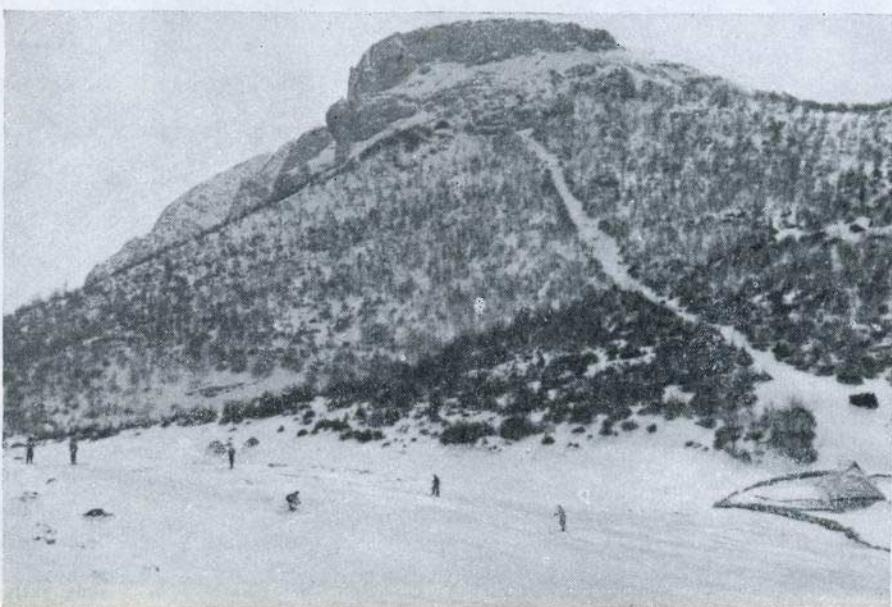

Skijanje u Sarajevu za svoj razvoj mnogo duguje skisekciji podružnice HPD »Bjelašnica« čiji se rad odvijao na Bjelašnici (sklonište u Kasov dolu) i oko društvenog doma na Bukoviku (lijevo), gdje se od 1937. održavalo tradicionalno natjecanje. Dom je spaljen 1942, ali se skijaška tradicija i danas održava (dom PD »Bukovik« iz Sarajeva)

Članovi podružnice HPD »Orjen« iz Dubrovnika na skijalištu pod Orjenskim sedlom, koje je postalo popularno nakon izgradnje skloništa 1931. Njihovo pionirsко djelovanje urodilo je plodom: skijaši su sve brojniji, održavaju se početnički tečajevi, a od 1933. i natjecanja

Splitski planinari pod vodstvom prof. Umberta Giromette otkrivaju skijaške mogućnosti na Kamešnici, najprije u okolini Vagnja, gdje podižu prvo skijaško sklonište, a zatim drugu kuću u blizini Kurtagića dolca. Na slici dio Kurtagića dolca, nad njim Samograd i početak Strmičkih greda

spiću, Osijeku, Samoboru i Karlovcu, a zatim u Splitu, Križevcima, Virovitici itd.

Te godine Matica organizira skijaška natjecanja na Sljemenu s 90 natjecatelja (pobjednici dobivaju plakete), »Orjen« na Orjenu i »Japetić« u Samoboru, a 1932. »Risnjak« u Delnicama. Dvije HPD-ove utakmice postaju tradicionalne: Prvenstvo Medvednice (prvi put 1931) i Prvenstvo HPD-a (1932).

Novinar Vladimir Horvat svojim člancima u »Novostima« otkriva 1933. javnosti skijaške

Počeci skijanja na Velebitu vezani su uz prostrane livade na Dušicama (oko 1400 m) pod Sv. brdom, gdje je podružnica HPD »Visočica« iz Gospića 1927. podigla skijaško sklonište (lijevo). Godine 1936. podiže u blizini svoje sklonište i zagrebački Akademski ski-klub (gore)

mogućnosti Jahorine, kao što je dr. Ivo Lipovšćak 1929. otkrio Vlašić kao raj za skijaše.

Godine 1934. Odsjek u Matici ima već 200 članova, a iduće godine već 15 podružnica ima ski-sekciju. Te godine planinari već imaju tri skijaške skakaonice: na Sljemenu, u Skradu i u Delnicama. Podružnica »Bjelašnica« otvara prvu skijašku kuću, u Kasov dolu na Bjelašnici, a već 1937. započinje s tradicionalnim natjecanjem kod svoje kuće na Bukoviku. Njezin član Josip Sigmund otkriva nove skijaške mogućnosti na brojnim bosanskim planinama i popularizira ih tiskom.

Pročelnici Matičinog Ski-odsjeka bili su Viktor Šetina, Zvonimir Badovinac, Čiro Bronić, Miroslav Čubelić i Josip Grubanović.

Skijaški prelaz grebenom Velebita od Vaganskog vrha do Sv. brda 1934. (J. Smerke s drugovima) bio je pionirski pothvat planinarskog skijanja

Gore: Velebit je svojim zimskim pokrivačem omogućio razvoj kvalitetnog planinarskog skijanja, a svojom dužinom za uždužne ture neobičnih dužina

Dolje: planinarski dom na Jankovcu (475 m) sagradila je 1934. podružnica HPD »Jankovac« iz Osijeka, a zatim ga uspješnom propagandom učinila skijaškim središtem Slavonije između dva rata

Soićeva kuća ili Lipovački dom (364 m) u Samoborskom gorju, otvoren 1931., zimi je služio kao skijaška baza članovima podružnice HPD »Japetić« iz Samobora (lijevo). Samoborci su znali iskoristiti prostrane snježne padine u okolini za razvoj zimskih sportova (dolje)

Na kraju možemo zaključiti da su planinari odigrali pionirsku ulogu u omasovljenju skijaškog sporta u Hrvatskoj, pri čemu se nisu ograničili samo na planinarsko skijanje nego su organizirali natjecanja i prednjačili u skijaškim skokovima.

Ski-tečaj »Japetić« na Soštaricevima lijadama

